T.C. YÜKSEKÖĞRETİM
DOKÜMANTASYON

ZİHİN ENGELLİLERE ÖZBAKIM VE EV İÇİ BECERİLERİNİN ÖĞRETİMİNDE BİR AİLE EĞİTİMİ PROGRAMININ ETKİLİLİĞİ

Atilla CAVKAYTAR

(Doktora Tezi)

Eskişehir, 1998

ZİHİN ENGELLİLERE ÖZBAKIM VE EV İÇİ BECERİLERİNİN ÖĞRETİMİNDE BİR AİLE EĞİTİMİ PROGRAMININ ETKİLİLİĞİ

Atilla CAVKAYTAR

DOKTORA TEZİ
Özel Eğitim Ana Bilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Süleyman ERİPEK

T 73470

Eskişehir
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Nisan 1998

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZ iii
ABSTRACT iv
ÖNSÖZ v
ÖZGEÇMİŞ vi
ŞEKİLLER LİSTESİ vii

BÖLÜM 1
GİRİŞ 1
Zihin Engelliler 2
Zihin Engellilerin Eğitimleri 2
Bağımsız Yaşam Becerileri 2
Öğretim Yöntemleri 3
Beceri Analizi 4
Becerilerin Doğrudan ve Sürekli Ölçümü 5
Aktif Öğrenci Tepkisi 8
Sistematik Dönüt 9
Uyaran Kontrolü 12
Genelleme ve Kalıcılık 17
Zihin Engellilerin Eğitiminde Aile Katılımı 18
Aile Eğitimi Programları 19
Öğretici Olarak Anne-Babalar 19
Ev Öğretimi 20
Grup Öğretimi 24
Sınıfta Yardımcılık 27
Türkiye'de Zihin Engellilerin Eğitiminde Ailenin Rolü 28
Problem 30
Amaç 31
Önem 31
Sınırlılıklar 31
Sayıltılar 32

BÖLÜM 2
YÖNTEM 33
Araştırma Modeli 33
Denekler ve Seçimi 34
Veriler ve Toplanması 36
Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu 36
Başlama Düzeyi, Yoklama ve İzleme Verileri Kayıt Formu 37
Veri Kayıt Formu 38
Aile Eğitimi Programı 38
Programın Amacı ve İçeriği 39
Öğrenme-Öğretme Süreçleri 39
Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı 40
Aile Toplantıları 41
Toplantı I 42
Toplantı II 42
Toplantı III 43
Ev Ziyareti ve Telefon Görüşmeleri 43
Değerlendirme 45
Deney Süreci 46
Verilerin Çözümü 50

BÖLÜM 3
BULGULAR VE YORUM 51

BÖLÜM 4
ÖZET, YARGI VE ÖNERİLER 57
Özet 57
Yargı 60
Öneriler 61
Uygulamaya Yönelik Öneriler 61
İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler 61

EKLER 62

KAYNAKÇA 172

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, geliştirilen aile eğitimi programını tamamlayan annelerin program doğrultusunda gerçekleştirdiği beceri öğretimi çalışmalarının, zihin engelli çocuklarının özbakım ve ev içi becerilerini öğrenmelerindeki etkisini belirlemektir. Bu amaçla araştırma üç çocuk ve anneleriyle yapılmıştır.

Araştırmada, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisine ilişkin bir karara ulaşabilmek için tek denekli araştırma yöntemlerinden, Becerilerarası Çoklu Yoklama Modeli kullanılmıştır.

Aile eğitimi programı her biri birbuçuk saatten oluşan üç aile toplantısından, birbuçuk saatlik bir ev ziyaretinden ve program süresince temel kaynak olarak kullanılan Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı'ndan oluşmaktadır.

Aile toplantılarında anneler tarafından: (a) çocukların özbakım ve ev içi becerilerinden hangilerini öğrenmeye gereksinimlerini olduğu belirlenmiş, (b) bu becerilerin öğretim sırası oluşturulmuş, (c) öğretimde kullanılacak ödüller belirlenmiş ve (d) örnek bir beceri için öğretim süreci verileri kayıt formu hazırlanmıştır. Sonra araştırmacı her aileye birer ziyareti yapmıştır. Ev ziyaretinde anneler, hazırladıkları öğretim süreci verileri kayıt formu doğrultusunda ve araştırmacı gözetiminde örnek bir becerinin öğretim uygulamasını yapmışlardır. Böylece aile eğitimi programı tamamlanmıştır. Bu aşamadan sonra, anneler belirlenen üçer beceri için öğretim süreci verileri kayıt formu hazırlayarak çocuklarına bu becerileri öğretmeye dönük çalışmışlardır.

Araştırma sonuçları, zihin engelli çocukların belirlenen becerileri bağımsızlık düzeyinde öğrendiklerini, izleme sürecinde de aynı performansı gösterdiklerini göstermektedir. Bu sonuçlar, geliştirilen Aile Eğitimi Programını tamamlayan annelerin program doğrultusunda yaptığı beceri öğretimi çalışmalarının, zihin engelli çocuklarının özbakım ve ev içi becerilerini öğrenmelerinde etkili olduğunu göstermektedir.

ABSTRACT

The purpose of this study was to determine the effects of the skill instruction delivered by the mothers whom were included in the Parent Training Program on their mentally handicapped children's self care and domestic skill learning. The study was conducted with three mothers and their children.

In order to determine the effects of the independent variable on the dependent variable, multiple probe designe across behaviors which is one of the single subject designs was used.

The Parent Training Program consisted of three parent meetings and a home visit, each of which took one and a half hour. The Program included a Self-Care and Domestic Skills Manual. During the parent meetings: (a) Children's self-care and domestic skill needs were determined, (b) The skills were sequenced, (c) The rewards that would be used in training were determined, and (d) For a sample skill, an Instruction Data Recording Form was developed. All these steps were carried out by the mothers themselves, under the supervision of the researcher. Later, the researcher made home visits. In these visits, mothers practiced teaching of a sample skill by using the sample Instruction Data Recording Form under the supervision of the researcher. In the next stage, mothers prepared an Instruction Data Recording Form for the three pre-determined skills, and started to teach.

The results of the study showed that children achieved the target skills independently and then they continued to use these skills during the follow up phase. These findings indicated that skill instruction conducted by the mothers was effective on their mentally handicapped children's self-care and domestic skill acquisition.

ÖNSÖZ

Zihin engellilerin eğitiminde okullaşma oranlarının düşüklüğü dolayısıyla birçok çocuğun eğitimden yararlanamaması araştırmacıları yeni arayışlara yöneltmektedir. Bu arayışların önemli bir boyutunu aileleri eğitime aktif olarak katmaya ve onları çocuklarına öğretici olmalarını sağlamaya dönük programlar oluşturmaktadır.

Yıllar önce aileler, çocuklarının sadece fizyolojik ve psikolojik gereksinimlerini karşılayan ve onların bakımı ile ilgilenen kişiler olarak görülmekteyken bugün ailelerin eğitime aktif olarak katılmaları gerekliliği tartışmasız kabul edilmektedir. Özellikle Türkiye'de 1997 yılı'nda yürürlüğe giren yasa ve yönetmelikler özel eğitimde aktif aile katılımını açıkça teşvik etmektedir.

Yapılan pek çok araştırmanın, anne-babaların çocuklarına öğretici olabilmek için bilgiye gereksinimi olduğunu göstermesi böyle bir araştırma yapma gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Bu araştırmada, zihin engelli çocukların anne-babalarına evlerinde çeşitli becerileri öğretebilecekleri inancıyla yola çıkılmıştır. Araştırma süresince, gerek alanyazın taramaları, gerekse ailelerden ve meslektaşlarımdan aldığım olumlu dönütlerin bu çalışmanın tamamlanmasına önemli katkıları olmuştur.

Araştırmanın başlangıcından bitimine kadar, olumlu eleştirileri ve katkılarıyla yönlendiren ve böyle bir çalışmanın tamamlanmasında benimle birlikte yorulan danışmanım Prof. Dr. Süleyman ERİPEK'e teşekkürlerim sonsuzdur.

Araştırmanın birçok aşamasında yardımcı olan, tüm meslektaşlarıma teşekkürlerimi sunarım. Özellikle, araştırma yönteminin desenlenmesinde değerli katkıları olan Doç. Dr. Gönül KIRCAALİ-İFTAR'a ve Yrd. Doç. Dr. Oğuz GÜRSEL'e, program geliştirme konusunda önerilerinden yararlandığım Doç. Dr. Bekir ÖZER'e; aileler için hazırlanan el kitabına yönelik olumlu eleştirileriyle beni yönlendiren Özel Eğitim Bölümü Zihin Engellilerin Eğitimi Anabilim Dalı öğretim elemanlarına, el kitabındaki çizimler ve biçim konusunda yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Halil TÜRKER'e, araştırmanın her aşamasında bana yardımcı olan, çalışma arkadaşlarım, Öğr. Gör. Sezgin VURAN'a, Öğr. Gör. Sema BATU'ya, Öğr. Gör. Bahar CANTÜRK'e ve Arş Gör. Bahadır ERİŞTİ'ye, araştırmanın tüm aşamalarında ortaya çıkan yazılı materyalleri Türk Dili açısından değerlendirip, katkı getiren eşim Okutman Serap CAVKAYTAR'a teşekkürlerimi sunarım.

Bu araştırmanın gerçekleştirilmesinde katkılarını esirgemeyen, Eğitim Fakültesi Dekanlığı'na, Engelliler Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü ve elemanlarına, Eskişehir Avukat Lütfi Ergökmen Meslek Okulu ve Mesleki Eğitim Merkezi Müdürlüğü'ne, öğretmenlerine, öğrenci ve velilerine teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarım süresince her zaman yanımda olan, beni destekleyen ve yüreklendiren sevgili eşime ve aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Atilla CAVKAYTAR
Eskişehir, 1998

ÖZGEÇMİŞ

Atilla Cavkaytar

Doktora Anabilim Dalı
Özel Eğitim

Eğitim

Y.Ls. 1992 Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı

Ls. 1987 Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Özel Eğitim Anabilim Dalı.

Lise 1982 Eskişehir Endüstri Meslek Lisesi.

İş

1988 Özel Eğitim Öğretmeni. MEB Ankara Eğitilebilir Çocuklar İş Okulu.

1989 Konuk Öğretim Görevlisi. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü

1992 Araştırma Görevlisi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü Zihin Engelliler Öğretmenliği Anabilim Dalı.

1994 Öğretim Görevlisi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü Zihin Engelliler Öğretmenliği Anabilim Dalı.

1996 Konuk Öğr. Görevlisi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü

Mesleki Birlik/Dernek/Kuruluş Üyelikleri

1996 CEC Council of Exceptionel Children

1995 Anadolu Üniversitesi Öğretim Elemanları Derneği

Yayın

"Zihinsel Özürlü Çocuklar" Parantez Kültür ve Sanat Dergisi Eskişehir Halk bilimi ve Turizm Derneği Yayınları, sayı, 2, Temmuz-Haziran: 1987.

"Özel Eğitim Sisteminin Sorunları" Eğitim ve Bilim TED Yayınları, cilt 6; sayı 85, ss. 60-66. Ankara: 1992.

"Zihin Engellilerin Öğrenme ve Biliş Özellikleri" Çağrı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Saray Spor Kulübü Yayınları, cilt 2; sayı 4, Nisan, Ankara: 1993.

"Ankara Eğitilebilir Çocuklar İş Okulu Öğrencilerinin İş Eğitimine Yönelik Tutumları ve İş Performans Düzeyleri" Eğitim Fakültesi Dergisi Anadolu Üniversitesi Yayınları, c 5, Eskişehir: 1993.

"Özel Eğitimde Okul Adları ve Kavramlardaki Değişiklikler" Abant İzzet Baysal Üniversitesi 12 Kasım 1994 Özel Eğitim Günleri 4'te Sunulan Bildiri. Kültürel Etkinlikler Bolu: 1994.

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı: Kütahya, 24 Aralık 1963 Cinsiyet: Erkek Yabancı Dil: İngilizce

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1. Ö.'nün Başlama Düzeyi, Öğretim Süreci, Yoklama ve İzleme Süreçlerinde Beceri Basamaklarını Yerine Getirme Düzeyleri.....53

Şekil 2. Ç.'nin Başlama Düzeyi, Öğretim Süreci, Yoklama ve İzleme Süreçlerinde Beceri Basamaklarını Yerine Getirme Düzeyleri.....54

Şekil 3. S.'nin Başlama Düzeyi, Öğretim Süreci, Yoklama ve İzleme Süreçlerinde Beceri Basamaklarını Yerine Getirme Düzeyleri. 55

BÖLÜM 1

GİRİŞ

İnsan haklarına önem verilen çağımızda tüm bireylerin eğitim hakkı yasalarla güvence altına alınmıştır. Özellikle engelli bireylerin bakım, sağlık, eğitim ve topluma kazandırılmaları için devletlerin gerekli önlemleri almalarına ilişkin hükümlere, gerek İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde, gerekse Çocuk Hakları Bildirgesi'nde yer verilmiştir. Birçok ülkenin anayasası ve buna dayalı olarak çıkarılan yasalarında engelliyi ve ailesini korumaya, desteklemeye ve geliştirmeye yönelik hükümler yer almaktadır (Anadolu Üniversitesi, 1992). Benzer hükümler Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 5., 12., 42., 50. ve 61. maddelerinde de yerini alarak engellilerin bakım, sağlık ve eğitimleri devlet güvencesi altına alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na dayalı olarak çıkarılan Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Özürlüler İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile özel eğitime gereksinim duyanlar ve onların ailelerinin eğitimi ve korunmasına ilişkin yasal sorumluluklar getirilmiş; 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile engellilerin korunması bakım ve rehabilitasyonları için yasal düzenlemelere gidilmiştir.

Bu yasal durum çerçevesinde Türkiye'de engelli bireylere bakım, sağlık, eğitim gibi hizmetler Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından verilmektedir. Ancak, bu kurumlar tarafından sağlanan hizmetler hem sayı hem de kalite açısından yeterli olmaktan hayli uzaktır (MEB, 1992d).

Engelli bireyler çeşitli alt engel gruplarından oluşmaktadır. Bu gruplar içerisinde belki de en bilineni zihin engellilerdir. Çünkü zihin engelliler diğer engel gruplarına göre daha yaygınlık göstermektedir (Eripek, 1996).

Zihin Engelliler

Zihin engellilere ilişkin tanımlar 1800'lü yıllara kadar uzanmaktadır. Daha açıklayıcı tanımların ise 1900'lü yıllarda yapıldığı görülmektedir (Eripek, 1996). Yapılan bu tanımlar içinde en yaygın olarak benimsenen AAMR (American Assocation on Mental Retardation) tarafından yapılan tanımdır. Tanımda zihin engellilik, geri zekalılık terimi kullanılarak şöyle tanımlanmaktadır.

> Geri zekalılık, halihazırdaki işlevlerde önemli sınırlılıkları göstermektedir. Bu, zihinsel işlevlerde önemli derecede normal altı bunun yanısıra zihinsel işlevlerle ilişkili uyumsal beceri alanlarından (iletişim, özbakım, ev yaşamı, sosyal beceriler, toplumsal yararlılık, kendini yönetme, sağlık ve güvenlik, işlevsel akademik beceriler, boş zaman ve iş) iki ya da daha fazlasında sınırlılıklar gösterme durumudur. Geri zekalılık 18 yaşından önce ortaya çıkmaktadır (AAMR, 1992, s. 10).

Tanımın uygulanmasında dört varsayımın göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmektedir (AAMR, 1992).

1. Geçerli değerlendirmede kültür ve dil farklılıkları kadar iletişim ve davranış özelliklerindeki farklılıklar da göz önünde bulundurulur.

2. Uyumsal becerilerde sınırlılıklar bireyin yaşıtlarının bulundukları tipik çevre koşullarında geçerlidir.

3. Özel bazı uyumsal becerilerde görülen sınırlılıklar tüm becerilerde ve kişisel yeterliklerde de sınırlıkların olacağı anlamına gelmez. Birey diğer uyumsal becerilerde ve kişisel yeterliklerde güçlü olabilir.

4. Genellikle, belirli bir süre sağlanan uygun yardımlarla zihin engelli bireyin yaşam işlevlerinde ilerlemeler görülür.

Zihin Engellilerin Eğitimleri

AAMR'nin (1992), tanımında yer aldığı biçimiyle "....uygun yardımlarla zihin engelli bireylerin yaşam işlevlerinde ilerlemeler görülür" varsayımı, zihin engellilerin eğitiminde yeni bir yaklaşımı temsil etmektedir. Buna göre, zihin engellilerin eğitimlerinin temel amacı, yaşam işlevlerini geliştirerek onları daha bağımsız kılmaktır (Heward, 1996).

Bağımsız Yaşam Becerileri

Bağımsız yaşam becerileri genel olarak, bireyin başkalarına bağımlı olmadan, yaşamını sürdürmesi için gerekli olan becerileri içerir (Neistadt ve Marques, 1984). Bu becerilerin önemli bir bölümü çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine gelişimsel bir

sıra izler. Bazı beceriler ise belli gelişim dönemlerine özgüdür. Örneğin, iş ile ilgili beceriler gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde yer alır (AAMR, 1992).

Bağımsız yaşam becerilerinin çeşitli gruplar altında sınıflandırılması girişimleri bulunmaktadır. Esasen AAMR'nin (1992) tanımında yer alan beceriler böylesi bir sınıflamanın ürünüdür. Bu sınıflandırmalardan en bilineni Close, Sowers ve Bourbeau (1985), tarafından yapılan sınıflandırmadır. Buna göre, bağımsız yaşam becerileri, başarı için gerekli temel beceriler, uyum için gerekli beceriler, günlük yaşam becerileri, mesleğe hazırlık ve mesleki beceriler olarak dört beceri alanına ayrılmaktadır.

Başarı için gerekli temel beceriler, temel gelişim becerileri, günlük yaşamda gerekli sayısal bilgiler, günlük yaşamda gerekli okuma ve iletişim gibi alt beceri alanlarından oluşmaktadır.

Uyum için gerekli beceriler, kendini tanıma, kişilik ve duygusal uyum ve bireylerarası sosyal beceriler alt beceri alanlarından oluşmaktadır.

Topluma uyum becerileri ya da günlük yaşam becerileri, özbakım becerileri, tüketici becerileri, ev içi becerileri, sağlık bakımı ve toplumsal bilgi alt beceri alanlarından oluşmaktadır.

Meslek öncesi ve mesleki beceriler ise, işe hazır olma, mesleki davranışlar ve mesleğe uygun sosyal davranışlar sergileme gibi beceri alanlarından oluşmaktadır.

Öğretim Yöntemleri

Günümüzde zihin engellilere bağımsız yaşam becerilerinin kazandırılmasında etkin ve güvenilir öğretim yöntemleri arayışları sürmektedir. Ancak uygulamada uygulamalı davranış analizi yaklaşımı geniş kabul görmektedir (Heward, 1996).

Uygulamalı davranış analizi, öğrencide istenilen davranışı sağlayabilmek için davranış öncesi ve sonrası uyaranların, yani çevrenin, sistematik olarak düzenlenmesi şeklinde tanımlanabilir (Alberto ve Troutman, 1990; Heward, 1996). Bu düzenleme yapılırken dış uyaranların öğrenmeyi nasıl etkilediğini ortaya koyan davranışçı yaklaşımın öngördüğü açıklamalardan hareket edilir. Temel alınan bu felsefe ve yaklaşım içerisinde, uygulamada çeşitli öğretim etkinliklerine yer verilmektedir. Heward (1996) bunları belirli bir bütünlük içerisinde altı başlık altında toplamıştır.

1. Öğretilecek davranış ya da becerinin analiz edilmesi ve tanımlanması,
2. Öğrencinin beceride yapabildiklerinin sürekli ve doğrudan ölçülmesi,

3. Öğretim süresince öğrencinin aktif olması için fırsatlar sağlanması,
4. Öğrenci davranışlarına anında ve sistematik dönütler verilmesi,
5. Öğrenci davranışlarının uyaranlarla kontrolü sürecinde öğretim amaçlı ipuçlarından, doğal olarak ortaya çıkan uyaranlara geçişin sağlanması,
6. Yeni öğrenilen becerilerin yeni durum ve ortamlarda yerine getirilmesini sağlamak için genelleme stratejilerinin uygulanması.

Beceri Analizi

Beceri analizi, karmaşık ya da çok basamaklı davranış ya da becerilerin küçük, öğretilmesi kolay alt beceri basamaklarına (işlem basamaklarına) ayrılması olarak tanımlanmaktadır (Heward, 1996).

Beceri analizi bir öğretim yöntemi değildir. Ancak öğretimin planlanması ve uygulanmasıyla bağlantılı olarak, öğretimde izlenecek sıra konusunda bilgi vermektedir (McLoughlin, 1995; Sailor ve Guess, 1983). Beceri analizi aynı zamanda öğrencinin yapabildiklerinin değerlendirilmesinde kullanılmaktadır (McLoughlin, 1995; Siegel, 1972; Snell, 1983).

Beceri analizi farklı yollardan yapılarak beceri basamakları oluşturulabilir. Beceri basamakları bellekten, doğrudan o beceriyi yerine getirerek, bir başkasını gözleyerek ya da o beceriyle ilgili uzmana danışarak oluşturulabilir (Doğan, 1987; Özyürek, 1988; Varol, 1996a).

Beceri analizlerinin bu yollarla yapılmasında üç basamaklı bir yöntem önerilmektedir. İlk olarak, yapılacak davranış ya da beceri, basamaklara ayrılır; ikinci olarak, beceri basamakları kontrol edilerek birbirini izleyecek biçimde sıralanır; üçüncü olarak, her bir basamakta ne yapılacağı açık ve anlaşılır şekilde yeniden yazılır (Sailor ve Guess, 1983).

Bu aşamalarla beceri basamakları oluşturulurken, beceri alanının sınırlandırılması, basamakların gözlenebilir terimlerle yazılması, bu terimlerin uygulayıcının anlayabileceği şekilde ve düzeyine uygun yazılması, öğrencinin ne yapacağını ifade eden terimlerle yazılması ve öğrencinin dikkatini yoğunlaştırmasına hizmet etmesi gibi özelliklere dikkat edilmesi gerekmektedir (Moyer ve Dardig, 1978).

Bu özelliklere göre hazırlanan beceri analizlerinin öğretimde değişik kullanım biçimlerine rastlanılmaktadır. Beceri analizi yaygın olarak, ileriye doğru zincirleme, geriye doğru zincirleme ve ortadan başlayarak ileriye/geriye zincirleme şeklinde, ya da kolaydan zora doğru sıralanarak kullanılmaktadır (Hazel, 1977).

Becerilerin Doğrudan ve Sürekli Ölçümü

Uygulamalı davranış analizinin temel noktalarından birisi doğrudan ve sürekli ölçümlerdir. Doğrudan ölçüm, becerinin geçtiği doğal ortamlarda beceriye ilişkin öğrenci davranışlarının gözlenerek olarak kaydedilmesidir. Sürekli ölçüm ise, bu kayıt işleminin öğretim öncesinde sırasında ve sonrasında düzenli olarak yapılmasıdır. Ancak bu sayede zihin engelli öğrencinin gereksinimlerine uygun bireysel eğitim sağlanabilir (Heward, 1996).

Becerilerin sürekli ve doğrudan ölçümü ile öğrenci performansı, davranışın oluştuğu ortamlarda doğrudan gözlenerek, sürekli değerlendirilir (Özyürek, 1996). Doğrudan ve sürekli ölçümlerde ölçüt bağımlı ölçü araçları kullanılmaktadır.

Ölçüt bağımlı ölçü aracı, öğrencinin performansını, program standartlarıyla karşılaştırarak, bir kavram/becerideki ustalığını değerlendiren informal bir ölçü aracıdır (McLoughlin, 1994). Bu araçlar, öğretim öncesinde öğrencinin bir kavram/beceride performans düzeyini (başlama düzeyini) belirlemek, öğretim sırasında öğrencinin gösterdiği ilerlemeleri kaydetmek ve öğretim sonunda öğrencinin öğretim amaçlarını gerçekleştirme düzeyini belirlemek amacıyla kullanılır (Gürsel, 1993). Beceri öğretiminde, ölçüt bağımlı ölçü aracının içeriğini analiz edilen becerinin basamakları oluşturmaktadır. Dolayısıyla ölçüt bağımlı ölçü aracı, bu analize dayalı olmaktadır.

Ölçüt bağımlı ölçü araçları bildirimler, ölçüt ve sorular bölümlerinden oluşur. Ölçü aracının bildirimler bölümünü, analizi yapılan becerinin basamakları oluşturur. Sonra ölçüt belirlenir. Eğer, ölçüt bağımlı ölçü aracının öğrenciye bir kez uygulanması sonucunda, öğrencinin performans düzeyi saptanacaksa, ölçüt olarak % 100 benimsenmektedir. Araştırmalarda, ölçü aracı öğrenciye, birbirini izleyen günlerde üç ya da dört kez uygulanmakta ise öğrencinin bir beceri basamağını gerçekleştirme ölçütü olarak genellikle % 70 ve üzeri benimsenmektedir. Ölçüt bağımlı ölçü aracının sorular bölümü ise, performans düzeyinin belirlenmesinde benimsenecek yönteme göre düzenlenebilmektedir (Varol, 1996a).

Öğrencinin bir becerideki performans düzeyinin belirlenmesinde, tek fırsat ve çoklu fırsat yöntemi olarak adlandırılan iki yöntem kullanılmaktadır. Tek fırsat yöntemi, öğrenciye sadece ana yönerge (beceriye sahip bir kişiye verildiğinde, becerinin gerçekleştirilmesini sağlayan yönerge) verilerek yapabildiklerinin doğrudan gözlenmesi ve kaydedilmesidir (Snell, 1983a). Tek fırsat yöntemiyle öğrencinin performans düzeyinin belirlenmesinin amacı, öğrencinin becerinin ne kadarını bağımsız olarak gerçekleştirdiğini saptamaktır (Varol, 1996a). Ek olarak, bir basamakta takılıp da,

yapabileceği ileriki basamakları yapmasının da engellenmesini ortadan kaldırmakdır.

Çoklu fırsat yöntemi ise, öğrenciye ana yönergenin verilmesinden sonra çocuğun yapmakta zorlandığı basamakları yerine getirmesi için yeni fırsatlar verilmesidir (Snell, 1983a). Çoklu fırsat yöntemiyle performans düzeyi belirlemenin amacı, öğrencinin becerinin her bir basamağını hangi ipucu kullanıldığında gerçekleştirdiğini ya da bağımsız olarak gerçekleştirip gerçekleştirmediğini saptamaktır.

Buna göre, eğer performans düzeyinin belirlenmesinde tek fırsat yöntemi benimsenecekse, sorular bölümünde sadece beceriyle ilgili ana yönerge bulunur. Çoklu fırsat yöntemi benimsenecekse, ölçüt bağımlı ölçü aracının sorular bölümünde bağımsız, sözel ipucu, model olma ve fiziksel yardım gibi kullanılacak ipuçlarına ait sütunlar bulunur (Varol, 1996a).

Her iki yöntemde de, öğrencinin yapabildiklerinin kaydedilmesi için oluşturulan kayıt formunda tanımlanan araç-gereçler hazırlanır. Öğrencinin dikkati sağlandığında yönerge verilir (örneğin, "yatağı yap"). Öğrencinin yapabildikleri kayıt formuna kaydedilir. Her iki uygulamada da, öğrencinin doğru ve yanlış davranışlarına tepki verilmez, kayıtsız kalınır.

Ölçüm sırasında öğrencinin beceri basamaklarını hatalı yapması ya da hiç bir davranışta bulunmaması durumunda tek fırsat yönteminin ve çoklu fırsat yönteminin uygulanmasında farklı kurallara yer verilmektedir.

Tek fırsat yönteminde, beceri basamağındaki bir davranışı hatalı yapma ya da hiçbir davranışta bulunmama durumunda aşağıdaki kuralların biri ya da birkaçı uygulanmaktadır.

1. İlk hatadan sonra uygulama durdurulur ve tüm basamaklar yanlış olarak kaydedilir.

2. Art arda iki ya da daha fazla beceri basamağında hatadan sonra uygulama durdurulur ve tüm basamaklar yanlış olarak kaydedilir.

3. Belirli bir süre içinde hiçbir davranışta bulunmama durumunda (Örneğin, 6 saniye), uygulama durdurulur ve tüm beceri basamakları yanlış olarak kaydedilir.

4. Belirli bir süre (örneğin, 10 saniye) sonunda uygun olmayan davranıştan sonra veya tek bir uygun olmayan davranıştan sonra uygulama durdurulur ve tüm

beceri basamakları yanlış olarak kaydedilir.

5. Yerine getirilen tüm basamaklar (eğer yapılan davranışlar uygunsa) nasıl yerine getirildiği gözönüne alınmadan doğru olarak kaydedilir. Bununla birlikte 3. ve 4. basamakta belirtilen süreler uygulanır, hatalı ya da hiç yerine getirmeme durumunda uygulama durdurulur. Ölçümün ne kadar süreceği, ölçeğin uygulanmasındaki "en fazla süre" gözönüne alınarak belirlenebilir (Snell, 1983a).

Çoklu fırsat yöntemi farklı şekillerde kullanılabilmektedir. Çoklu fırsat yöntemi kullanılarak yapılan bir uygulamada, öğrencinin hatalı bir davranışta bulunması veya belirli bir süre içinde hiç bir davranışta bulunmaması durumunda o basamak uygulayıcı tarafından gerekli olan en az ipucu olacak şekilde tamamlanır ve öğrenci bir sonraki basamak için bekler. Bu süreç hatalı yapılan her beceri basamağından sonra tekrar edilir. Uygulayıcı isterse, öğrenciye sağladığı her fırsatta yönergeyi tekrarlayabilir ya da tekrarlamayabilir, fakat bu uygulamada tutarlı olunmalıdır (Snell, 1983a).

Çoklu fırsat yöntemiyle performans düzeyinin belirlenmesinde kullanılan başka bir uygulamada, öğrencinin hangi beceri basamağını hangi ipuçlarıyla gerçekleştirdiğini belirlemek amaçlanmaktadır. Bu tür bir uygulamada öğrencinin hatalı bir davranışta bulunması veya belirli bir süre içinde hiç bir davranışta bulunmaması durumunda ölçüm durdurulur ve uygulayıcı o beceri basamağı ile ilgili ipuçlarını verir. Bu ipuçları ölçüt bağımlı ölçü aracının sorular bölümünde belirtilen sıraya göre, en hafiften en şiddetliye doğru verilir. Öğrenci sözel ipucu verildiğinde beceri basamağını yaparsa, ölçüt bağımlı ölçü aracında ilgili basamağın karşısındaki sözel ipucu sütununa kaydedilir. Öğrenci beceri basamağını yine hatalı yapar ya da hiç yapamazsa, öğretmen davranışın nasıl yapılacağını açıklayarak gösterir. Öğrenci model olunduğunda beceri basamağını yaparsa, ölçüt bağımlı ölçü aracında ilgili basamağın karşısındaki model olma sütununa kaydedilir. Öğrenci, uygulayıcı tarafından model olunduğunda da beceri basamağını gerçekleştiremezse, o basamak ölçüt bağımlı ölçü aracında fiziksel yardım sütununa kaydedilir, ancak uygulayıcı tarafından fiziksel yardımda bulunularak yaptırılmaya çalışılmaz (Varol, 1996a).

Hem tek fırsat yönteminin hem de çoklu fırsat yönteminin avantajlı ve dezavantajlı yanları bulunmaktadır. Tek fırsat yöntemi, genellikle ölçme uygulamasının ılımlı bir hava içinde ve çabucak tamamlanmasını sağlar. Bir dezavantajı, ölçme uygulamasının belli bir basamakta kesildikten sonra diğer basamakların tümünün yanlış şeklinde kaydedilmesi nedeniyle, öğrencinin bu basamaklarda yapabildiklerinin gözlenememesidir. Dolayısıyla

bu ölçme, sonraki basamaklardaki öğrenmeleri yansıtmamaktadır. Özellikle öğretmen, öğretimde geriye doğru zincirleme sürecini kullanıyorsa, tek fırsat yöntemi öğretimdeki ilerlemeleri yansıtmamaktadır. Böylesi durumlarda çoklu fırsat yöntemi daha fazla bilgi sağlayabilmektedir.

Çoklu fırsat yönteminde öğrencinin tüm basamaklarda hiç yapmadığı ya da hatalı yaptığı davranışları uygulayıcı tarafından tamamlanmakta ya da ipuçları verilerek öğrencinin hangi ipucuyla o beceri basamağını yerine getirebildiği belirlenmektedir. Dolayısıyla ölçüm beceri basamaklarının sonuna kadar sürdürülmektedir. Bu yöntemin en büyük avantajı öğrencinin tüm beceri basamaklarındaki davranışlarının gözlenebilmesi ve ölçülebilmesidir. En büyük dezavantajı ise uzun zaman almasıdır.

Aktif Öğrenci Tepkisi

Aktif öğrenci tepkisi, öğretim amaçlı bir uyarıcıya (yönerge/ayırdedici uyaran) verilen gözlenebilir tepki olarak tanımlanabilir. Tepkiler yapılan öğretim çalışmasının türüne göre değişiklik gösterir. Öğretim amacına göre tepkiler bir soruyu yanıtlama, bir beceri ya da davranışı yerine getirme olabilir.

Yapılan araştırmalar, öğrencilerin öğrenime aktif katılımlarının başarılarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Aktif katılım zihin engelli öğrencilerde daha da önem kazanmaktadır. Diğerlerine göre daha geç öğrenen ve diğerlerine yetişmeye çalışan öğrencilere daha az zamanda daha çok şeyin öğretilebilmesi için öğretimde aktif olarak geçirecekleri sürenin arttırılması gerekmektedir (Heward, 1996).

Senemoğlu (1997) öğrencinin aktif katılımını sağlamada alınabilecek önlemleri üç maddede özetlemektedir.

1. Öğrenciye sunulacak işaret ve ipuçlarının öğrencinin güdülenmesini sağlayacak, öğrenme çabasını sürdürmesine ve başarılı olmasına yardımcı olacak nitelikte, öğrencinin hazırbulunuşluk düzeyine ve hedef davranışa uygun olması gerekir.

2. Öğretme-öğrenme sürecinde yapılan pekiştirmelerin zamanında ve öğrenci için anlamlı olmasına özen gösterilmelidir.

3. Öğrencinin öğrenme eksiklik ve güçlüklerinin zamanında belirlenerek düzeltme etkinliklerinin etkili olarak yapılmasına özen gösterilmelidir.

Öğrencinin aktif tepkide bulunmasını sağlamaya dönük bazı önlemlerin alınması

gerekmektedir. Bu önlemler, zihin engellilerin eğitiminde uyulması gereken kuralların uygulanmasıyla bağlantılı gözükmektedir. Buna göre zihin engelli öğrencilerin aktif tepkide bulunmalarını sağlamada onlara başarılı yaşantılar sağlama, dönüt sağlama, doğru yanıtları pekiştirme, öğrenmeye güdüleme, bir defada öğretilecek kavramların sayısını sınırlama, öğretilecek konu ya da davranışların analiz edilmesi öğrencinin öğrenmesini kolaylaştıran etmenlerdendir (Eripek, 1996). Dolayısıyla bu gibi kuralların uygulanması zihin engelli öğrencilerin aktif tepkide bulunma olasılığını arttırabilecektir.

Sistematik Dönüt

Öğrenci ile sistematik öğretim arasında üç yönlü bir ilişki vardır. Bu ilişki genellikle uygulama denemeleri ya da öğrenme denemeleri olarak adlandırılmaktadır. Öğrenme denemeleri üç temel ögeden oluşur: a) öğretim amaçlı ön uyarıcı b) bu uyarıcıya öğrencinin tepkisi ve c) tepkiyi izleyen öğretim amaçlı dönüt (Heward, 1996).

Öğrenme denemelerinde söz edilen dönüt, öğrenciye öğrenmelerinin doğruluğu ya da yanlışlığı hakkında verilen mesajların bütünüdür (Senemoğlu, 1997). Bloom (1979) öğrenme süreci içinde bulunan bir kişiye kendi gelişimi ile ilgili olarak şu konularda sağlanan mesajların dönüt olduğunu belirtmektedir: (a) kişinin denemelik davranışlarının kendisinden beklenene ne derece yakın olduğu, (b) denemelik davranış beklenene çok yakın ise onun böyle bir davranış olduğu, (c) yakın değilse eksiklik ve aksaklıkların neler olduğu, (d) varsa eksiklik ve aksaklıkların nasıl giderilebileceği ve (e) öğrenmede erişilen son düzeyin ne olduğu.

Dönüt, doğru tepkiler için olumlu dönüt, yanlış tepkiler için hata düzeltme olmak üzere iki kategoride incelenmektedir (Heward, 1996). Öğretimde, doğru tepkiler övgü veya diğer olumlu pekiştirme türlerince izlenir. Yanlış tepkiler sistematik olarak düzeltilir. Ancak, burada öncelik doğru tepkilerin pekiştirilmesi olmalıdır. Böylece öğrencinin yanlış tepkide bulunma olasılığı azaltılmış olur (Heward, 1996).

Öğretim ortamlarında pekiştirmeden sözedildiğinde, davranışın güçlendirildiği bir süreçten sözedilmektedir. Yani davranışı izleyen olayların fonksiyonu olarak davranışın sıklığı, süresi, şiddeti ya da diğer boyutlarında artış olmaktadır (Özyürek, 1996). Bu anlamda bir davranışın gerçekleşme olasılığını arttıran duruma pekiştirme denmektedir (Kırcaali-İftar ve Tekin, 1997).

Pekiştirme olumlu pekiştirme ve olumsuz pekiştirme olmak üzere iki grupta incelenmektedir. Olumlu pekiştirme, bir davranışı izleyen durumda ortama bir uyaranın eklenmesiyle o davranışın ileride yapılma olasılığının arttırılmasıdır. Olumsuz

pekiştirme ise, bir davranışı izleyen durumda ortamdan bir itici uyaranın çekilmesiyle o davranışın ileride yapılma olasılığının artmasıdır.

Öğretimde öğrenciye sağlanan olumlu dönütler, olumlu pekiştirme sürecinde sunulan pekiştireçlerdir. Pekiştireç, öğrencinin davranışlarına etkisiyle tanımlanır. Dolayısıyla davranışı arttırmaya yol açabilecek nesne ve olayların davranış üzerindeki etkilerine bakılarak pekiştireç olup olamayacağına karar verilebilir. Buna göre, eğer bir nesne ya da bir olay sonucunda davranış artıyorsa o nesne ya da olay pekiştireç, artmıyorsa pekiştireç değildir (Snell, 1983a).

Pekiştirme sürecinde kullanılan uyaranlar olarak da adlandırılan pekiştireçler öğrenilme durumlarına göre iki gruba ayrılmaktadır. Birincisi öğrenilmemiş pekiştireçler, ikincisi öğrenilmiş pekiştireçlerdir. Öğrenilmemiş pekiştireçler birincil ya da koşulsuz pekiştireçler olarak da isimlendirilmektedir. Herhangi bir öğrenme yaşantısı olmaksızın edinilen, sıcaklık, su, etkinlik, yiyecek gibi uyaran olayları tipik öğrenilmemiş pekiştireçlerdendir (Özyürek, 1996).

Öğrenilmiş pekiştireçler, ikincil ya da koşullu pekiştireçler olarak da isimlendirilmektedir (Özyürek, 1996). Öğrenilmiş pekiştireçler, öğrenme sonucunda pekiştirici özellik kazanmış, nesne, etkinlik, sosyal ve sembol pekiştireçlerdir (Kırcaali-İftar ve Tekin, 1997). Bazı uyaran olaylarının izledikleri davranışlar üzerinde herhangi bir etkisi olmayabilir. Ancak, izledikleri davranış üzerinde etkisi olmayan uyaran olaylarını (nötr uyaranlar) anında pekiştireç izlerse, nötr uyaran olan bu uyaran olayları da pekiştireç özelliği kazanır. Nötr uyaranları pekiştireçlerin izlemesi sonucunda, bu uyaranlar da pekiştireç özelliği kazanması nedeniyle bu uyaranlara öğrenilmiş pekiştireç denilmektedir. Örneğin, başlangıçta nötr uyaran işlevini gören "çok iyi" ya da "çok güzel" gibi ödülleri, anında, öğrencinin hoşuna giden yiyecek, yakınlık, özel ayrıcalıklar, eğlence gibi olaylar izlerse, "çok iyi" ya da "çok güzel" sözcükleri pekiştireç özelliği kazanabilir (Özyürek, 1996) .

Bireylerarası farklılıklar gözönüne alındığında pekiştireçler arttırılmak istenen davranışın özelliklerine, bireyin yaşına, gelişim ve kişilik özelliklerine, ilgilerine göre farklılık gösterebilmektedir. Bir birey için pekiştireç olan bir uyaran diğer bir birey için pekiştireç özelliği taşımayabilir. Bu nedenle o birey ve davranış için etkili olabilecek pekiştireçlerin belirlenmesi gerekmektedir.

Etkili pekiştireç belirlemek üzere farklı teknikler kullanılmaktadır. Bu teknikler, bireyin kendisine sormak, bireyin yaşamındaki önemli kişilere sormak, bireyi gözlemek ve denemektir (Kırcaali-İftar ve Tekin, 1997). Snell (1983a) bu tekniklere benzer şekilde

etkili pekiştireç belirlemede aşağıdaki yollardan hareket edilmesini önermektedir.

1. Öğrenciye hoşlandığı ve hoşlanmadığı nesne ve olaylar doğrudan sorulur.
2. Potansiyel pekiştireç listesi oluşturabilmek için, öğrencinin hoşlandıkları ve hoşlanmadıkları aile bireylerine sorulabilir.
3. Öğrenci, günün belli zamanlarında doğal ortamlarda gözlenebilir.
4. Öğrenci, yapılandırılmış ortamlarda gözlenebilir.

Belirlenen pekiştireçlerin etkili olarak kullanımında, hangi durumlarda hangi pekiştireçlerin kullanılacağı, pekiştirme uygulamalarının nasıl yapılacağı ve pekiştirme uygulamalarında nelere dikkat edilmesi gerektiği önemlidir.

Pekiştireçlerin kullanımında, öncelikle, pekiştirecin arttırılmak istenilen davranışı izlediğinden emin olunmalıdır. Sadece, arzu edilen davranışın oluşumunu pekiştireç izlemeli, arzu edilmeyen davranışı izlememelidir (Özyürek, 1996). Özyürek'e göre, pekiştireçler kullanılırken: 1) hangi davranışların pekiştirildiği dikkatle izlenmeli, 2) anında pekiştireç sağlanmalı, 3) öğrenilmiş pekiştireçler yeğlenmeli, 4) ilerlemeler pekiştirilmelidir.

1) Hangi davranışların pekiştirildiği dikkatle izlenmelidir. Çünkü güçlendirilmek istenen davranışla pekiştirme arasında oluşan başka davranışlar da istemeden pekiştirilebilir.

2) Anında pekiştirme sağlanmalıdır. Öğrenci uygun davranışı yerine getirdiğinde anında pekiştirilmelidir. Öğretim ortamlarında anında pekiştirme sağlamanın üç yolu bulunmaktadır. a) programlı öğretim materyalleri hazırlayarak, tepkilerin anında pekiştirilmesi olası olur, b) küçük gruplarla öğretime yer verilerek öğrenciler gerektiğinde anında pekiştirilebilir, c) gecikerek verilen sözlü ödüllerde, kullanılan sözcüklerin öğrencinin yaptıklarıyla ilişkilendirilmesine özen gösterilmelidir.

3) Öğrenilmiş pekiştireçler yeğlenmelidir. Pekiştireçlerin anında verilmesi ilkesi, öğrenilmiş ve öğrenilmemiş her tür pekiştireç için geçerlidir. Öğretmenler, öğretimde çoğunlukla öğrenilmiş pekiştireçlere yer verir ve bunları öğrenilmemiş pekiştireçlerle desteklerler. "Tamam", "çok iyiydi", "bunu beğendim" gibi pekiştireçlerin tercih edilmesinin nedeni öğretimi engellememesi ve anında verilme kolaylığıdır. Eğer şeker ya da yiyecek pekiştireç olarak verilecek olursa, ağızda yiyecek varken, soruları yanıtlamak olanaksızlaşır. Davranış engellenir. Eğer pekiştireç oyun etkinliği olacak olursa, bu da sürmekte olan öğretimi engelleyebilir. Öğretimin içine, öğretimi engellemeyen ya da öğretimle aynı anda gerçekleşmeyen pekiştireçleri yerleştirmek önemlidir. Böylece, bir

süre sonra öğrencinin öğrenme becerilerinden aldığı haz da pekiştireç özelliği gösterebilmelidir. Sonuçta, öğrenci davranışlarını kendi kendine kontrol etme stratejilerini de kazanabilecektir.

4) Öğretmen, öğrencilerin göstermiş olduğu ilerlemelere duyarlı olmalı ve öğrencideki ilerlemeleri mutlaka pekiştireçler izlemelidir. Öğrenciler daha iyi davrandıklarında onların bu davranışlarına dikkat edilerek ve yakalayarak ilerlemeleri pekiştirilmelidir.

Kırcaali-İftar ve Tekin (1996), etkili pekiştireç kullanımında dikkat edilmesi gereken özellikleri yedi maddede derlemiştir.

1. Kullanılan pekiştireç, kolayca doyuma yol açmayacak özellikte olmalıdır.
2. Pekiştireç, etkili bir pekiştirme tarifesine bağlı olarak sunulmalıdır.
3. Pekiştireç bireyin özellikleriyle (örneğin, ilgi alanları, kişilik özellikleri, gelişim düzeyi) uyuşmalıdır.
4. Pekiştireç uygulamacı tarafından kolay ulaşılır ve kolay uygulanır olmalıdır.
5. Pekiştirecin niteliği ve niceliği, izlediği davranışın önemine uygun olmalıdır.
6. Tekdüzeliği önlemek amacıyla, pekiştireçler çeşitlendirilmelidir.
7. Pekiştirilecek davranışın gerçekleşmesine zemin hazırlamak için ön uyaranlar kullanılmalıdır.

Uyaran Kontrolü

Uyaran kontrolü, davranışın, belli uyaranların varlığında ortaya çıkmasının sağlanması sürecini içermektedir. Öğretim ortamlarında uyaran kontrolü, edimsel davranışları öğrenme modeliyle açıklanmaktadır.

Edimsel davranışları öğrenme modeli U-T-U şeklindedir. Bu modelde "U" davranış öncesi uyaranları/olayları, "T" tepkiyi/davranışı, "T" den sonra gelen "U" da davranışı izleyen uyaranları/olayları, sonuçları belirtmektedir. Davranışın sonuçları, nötr, ceza ve pekiştirici uyaran görevini görmektedir (Özyürek, 1996).

"T"den önce gelen uyaranın yalnızca belli bir türüne ayırdedici uyaran denilmektedir. "T"nin ortaya çıkması çoğu zaman "T"den önce gelen "U"nun ortaya çıkma sıklığına bağlıdır. Eğer "U"nun varlığında ortaya çıkan "T" yeterince uzun süreyle pekiştirilirse bir süre sonra "T"den önce gelen "U" ayırdedici uyaran özelliği kazanır. Ayırdedici uyaran ne zaman ne yapılacağını belirtmekte, edimsel davranışın olası pekiştireçle sonuçlanmasına ya da cezanın ortaya çıkmasının engellenmesine ortam, zemin hazırlamaktadır (Özyürek, 1996). Günlük davranışların, pek çoğu ayırdedici

uyaranların kontrolünde oluşmasına rağmen bu açıkça fark edilmeyebilmektedir. Örneğin, havanın durumu, bulunulan ortamlar, araç-gereçler, günün belli bir zamanı gibi doğal ipuçları ayırdedici uyaran kapsamında ele alınabilmektedir (Snell, 1983b).

Öğretimde, davranışları bir ayırdedici uyaranın kontrolüne sokmak için davranışın, bu uyarıcının bulunduğu hallerde ortaya çıkmasını pekiştirmek, bulunmadığı hallerde ise pekiştirmemek gerekmektedir (Reynolds, 1977). Buna göre, öğretim ortamlarında, ayırdedici uyaranlar ayrımlı pekiştirmeyle oluşabilmektedir. Öğretimde, belli uyaranın varlığında bazı tepkiler pekiştirilirken, diğerlerinin pekiştirilmemesi, pekiştirilen uyaranın daha sonra ayırdedici uyaran işlevini görmesini sağlamaktadır (Özyürek, 1996). Bu anlamda öğretim ortamlarında kullanılan sözel yönergeler ve öğretimsel ipuçları ayırdedici uyaran olarak sıklıkla kullanılmaktadır.

Ayırdedici uyaran özelliği gösteren sözel yönergeler şu özelliklere sahip olmalıdır (Snell, 1983b).

1. Öğrencinin kolaylıkla anlayacağı terimler olmalıdır.
2. Soru şeklinde değil, komutlar şeklinde ifade edilmelidir.
3. Sadece öğrenci dikkat ettiğinde verilmelidir.
4. Üst üste tekrar etmek yerine sadece çalışmanın başlangıcında verilmelidir.
5. Öğretim amaçlarında belirlenen durumları yansıtmalıdır.
6. Öğrencinin davranışı hangi araçlarla gerçekleştireceğini de belirtecek nitelikte olmalıdır.
7. Gerçek ortamlar ve araçların varlığında doğal ipuçları olarak sunulmalıdır.

Beceri öğretiminde amaç öğrencinin davranış ya da becerileri ayırdedici uyaranlarla bağımsız olarak yerine getirmesini sağlamaktır. Beceri öğretiminde, becerinin gerçekleştirileceği ortamların ya da araç-gereçlerin (ayırdedici uyaranların) varlığında beceriyi bağımsız yapabilmesini sağlayabilmek için ipuçlarından yararlanılır (Varol, 1996a).

İpucu, belli bir uyaranın (ayırdedici uyaran) varlığında öğrenciye ne ve nasıl yapılacağının hatırlatılmasıdır (Özyürek, 1996). Öğretimde genellikle; sözel ipuçları (yapacağı davranışı söyleme, açıklama yapma), model olma, fiziksel ipucu/yardım (yönlendirme, kısmi yardım, tam yardım) gibi ipuçları kullanılmaktadır (Snell, 1983b).

Sözel ipuçları, öğretmenin, öğrenciden yapmasını istediği davranışı, sözel olarak ifade etmesidir (Carr, ve diğerleri, 1992; Swanson ve diğerleri, 1984). Sözel öğretime dayalı beceri öğretiminde öğrenciye yapacağı beceri basamağındaki davranışı söyleme,

daha ayrıntılı açıklama yapma gibi değişik biçimlerde kullanılabilmektedir (Cuvo ve Davis, 1980).

Model olma, bir davranış/becerinin öğrenciye kazandırılması sırasında, o davranış/beceriyi kazandıran kişi tarafından (öğretmen, anne-baba ya da bunlar tarafından model gösterilen bir arkadaş/nesne) becerinin tümünün ya da bir bölümünün nasıl yapılacağının öğrenciye gösterilmesidir (Snell, 1983b). Model olma tekniğinde, bir yandan öğrenciye davranışın nasıl yapıldığı gösterilirken aynı zamanda ne yapıldığı söylenir. Öğretim sırasında model olmayla birlikte, bu şekilde beceriye ilişkin sözel ipuçlarının kullanılması becerinin gerçekleştirilmesini kolaylaştırabilmektedir. Bir çok öğretmen sözel ipuçları yeterli olmadığında model olurken aynı zamanda ne yapıldığını ifade eder. Daha sonra öğrencinin bu davranışı taklit etmesini ister (Alberto ve Troutman, 1990).

Fiziksel yardım, öğrencinin bir beceri basamağındaki davranışı gerçekleştirmesini sağlamak amacıyla elle yapılan yardımdır (Alberto ve Troutman, 1990). Fiziksel yardım: öğrencinin gereksinimine göre yönlendirme, kısmi yardım ve tam yardım ya da tam yardım, kısmi yardım ve yönlendirme şeklinde bir sırayla üç aşamalı kullanılabilmektedir (Snell, 1983b).

Bunun yanında, Cuvo vd. (1978) ipuçlarına açık olmayan ipuçları adıyla onaylama ve harekete geçirme/cesaretlendirme gibi ipuçlarını eklemektedir. Onaylama, beceri basamağını yerine getirmeye başlamış ancak tamamlamamış öğrenciye "evet" diyerek doğru yolda olduğunu hissettirmektir. Bu aşamada onaylama işe yaramazsa "sonra, devam et" diyerek öğrencinin beceri basamağını tamamlaması ya da bir sonraki basamağa geçişi için harekete geçirici sözlerle hatırlatma yapılır. Bu tür hatırlatıcı ipuçları sadece gerekli olduğunda kullanılır. Ancak, öğrenci tepkide bulunduktan sonra yaptıklarını onaylama ve harekete geçmesini cesaretlendirme daha çok öğrencinin doğru tepkide bulunma olasılığının artırılması, başka bir deyişle olumlu dönüt olarak düşünülebilir.

İpucu kullanımının iki önemli ilkesi vardır. İlki öğrenciye bir ipucu vermeden önce, davranışın yapılmasını sağlayacak uyaran (ayırdedici uyaran) ortamda bulunmalıdır (Varol, 1996a). Örneğin, öğretmen öğrenciye "makası tut" demeden önce, makası ve kağıdı öğrencinin önüne koymalıdır. Böylece öğrenci, öğretmenin "makası tut" demesine bağlı olmadan makası tutmayı öğrenecektir. İkinci olarak, ipuçları mümkün olduğu kadar kısa sürede ortamdan çekilmelidir (Özyürek, 1996). Böylelikle, öğrenciye bir beceriyle ilgili verilen ipuçları geri çekilirken, öğrencinin becerinin gerçekleştirileceği ortamların ya da araç gereçlerin varlığında beceriyi bağımsız olarak gerçekleştirmesi

sağlanmış olur (Varol, 1996a).

Öğretimde benimsenen yaklaşıma göre, ipuçlarının en hafiften en şiddetliye doğru verilmesi, en şiddetliden en hafife doğru verilmesi ve bunların değişik biçimlerinden oluşan ipucu sistemleri kullanılabilmektedir. Öğretimde kullanılacak ipucu sisteminin seçimi ise, öğretilen beceriye ve öğrenene bağlı olarak yapılabilmektedir (Browder ve Snell, 1983).

Zihin engellilerin eğitiminde farklı ipucu sistemlerinin kullanımına ve bu ipucu sistemlerinin etkililiğine yönelik bir çok araştırmaya rastlanılmaktadır. Bazı araştırmalarda en şiddetliden en hafife ipucu sistemleri (Vuran, 1989; Özen, 1995; Reese ve Snell, 1991; Griffen, Wollery ve Schuster, 1992) bazı araştırmalarda ise en hafiften en şiddetliye ipucu sistemleri (Sucuoğlu ve Kuloğlu, 1992; Johnson ve Cuvo, 1981; Snell, 1983; Datlow ve Becker, 1985) kullanılmıştır. Araştırma bulguları öğrencinin ve becerinin özelliği dikkate alınarak, öğretimde kullanılan ipucu sistemine doğru karar verildiğinde, tüm ipucu sistemlerinin etkili sonuçlar verdiğini göstermektedir (Snell, 1983).

En hafiften en şiddetliye doğru ipuçlarının verildiği bir öğretim uygulamasında, ana yönerge verilerek öğretim başlatılır. Öğrenci beceri basamaklarını yerine getiriyorsa davranışları onaylanarak ve ödüllendirilerek beceriyi tamamlaması beklenir. Eğer öğrenci becerinin başlangıcında hiçbir davranışta bulunmazsa öncelikle başlangıç yapabilmesi için harekete geçirici sözler söylenir. Başlangıç yapar fakat yanlış bir tepkide bulunursa bu durumda ipucu vererek müdahale edilir. Eğer öğrenci verilen yönerge üzerine ilk beceri basamağını doğru olarak yerine getirirse ödüllendirilir ve bir sonraki beceri basamağını yerine getirmesi beklenir. Eğer öğrenci ilk beceri basamağını doğru bir biçimde yerine getirebilir, ancak sonraki herhangi bir beceri basamağında duraklarsa, harekete geçirici sözler söylenir, hatalı bir davranışta bulunursa ipuçları verilir.

Öğretim süreci boyunca sistematik olarak verilen ipuçları yine sistematik olarak, yavaş yavaş geri çekilir ve öğrencinin beceriyi bağımsız olarak gerçekleştirmesi, doğal ortamlara aktarması sağlanabilir (Heward, 1996).

Öğretimde ipuçlarının verilmesi ve geri çekilmesi süreçlerinde, öğrencinin hatalı yaptığı davranışı hemen düzeltmek, öğretimde, genellikle olumlu sonuçlar vermektedir. Eğer öğrenci beceriyi edinim aşamasındaysa, öğretmen büyük ihtimalle hataları önleyecek şekilde ipuçları verir, ancak hatalar halen sürerse bu hataları önlemede üç yol önerilmektedir (Snell, 1983b). Hataları önlemenin ilk yolu, öğrenciye ne yapacağını anında, tekrar söylemektir. Böylece öğrenciye doğru davranışı yapması için bir fırsat

daha vermektir. İkinci yolu, öğrenciye hangi davranışı yapacağını tekrar etmeden ve hissettirmeden hemen müdahale ederek gerektiği kadar (en az) yardım sağlamaktır. Üçüncü yolu ise, öğrencinin elinin üzerinden tutarak davranışı birlikte yapmak, aynı zamanda yapılanı söylemektir (sözel ipucu+fiziksel yardım) (Snell, 1983b).

Hata önlemedeki bu süreçler farklı biçimlerde kullanılabilmektedir. Öğrenci becerinin tamamını ya da büyük bir çoğunluğunu öğrendiğinde benzer süreçlerin farklı kullanımlarıyla hatalar düzeltilmelidir.

Örneğin, en hafif ipucundan en şiddetli ipucuna doğru ipuçlarının kullanıldığı bir öğretim sürecinde ipuçlarını azaltma ve hataları düzeltme süreci şöyledir. İpuçlarının kullanım sırası, sözel ipucu, model olma ve fiziksel yardım şeklindedir. İpucu vermeden art arda üç oturumdaki doğru davranıştan sonra öğrencinin devam etmesine izin verilir, hata düzeltilmiştir. Art arda üç oturumda sözel ipucu ya da model olma ile davranışı yerine getirmişse daha fazla ipucu verilmez, gerekirse hatalar düzeltilir. Art arda dört gün (her gün en az beş çalışma) davranışı fiziksel yardımla yerine getirmişse öğrencinin yaptığı hatalar bir kenara yazılır. Daha sonra bu basamaklar tekrar analiz edilerek daha küçük basamaklara ayrılır. Öğrencinin yaptığı hatalar düzeltilirken, "hayır, bu senin yaptığın gibi olmaz" denerek başka hiç birşey söylenmeden öğrencinin elinin üzerinden tutulur ve o beceri yaptırılır. Bu basamak kayıt formuna "düzeltildi" şeklinde kaydedilir. Bu sırada öğrenciye bakılmaz, konuşulmaz ve diğer beceri basamağına geçilir (Snell, 1983b).

Öğrenci becerinin tamamını ya da bir çoğunu akıcı ve kalıcı olarak öğrendiğinde, beceriyi daha iyi yerine getireceği için hataların sayısı azalacaktır. Ancak, yapılan hatalar öğrencinin ne yapacağını bilememesinden çok dikkat etmemesi veya dalgınlığı sonucu olabilir. Bu durumlarda şu süreçler önem kazanır (Snell, 1983b).

1. Hata ya da yanlış yapan öğrenciye öncelikle bunu kendi kendisinin düzeltmesi için 10-15 saniyelik bir süre verilir. Bazı yanlışlar durdurulamazsa ipuçları verilir. Eğer bir düzeltme tekniği yeterli gelmezse diğer düzeltme süreçlerinden biri denenebilir.

2. Öğrenci yanlış yaptığında yanlışı hafif bir uyarı izleyebilir (Hayır, doğru değil) ve öğrencinin davranışı tekrar denemesi istenebilir. Eğer ikinci kez üst üste hatalar sürerse bazı yardımlarda bulunulmalıdır.

3. En hafif ipucu "şimdi ne yapacağız" denir (harekete geçirme) veya öğrencinin en son yerine getirdiği davranış sözel olarak söylenir ve hemen ardından "şimdi ne yapacağız" denerek hatayı anında düzeltme uygulaması yapılır. Eğer öğrenci beceri

basamağını tamamlamadan önce durursa, öğretmen yaptığını kabullenebilir ya da ısrar edebilir (çok doğru, haydi devam et).

4. Hafif bir biçimde ve hoşnut olunmadığını belirten bir tavırla karşı çıkılır (hayır olmaz) öğrenci yapacağı davranışı ifade ediyor fakat yapamıyorsa pekiştireçten alıkonur ve bu basamak fiziksel yardımda bulunularak öğrenciye yaptırılır. Bu süreci, pekiştireçler ya da öğrenciye sağlanan yeni fırsatlar izlemelidir. Bazı yanlışlar dört denemeden ikisinde halen devam ederse, öğretmen öğretim süreçlerini gözden geçirmelidir.

Genelleme ve Kalıcılık

Genelleme ve kalıcılık, öğrencinin öğrendiklerini farklı zaman ve ortamlara uyarlamasıdır. Zihin engelliler sıklıkla, öğrendikleri yeni becerileri bir durumdan diğer durumlara genellemede ve öğrendiklerini anımsamada güçlük çekmektedirler. Heward (1996), yeni bilgi ve becerilerin genellenmesi ve kalıcılığının sağlanması sorununun üstesinden gelmeye yönelik dört strateji önermektedir.

1. Pekiştireç kullanımının doğal ortamlarda da sürdürülmesi: Öğrencinin edindiği becerilerin genellenmesi ve kalıcılığının arttırılmasında en temel öge, öğrencinin doğal ortamlarda da pekiştirilmesidir. Öğrencinin doğal ortamlarda pekiştirilmesi için: a) Öğrencinin gerçekleştirdiği her beceri basamağı doğal ortamındaki bireyler tarafından pekiştirilmelidir. b) Yeni becerilerin yeterince kalıcı ve akıcı duruma gelmesi için, öğrencinin doğal çevresinde pekiştireçler üretilmelidir.

2. Öğretilecek becerilerin seçimi: Öğretimsel amaçlar, doğal çevrede bulunan uyaranları ve öğrencinin gereksinimlerini temsil edecek şekilde ve öğrencinin okulda öğrendikleriyle tutarlı bir şekilde sistematik olarak seçilmelidir. Bu seçimde çocuğun becerileri yerine getirebildiği durumlar kadar, yerine getiremediği durumlar da gözönüne alınmalıdır.

3. Ortak uyaranların kullanımı: Öğretim ortamlarında ve genelleme ortamlarında ortak uyaranlar seçilmesine önem verilmelidir. Öğretim ortamları, mümkün olduğu kadar genelleme ortamlarının tipik özelliklerini yansıtmalıdır. Öğretim ortamlarında kullanılan uyaranlar, genelleme ortamlarına taşınabilmelidir.

4. Kendini yönetme becerilerinin kazandırılması: Öğrencinin yeni öğrendiği bilgi ve becerilerin değişik ortamlara genellenmesi ve kalıcılığının sağlanması için kendi kendini yönetme stratejileri öğretilmelidir.

Zihin Engellilerin Eğitiminde Aile Katılımı

Tüm bireylerin eğitiminde olduğu gibi, zihin engellilerin eğitiminde de aileler önemli olmaktadır. Çünkü, çocukla çoğu zaman birlikte olan, ondan sorumlu olan ailedir.

Yıllar önce aileler, çocuklarının sadece fizyolojik ve psikolojik gereksinimlerini karşılayan ve onların bakımı ile ilgilenen kişiler olarak görülmekteydi (Schulz, 1987). Bu durum, uzun yıllar ailelerin eğitim sürecinin dışında bırakılmasına, çocuklarının eğitiminde sadece bilgi alıcı ve verici bireyler olmalarına neden oldu (Fox ve Binder, 1990; Sucuoğlu, vd., 1994). Ancak 1960'lı yıllarda, ailelerin baskı grupları oluşturarak çocuklarına eğitim olanakları sağlamaya yönelik girişimlerde bulunması (Schulz, 1987) ve aile katılımına ilişkin çalışmaların yaygınlaşması, uzmanların ailelere yönelik tutum ve beklentilerinde önemli değişiklikler oluşmasına yol açtı (Bazyk, 1989; Kroth ve Edge, 1997; Winton, 1986). Bu değişiklikler, ailelerin çocuklarının eğitimine aktif katılımlarının sağlanmasına yönelik hizmetlerin geliştirilmesine ve bu konuda yasal düzenlemelere gidilmesine katkı sağladı. Böylece ailelere çocuklarının eğitimi için planlayıcı, işbirlikçi, destekçi ve öğretici olma süreçlerinde yeni umutlar yaratıldı (Bazyk, 1989).

Son yıllarda ailenin eğitime aktif katılımına yönelik yapılan araştırmalar, aile katılımının, aileye, çocuğa ve eğitim sürecine olumlu katkılar getirdiğini göstermektedir. Nitekim, ailelerin çocuklarına; sosyal kabul, fiziksel beceriler, özbakım becerileri, evi koruma, okuldan eve gelme, telefonu kullanma, yiyecek-içecek hazırlama, zamanını yararlı kullanma, tehlikelere karşı önlem alma, ilkyardım becerileri, kardeşlerle geçinme, yalnızlık ve korku ile baş etme, komşularının güvenliğini sağlama, toplumsal kaynakları tanıma ve kullanma gibi birçok bağımsız yaşam becerisini kazandırmada yardımcı olabileceği belirtilmektedir (Coleman ve Apts, 1991).

Bu tür becerilerin birçoğu, zaman ve mekan sınırlılığı nedeniyle okul ortamlarında çok fazla gerçekleştirilememektedir. Örneğin, bir çocuk günün yaklaşık % 20'sinde okul ortamının etkisi altındayken, % 80'i ev (anne/baba, kardeşler, akrabalar, aile dostları), komşular ve toplum etkisi altındadır (Turnbull, 1983). Bu nedenle ailelere, eğitim sağlanarak, çocuklarıyla birlikte olduğu uzun zaman dilimini en iyi şekilde değerlendirmelerine yardımcı olunmalıdır (Glen, 1996).

Zihin engellilerin ailelerinin eğitilmesi; anne babaların çocuklarını herkesten daha iyi tanıması ve çocuğu ile daha fazla etkileşim içinde olması, birebir eğitim eksikliğini gidermesi, öğretim ve diğer hizmetlerin masraflarını azaltması ve doğrudan eğitim götürülemeyen çocukların eğitimini üstlenmeleri açılarından önemlidir (Fox ve Binder,

1990). Bunların yanında, ailelerin, çocuğunun okulda öğrendiği becerileri evde sürdürmesi, pekiştirmesi ve en önemlisi çocuklarının gelişimlerine yardımcı olmaktan duydukları hoşnutluk, aile eğitiminin önemini daha da arttırmakta, çeşitli aile eğitimi programlarının geliştirilmesi ve uygulanması gerekliliğini desteklemektedir (Turnbull, 1983).

Aile Eğitimi Programları

Sistematik ve kavramsal temelli bir süreç olan aile eğitiminin amacı, aileleri, anne-babalığın değişik yönleriyle ilgili bilgilendirmek, bilinçlendirmek ve beceri sahibi yapmaktır (Schulz, 1987). Bu genel amaç doğrultusunda, ailelerin ve çocuğun gereksinimlerine uygun hizmetlerin geliştirilmesine yönelik aile eğitimi programları düzenlenmektedir (Kroth ve Edge, 1997; Schulz, 1987; Turnbull, 1983). Yaygın olarak, anne-babayı anne-baba olarak eğitmeyi, anne-babayı çocuğuna öğretici olarak yetiştirmeyi ve anne-babayı gönüllüler olarak eğitmeyi amaçlayan programlardan sözedilmektedir (Turnbull, 1983; Schulz, 1987).

Anne-babayı anne-babalık rolleri açısından eğitmeyi amaçlayan programlarda, anne-babaların çocuklarının engeline uyum süreci, çocuğun sosyalleşmesi, kardeşlerle ilişkileri, vasilik ve yasal işlemlerle ilgili bilgi, destek ve kaynak sağlanmaktadır.

Anne-babayı çocuğuna öğretici olarak yetiştirmeyi amaçlayan programlarda, anne-babalara, çocuk yetiştirme yaklaşımları, çocuğunun dil gelişimine, sosyal ve duygusal gelişimine katkıda bulunma, çocuğuna çeşitli davranış ve bağımsız yaşam becerilerini kazandırma/öğretmelerine ilişkin yeterlikler kazandırılmaktadır.

Anne-babayı gönüllüler olarak eğitmeyi amaçlayan programlarda, anne-babalar yasal savunuculuk, çocuğunun eğitimiyle ilgili uzman, toplumsal kuruluşlar ve ekonomik kaynaklar bulma konularında gönüllü bireyler olarak eğitilmektedir.

Öğretici Olarak Anne-Babalar

Bir görüşe göre anne-babalar, çocuklarının ilk ve daimi öğretmenleridir. Çocuklar pek çok beceriyi onların yardımıyla ve onları gözleyerek öğrenmiştir (Heward, 1996; Makuau ve Manos, 1989). Ancak, birçok çalışma, normal çocukların kendiliğinden ya da çok az bir yardımla öğrendikleri becerileri zihin engellilerin, sistematik bir yardım ya da öğretim olmadan öğrenemediklerini göstermektedir (Heward, 1996). Bu durum, anne-babaların çocuklarına bazı becerileri öğretmede öğretici olarak yetiştirilmeleri gereğini ortaya çıkarmaktadır (Glen, 1996).

Anne-babaların öğretici olarak yetiştirilmesi, çocuklarının eğitim sürecine aktif olarak katılmaları anlamına gelmektedir. Anne-babaların öğretici olarak yetiştirildiği aile eğitimi programlarında, genel olarak erken müdahale, davranış yönetimi ve bağımsız yaşam becerilerinin öğretimi alanlarında öğretim becerileri kazandırılmaktadır.

Bu programlarda anne-babalara kazandırılan bilgi ve beceriler, özel eğitimde çalışan öğretmenlerin genel yeterlikleriyle önemli ölçüde benzerlik göstermektedir (Heward, 1996). Bu nedenle, eğitim programlarının iyi yapılandırılması ve organize edilmesi gerekmektedir.

Anne-babaların engelli çocuklarına öğretici olmalarını cesaretlendirecek pek çok neden vardır. Bu nedenlerden bazıları şunlardır: a) anne-babalar güçlü birer pekiştirme aracıdır, b) çocuklarını diğer insanlardan daha iyi tanırlar ve çocuklarına uzmanlardan daha fazla zaman ayırabilirler, c) okulda öğrenilen becerilerin evde anne-babalar tarafından geliştirilmesi öğrenilenlerin etkililiğini arttırır, d) anne-babalar çocuklarının gelişimine katkıda bulunduklarından dolayı haz ve mutluluk duyarlar (Turnbull, 1983).

Tüm bunlara rağmen, anne-babanın öğreticilik rolünü üstlenip üstlenmeyeceğine ilişkin bazı tereddütler vardır. Bu tereddütlerin önemli bir bölümü, aileye etkin danışmanlık ve yardım hizmetlerinin sağlanabilmesi koşuluyla ilgilidir (Heward, 1996).

Bu konuda yapılan birçok araştırma (Baker, 1980; Baker ve McCurry, 1984; Baker ve Brihtman, 1984; Bazyk, 1989; Bergan, Neumann ve Karp, 1983; Comer ve Haynes, 1991; Cooper, Wecker, Sasso, Reimers ve Donn, 1990; Fox ve Binder, 1990; Hornby ve Singh, 1984; Knapp ve Deluty, 1989; Love, Matson ve West, 1990; Makuau ve Manos, 1989; Powers, Singer, Stevens ve Sowers, 1992; Rosenberg ve Robinson, 1985; Winton, 1986; Ysseldyke ve Christenson, 1993-1994) anne-babaların çocuklarına öğretici olarak yetiştirildiklerinde, çocuklarına uygun davranışlar kazandırabildiklerini, birçok bağımsız yaşam becerisini öğretebildiklerini göstermektedir.

Anne-babaların çocuklarına öğretici olmalarına ilişkin üç yaklaşım vardır. Bunlar: ev öğretimi, grup öğretimi ve sınıfta yardımcılıktır (Turnbull, 1983).

Ev Öğretimi

Ev öğretimi, anne-babalara kendi evlerinde, çocuklarına beceri öğretimine ilişkin yeterlikler kazandırmayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Ev öğretimi yaklaşımı, anne-babaları çocuklarının ilk ve daimi öğretmenleri olarak görür (Schulz, 1987). Bu nedenle ağırlıklı olarak evi verimli bir öğretim ortamı haline dönüştürmeye yönelik, birebir çalışma yapma olanağı veren etkinliklere yer verir.

Bu yaklaşım, gün boyunca çocuklarıyla ilgilenmek durumunda olan, okul öncesi çağdaki engelli çocukların anne-babalarıyla yaygın olarak kullanılmakla birlikte (Turnbull, 1983) daha ileriki yaşlarda okula giden çocuklar ve onların anne-babalarına eğitim vermek amacıyla da kullanılabilmektedir (Schulz, 1987).

Bu yaklaşımda uzman, belli bir programa göre ev ziyaretleri yaparak hem anne-baba hem de çocukla çalışır. Bu çalışmalarda, anne-babalar bilgilendirilirken aynı zamanda aile-çocuk etkileşimi gözlenebilmektedir (Turnbull, 1983).

Özellikle okul öncesi çocukların anne-babalarına öğretme becerileri kazandırmaya yönelik ev öğretimi yaklaşımına ve ev öğretimi programlarına ilişkin birçok uygulamalı araştırmaya rastlanılmaktadır. "Portage" projesi (White ve Comeron, 1987), Parent Action in Childhood Education Projesi (PACE), "Precise Early Education for Children with Handicaps" projesi (PEECH) (Shea ve Bauer, 1985; Schulz, 1987), "Küçük Adımlar Dizisi" (Pieterse ve Treloar, 1989) bunlara örnek olarak verilebilir.

Bunlardan, okul öncesi çocukların anne-babalarına yönelik yaygın olarak verilen örneklerden biri Portage Projesi'dir. Portage projesinde, tüm öğretim çalışmaları evde yaptırılır. Her aileye bir ev öğretmeni atanır. Bu öğretmen aileye, özel amaçları, öğretim yöntemlerini, davranış yönetimi ilkelerini tanıtır. Ev öğretmeni, aileyi haftada bir kez yarım veya bir saat ziyaret eder. Her bir ziyareti süresince, dil, özbakım, bilişsel, motor ve sosyal beceriler için öğretim planlanır. Uygulamada, her hafta bir sonraki ev ziyareti için üç hedef davranış belirlenir. Öğretim öncesi verileri ev öğretmeni tarafından kaydedilir. Ev öğretmeninin uyguladığı öğretim teknikleri, aile bireyleri ve çocukla çalışan aile bireyi tarafından gözlenir. Daha sonra, ailelere yazılı yönergeler verilir. Aileler, yazılı yönergeler doğrultusunda hafta boyunca, öğretim çalışmalarını sürdürür. Çocuk, amaçları gerçekleştirdiğinde ev öğretmeni, öğretim sonrası verileri kaydeder (Sharer ve Sharer, 1972).

Bunun yanında, daha ileriki yaşlardaki çocukların anne-babalarına yönelik benzer süreçlerin kullanıldığı ev öğretimi çalışmalarının (Schulz, 1987; Baker, 1980; Carpenter, 1994; Epstein ve diğerleri., 1990; Powers, vd., 1992; Vuran, 1997) yapıldığı gözlenmektedir.

Vuran (1997), annelere çocuklarının uygun davranışlarını ödülendirme ve uygun olmayan davranışlarını eleştirmeme becerilerinin kazandırılmasında bilgilendirme dönüt verme, dönüt verme ile ödüllerin birlikte kullanılması süreçlerinin annelerin ödül kullanma ve eleştirme sıklığında, çocukların ise uygun olan ve olmayan davranışlarında ne düzeyde değişikliğe yol açtığını belirlemeyi amaçlamıştır. Bu amaçla, üç anne ve

zihin engelli çocuklarıyla çalışılmıştır. Araştırmada, tek denekli araştırma yöntemlerinden Değişen Koşullar Deseni kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; bilgilendirme dönüt verme, dönüt verme ile ödüllerin birlikte kullanıldığı annenin eğitimi süresince, annelerin hedef davranışlarındaki değişiklikler giderek amaca yaklaşmıştır. Benzer değişiklikler çocukların belirlenen hedef davranışlarında da görülmüştür.

Powers, Singer, Stevens ve Sowers (1992), annelerin davranışsal anne-baba eğitimi sonucunda öğrendikleri teknikleri, ev ve market, mağaza ve kiliseyi kapsayan toplumsal ortamlarda genelleştirilmesini araştırmışlardır. Üç anne ve çocuklarıyla yapılan çalışmada anneler, çocukta davranış yönetimi tekniklerini ve etkinlik planlama tekniklerini öğrenmişlerdir. Anneler bu tekniklerin uygulanmasını kendilerine verilen yazılı materyalleri evde okuyarak tekrar etmişlerdir. Annelerden ikisi öğrendikleri teknikleri genelleme ortamlarında kullanabilmişlerdir. Araştırma sonucunda, annelerin öğrendikleri teknikleri ev ortamına ve toplumsal ortamlara genelleyebildikleri ve genelleme ortamlarında davranışsal teknikleri kullanabildikleri belirlenmiştir.

Sucuoğlu ve Kuloğlu (1992), otistik çocuklara bağımsız yaşam becerileri kazandırılması konulu araştırmasını iki aşamalı olarak planlamışlardır. Birinci aşamada 13 yaşındaki üç otistik çocuğa okul ortamında çeşitli bağımsız yaşam becerileri, davranış değiştirme teknikleri uygulanarak öğretilmiş; ikinci aşamada ise annelerin eğitime katılmaları ile bu becerilerin ev ortamlarına genelleştirilmesi sağlanmıştır. Bu bölümde anneler eğitime aktif olarak katılmış, çocuklarının kazandıkları becerileri ev ortamına genellemede eğitimci rolü almışlardır. Araştırma sonucunda çocukların okulda öğrendikleri becerileri ev ortamında genelleyebildikleri ve annelerin eğitimci rolünü başardıkları görülmüştür.

Evde uygulanmak üzere düzenlenen aile eğitimi programlarının avantajları şunlardır (Schulz, 1987).

1. Öğrenme çocuğun doğal çevresinde oluşur. Anne-baba becerileri çocuğuna doğal ortamında öğrettiğinden, öğrenilenlerin doğal ortamlara aktarımı ve genellenmesi sorun olmaz.

2. Ev öğretiminin başarısı tamamen anne-babaların katılımına bağlıdır. Uzman tarafından haftada birkaç saat çocuğa uygulanan öğretim, çocuğun becerileri öğrenmesi için yeterli değildir. Bu nedenle, ev ziyaretleri arasındaki sürede anne-babaların, öğretim çalışmalarını evde sürdürmeleri istenmektedir. Ev öğretimi ancak bu şekilde uygulandığında anne-babaların etkin katılımı sağlanacaktır. Dolayısıyla anne-babaların eğitilmesi, programa bir katkı değil; programın en temel ögesidir.

3. Uzman ve anne-babalar, çocuğun davranışlarını doğal ortamlarında oluş şekliyle gözleme şansına sahiptirler. Kendi doğal ortamı içindeki çocuk için, neyin, nasıl öğretilmesi gerektiğine anne babalar karar vereceğinden programa anne babaların yaşam biçimindeki ve değer yargılarındaki farklılıklar yansıyacaktır.

4. Eğer beceriler, çocuğun ev ortamında, doğal pekiştireç olan anne-babalar tarafından öğretilirse, bu becerilerin diğer ortamlara genellenmesi ve kalıcılığının sağlanması kolaylaşacaktır.

5. Annenin, babanın, kardeşlerin ve diğer aile üyelerinin katılımı, gerçekçi ve ulaşılabilir bir hedef olacaktır. Öğretim evde olduğundan, tüm aile bireylerinin öğretim sürecine katılma şansı daha fazla olacaktır.

6. Ev ortamında çocuğun tüm davranışlarına ulaşılabilir. Örneğin, evde görülebilen "öfke", "anne-babayla birlikte yatma" gibi uygun olmayan davranışların çoğu sınıf içinde değiştirilemez. Ancak, evde öğretim yoluyla değiştirilebilir.

7. Uzman, hem anne-baba hem de çocukla birebir çalıştığı için, öğretim programı, kolaylıkla bireyselleştirilebilmektedir.

Ev öğretimi programlarının düzenlenmesinde, ailenin çocuğun eğitimine ne ölçüde katılacağının belirlenmesi önemli olmaktadır. Aileler böyle bir programa katılmak istemeyebilirler. Ailelerin, programa katılmak veya evde çocuğuyla çalışmak için zamanları olmayabilir ya da zaman ayırmak istemeyebilirler. Bu durum, ailelerin çocuklarına ilgisiz oldukları şeklinde yorumlanmamalıdır. Yine öyle durumlar vardır ki, ev öğretimi programının uygulanmasında engel oluşturabilir ya da birtakım olumsuz durumlar ortaya çıkabilir (Heward, 1996).

Ev öğretimi programlarının uygulanmasında birtakım sorunlarla karşılaşılabilmektedir. Örneğin; aileler çocuklarının birebir eğitim gereksinimi olduğu görüşüne katılmayabilirler. Evde çocuğun dikkatinin dağılmamasını sağlayacak uygun ortamlar olmayabilir. Anne-babalar diğer aile üyelerinin gereksinimlerini ihmal edebilir. Anne-babalar çocuklarıyla birebir yapacakları öğretim etkinliklerini yapmayabilirler. Öğretim oturumlarını aksatıyor ya da kısa kesiyor olabilirler. Birebir öğretim oturumları çocuğun diğer çocuklarla arkadaşlık yapma fırsatından ya da gelişim için gerekli sosyal becerilerden mahrum kalmasına neden olabilir (Heward, 1996).

Bunların yanında, doğrudan aileyle ilişkili olmayan nedenlerden dolayı ev öğretimi programlarının uygulanmasında bazı engellerle karşılaşılabilir. Örneğin, anne-babalar

gün boyunca yoğun bir biçimde çalıştıklarından evde bulundukları zamanlar çok sınırlı olabilir. Anne-baba gün boyunca değişik insanlarla etkileşimde bulunan yoğun bir mesleğe sahipse akşamları dinlenmeyi tercih edebilir. Aileler, evde yapılan oturumları engelleyecek ve öğretime yoğunlaşmayı olanaksız hale getirebilecek kadar kalabalık olabilir. Çocuk, gün boyunca okula gidiyor olabilir (Turnbull, 1983).

Tüm bu koşullar ev öğretimi yaklaşımının uygulanmasını zorlaştıran etmenlerdendir. Bu nedenle sorunlar ve ev öğretimini engelleyecek düzeyde engellerle karşılaşıldığında, bu sorunların çözümüne ve engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik önlemler alındıktan sonra çalışmaların sürdürülmesi anne-babalar ve çocuk için daha yararlı olacaktır.

Grup Öğretimi

Anne-babaları belirli konularda bilgilendirmeyi amaçlayan ve aile grupları oluşturularak haftalık toplantılar şeklinde uygulanan öğretim yaklaşımıdır.

Aile grupları, engelli çocukların anne-babalarına bilgi vermede çok yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu modelde anne-babalara, gereksinim duydukları alanlarda bilgi ve beceriler kazandırılırken, ortak sorunları olan insanlarla ilişkiye girme şansı tanınır (Schulz, 1987). Bu nedenle, grup öğretimi, çocuğunun eğitimine etkin olarak katılmayı isteyen aileler için iyi bir başlangıç olmaktadır (Schulz, 1987).

Grup öğretimi 10-12 kişilik gruplarla yapılmaktadır. Grupla öğretimde 8-10 haftalık programlar hazırlanarak çeşitli beceriler üzerinde çalışılmaktadır (Turnbull, 1983; Varol, 1996b). Bu yaklaşımda genellikle uzman, anne-babaları özbakım becerileri, tuvalet öğretimi, konuşma, oyun becerileri, davranış sorunları ve yönetimi (Turnbull, 1983), sözel ipuçları, model olma, fiziksel ipuçları ve kullanımı ile pekiştirme uygulamaları gibi konularda bilgilendirmektedir (Schulz, 1987; Turnbull, 1983).

Grup öğretiminde her hafta bir beceri üzerinde yoğunlaşılmaktadır. Ailelere ele alınan becerilerle ilgili el kitapları verilmektedir. El kitapları genellikle beceri ve analizi, çocuğun düzeyini saptama, öğretim yöntemleri, kullanılacak araç-gereçler, ödül kullanma ve kayıt süreçlerini içermektedir. Toplantılar sunu, modeller gösterme, rol yapma ve ev ödevleri gibi öğrenme öğretme süreçlerini içermektedir (Turnbull, 1983; Varol, 1996b).

Aile grupları, ailelerin birçok problemlerinde yalnız olmadıklarını, başkalarının da bu tür sorunları olduğunu görmeleri, kendilerini anlayan anne-babalarla güçlü duygularını paylaşabilmeleri, birlikte çözüm üretebilmeleri ve bu çözümleri paylaşabilmeleri (Kroth ve Edge, 1997) gibi avantajlara sahiptir. Birebir öğretime göre daha ekonomiktir (Akkök,

1984; Turnbull, 1983; Varol, 1996b; Baker ve Brightmann, 1984).

Birçok araştırma, grup öğretimiyle anne-babaların çocuklarına öğretici olarak yetiştirilmesinde etkili sonuçlar elde edildiğini göstermektedir. Embry ve arkadaşları, davranış yönetimi konularında yoğunlaşan 10 haftalık bir grup öğretimi programı geliştirmiştir. Anne-babalar haftada bir akşam 2.5 saatlik aile toplantılarına katılmışlardır. Bunun yanında uzmanlar, haftada bir kez ev ziyareti yaparak anne-baba ve çocuk etkileşimini gözlemişlerdir. Grup öğretimi sonunda, anne-babaların davranış yönetimi ilkelerinin kullanımında daha yeterli duruma geldikleri görülmüştür (Turnbull, 1983).

Baker ve Heifetz (1976) tarafından yapılan bir başka çalışmada, zihin engelli çocuklar için evde uygulanan davranış yönetimi programının bir bölümü uygulanmıştır. Toplantılarda altı aile, bir yardımcı uzman ile biraraya gelmiştir. Öğretim programında anne-babalara, özbakım becerileri, konuşma öncesi konuşma ve dil, oyun becerileri ve davranış yönetimini içeren el kitabı ve değerlendirme kitapçıklarından oluşan bir paket sunulmuştur. Her bir el kitabında; hedef davranışlara karar verme, öğretim ilkeleri, ödüllerin kullanımı ve kayıt süreçleri, alıştırmalarla, açıklamalı resimlerle ve özel program içerikleriyle zenginleştirilmiştir. Program, dokuz oturumda tamamlanmıştır. Programda yapılan değerlendirmeler sonucunda, anne-babalarda beceri öğretme ve davranış problemleriyle başa çıkma becerilerinin arttığı görülmüştür. Bunun yanında çocukların becerileri öğrenebildikleri ve davranışlarında olumlu değişiklikler olduğu görülmüştür.

Baker (1978), benzer bir aile eğitimi modelini 10 üniteden oluşan bir program uygulayarak gerçekleştirmiştir. Ünitelerden beşinde davranış yönetimi ilkeleri, ikisinde özbakım becerilerinin öğretimi, birer ünitede de araç-gereçlerin uyarlanması, yasal durum ve yasal haklar konularına yer verilmiştir. Baker, haftada bir düzenlediği akşam oturumlarında ailelere bu becerileri öğretmiştir. Öntest-sontest sonuçları anne-babaların ilgili konularda anlamlı kazançlar elde ettiklerini göstermiştir.

Araştırmalarda, anne-babaların grup öğretimi yoluyla eğitildiklerinde çocuklarının etkili öğretmenleri olabileceği ve birçok beceriyi çocuklarına öğretebileceklerine ilişkin bulgulara rastlanılmaktadır. Bergan, Neumann ve Karp (1983), davranışsal süreçlerin aileler tarafından çocuklarının davranış sorunlarının iyileştirilmesinde kullanılması için aile eğitimi programı hazırlamışlardır. Program sonunda ailelerin öğretme davranışlarını kazandıkları, çocuklarının birçok beceriyi öğrenmede ilerlemeler kaydettikleri gözlenmiştir. Makuau ve Manos (1989), davranışsal yaklaşıma dayalı aile eğitim

programı uygulamıştır. Program sonucunda ailelerin ağır ceza kullanımı davranışlarında azalma olduğu gözlenmiştir. Knapp ve Deluty (1989) davranışsal aile eğitim programlarında bir grup aileye model olma ve rol yapma tekniklerini öğretmiş, diğer gruba okuma, kısa testler ve tartışma yöntemini öğretmiştir. Model olma ve rol yapma tekniklerini öğrenen gruptaki ailelerin çocuklarında daha fazla davranış değişiklikleri olduğu gözlenmiştir. Cooper, Wacker, Sasso, Reimers ve Donn (1990), anne-babalara uygun ve uygun olmayan davranışları belirleme ve uygun davranışları artırmaya yönelik eğitim programı uygulamışlardır. Sonuçta anne-babaların, çocuklarının davranışlarını değerlendirebildiklerini ve olumlu davranışları artırabildiklerini gözlemlemişlerdir. Hornby ve Singh (1984), 7 zihin engelli çocuğun anne-babalarını davranışsal grup öğretimine almıştır. Ailelere çocuklarında görülen belli problemler için davranışsal süreçleri uygulamayı öğretmişlerdir. Program sonunda aileler programın yararlı olduğunu belirtmişler, davranışsal ilkelere ilişkin bilgilerini arttırmışlardır. Evde ise, aile çocuk etkileşiminde olumlu değişiklikler olduğunu gözlemişlerdir.

Rosenberg ve Robinson (1985), anneleri çocuklarıyla etkileşime girme becerilerini arttırmaya yönelik grup öğretimi programına almışlardır. Program sonunda annelerin çocuklarıyla etkileşime girme becerilerinin arttığını bulmuşlardır. Hornby (1992), 17 zihin engelli çocuğun anne-babalarıyla 8 haftalık bir öğretim programı desenlemiştir. Bu programda anne-babalara çocuklarının davranışlarını değiştirmek için davranışsal ilkeleri öğretmeyi hedeflemişlerdir. Program, öntest-sontest sonuçlarına göre değerlendirilmiştir. Sonuçlar, anne-babaların davranışsal ilkelerle ilgili bilgilerini arttırdıklarını ancak çocuk yetiştirme tutumlarında ya da çocuklarının davranışlarında bir gelişme kaydedemediklerini göstermiştir. Sontest sonuçlarına göre, anne-babaların çoğu programın kendilerine yararlı olduğunu belirtmişlerdir.

Baker ve McCurry (1984), okul merkezli programlar sonucunda ailelerin davranışsal ilke ve bilgisinde ve bunları öğretmede anlamlı ilerlemeler gösterdikleri sonucuna varmışlardır. Program sonunda anne-babalar çocuklarının özbakım becerilerinde de geliştiklerini belirtmişlerdir. Baker ve Brightman (1984) "aileleri öğretici olarak anne-babalar programı"na almış, programı tamamlayan ailelerin çocuklarına özbakım becerilerini öğretme ve davranış sorunlarıyla başa çıkmada başarılı olduklarını bulmuştur. Akkök (1984), ailelerin davranışsal yaklaşıma dayalı aile rehberliği programına katılmalarının, öğretilebilir düzeydeki çocukların özbakım becerilerinin geliştirilmesine katkısı ve bu programın anne-babaların çocuklarına karşı tutumlarına etkisini araştırmak amacıyla yaptığı çalışmada haftalık toplantılar düzenlemiş; toplantılarda ailelere özbakım becerilerinin öğretimine ilişkin bilgiler vermiş; hafta içi ise ev ziyaretleri ve telefon görüşmeleri ile iletişimi sürdürmüştür. Çalışma sonunda, aile

rehberliği uygulamalarının, öğretilebilir çocukların özbakım becerilerinin gelişimine katkısı olduğunu ve özbakım becerileri açısından deneme grubundaki çocukların kontrol grubundaki çocuklara göre daha ileri düzeyde olduklarını bulmuştur.

Sucuoğlu, Kanık, Küçüker (1994) öğretilebilir çocukların ailelerine yönelik olarak "Özel Eğitimde Anne-Baba Programları" adlı örnek çalışmalarında davranışçı yaklaşımı esas alan yapılandırılmış anne baba eğitimi programı hazırlamışlardır. Program anne-baba rehberliği el kitabı (Akkök ve Sucuoğlu, 1990) ve bu kitabın video kaseti ile desteklenmiştir. Uygulamaya zihin engelli çocuğa sahip anne babalar katılmıştır. Program grup çalışması şeklinde yürütülmüştür. Sonuç olarak anne babaların birbirleriyle etkileşime girerek deneyimlerini ve anlatılan konularla ilgili bilgilerini paylaştıkları, çalışmaya katılan babaların annelerden ayrı olarak gruplaştıkları, deneyimlerini birbirlerine aktardıkları gözlenmiştir. Bunun yanında anne-babalar programdan hoşlandıklarını, yararlandıklarını ve kazandıkları bilgileri günlük yaşama uyguladıklarını belirtmişlerdir.

Sınıfta Yardımcılık

Anne-babaların öğretici olarak yetiştirilmelerine yönelik üçüncü yaklaşım, anne-babaların sınıfta yardımcılar olarak kullanılmalarıdır. Sınıfta katılım, anne-babalara öğretmen tarafından kullanılan öğretim stratejilerini, örnekleri ve kendi çocuğunu ve diğer engelli çocukları eğitim ortamlarında gözleme fırsatı verir. Diğer taraftan anne-babalar öğretme çalışmalarına yardımcı olurlar (Turnbull, 1983).

Bu yaklaşımda anne-babalar sınıfta gözledikleri çeşitli öğretim stratejilerini ev çalışmalarında çocukları ile kullanabilir ve evde yaptıkları çalışmaları daha etkili olarak gerçekleştirebilirler.

Anne-babaları öğretmene yardımcı olarak kullanan bir programda (Wiegerink ve Parrish, 1976) anne-babalar haftada 6-9 saatlerini okul öncesi çağdaki çocuklarıyla çalışarak geçirmişlerdir. İlk aşamada çocuklarındaki belirgin davranış problemleri üzerinde uzman gözetiminde çalışmışlardır. Anne-babalar davranış değiştirme becerilerini öğrenmeye ek olarak sosyal gelişim, dil gelişimi ve motor gelişim alanlarında bilgi almışlardır. Daha sonra anne-babalar sınıfta altı ay süresince gönüllü olarak çalışmışlardır. Bu, anne-babalara çocuklarının öğretmenleri olmak için gerekli becerileri öğrenmelerini sağlamıştır. Altı aylık gönüllülük süreci sonunda, bazı anne-babalar yeni ailelerle kayıt görüşmelerini yürütme veya değerlendirme süreçlerine katılma gibi kurumdaki diğer işleri üslenmişlerdir.

Anne-babaların sınıfta öğretime katılımı dikkatli ve sistematik bir planlama gerektirmektedir. Uygulamada ev öğretimi ya da grup öğretimi ile eğitilen aileler, bu çalışmalar sonucunda sınıfta öğretim yardımcısı olarak yer alabilmektedirler (Turnbull, 1983). Yapılan bir araştırmada, başka anne-babalara öğretim yardımcısı (lider anne-babalar) yetiştirmek amaçlanmıştır. Araştırmada, anne-babalar 8-12 kişilik anne-baba gruplarından oluşan sınıflarda öğretim yardımcısı olarak yetiştirilmiştir. Araştırma sonuçları, anne-babaların sınıfta öğretim yardımcılığı görevlerini başardıklarını göstermektedir (Ball, Coyne, Jarvis ve Pease, 1984).

Türkiye'de Zihin Engellilerin Eğitiminde Ailenin Rolü

Türkiye'de zihin engelli çocuklara okul öncesi ilkokul ve meslek okulu düzeylerinde özel eğitim hizmetleri sunulmaktadır. Bu hizmetlerin önemli bir bölümünü de, bu çocuklara bağımsız yaşam becerilerinin kazandırılmasına yönelik programlar oluşturmaktadır.

Okul öncesi eğitim programlarında özbakım becerileri, basit etkinliklere katılma ve ilkokula hazırlık türünde becerilerin kazandırılmasına yer verilmektedir. Çocuk, ilkokul çağına geldiğinde ise bu temel becerilerle birlikte günlük yaşam becerilerin kazandırılmasına ağırlık verilmektedir. İlkokul sonrasında eğer yaşadığı yerde varsa çocuk meslek okuluna devam etmektedir. Meslek okullarında okul öncesi ve ilkokul dönemlerindeki becerilere ek olarak iş ve mesleğe hazırlığı amaçlayan programlara yer verilmektedir.

Okul öncesi ve ilkokul programlarında okul-aile işbirliğinin önemli olduğu, ailenin de çocuğun eğitimine katkıda bulunabileceği vurgulanmaktadır (MEB, 1991a; 1991b; 1991c). Ancak, gerek yönetmeliklerde gerekse eğitim programlarında aile katılımının nasıl sağlanacağı, aileye ne tür hizmetlerin verileceği açık değildir (Anadolu Üniversitesi, 1992). Bu nedenle özel eğitim kurumlarının birçoğunda aile eğitimi hizmetleri yetersiz kalmaktadır. Bu durum, ailelerin eğitim hizmetleri hakkında bilgi sahibi olmadıkları için bu hizmetlerden yeterince yararlanamamalarına yol açmaktadır. Nitekim, yapılan bir araştırma sonucunda anne-babaların çocuklarının okulu hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları, okul tarafından kendilerine verilen hizmetleri değerlendiremedikleri ortaya çıkmıştır (Sucuoğlu, 1990).

Anadolu Üniversitesi (1992) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, özel eğitim kurumlarının büyük çoğunluğunda aile eğitimi verilmediği, sadece veli toplantılarının yapıldığı görülmüştür. Daha çok, öğretmen uygun gördüğü zaman yapılan toplantılarda ise ailelerin bilgilendirildiği, isteklerine cevap verilmeye çalışıldığı gözlenmektedir.

Bunun yanında rehberlik ve araştırma merkezlerinin ailelerle yaptıkları toplantılarda en önemli ve en çok gündeme gelen konu, ailenin zihin engelli çocuğu ile evde yapacağı etkinliklerdir. Zihin engelli çocuklara özbakım ve ev içi becerilerini kazandırmada eğitim kurumlarında yapılan çalışmaların aileler yardımıyla ev ortamlarında desteklenmesini sağlayacak aile eğitimi programlarının yaygınlaştırılması bir zorunluluk halini almıştır. Ancak Türkiye'de aile eğitimine yönelik çalışmaların yapılması ve aile eğitiminin gerekliliğinin tartışmasız kabul edilmesine rağmen (MEB, 1991d; UNICEF, 1989; D.P.T., 1990) kurumlaşmanın yaygın olmadığı ve aile eğitiminin yasalarda yeterince yerini almadığı gözlenmektedir.

Tüm bu olumsuzluklar ve ailelerin özel eğitimde yeterince yer almaması, ailenin eğitimden anlamayacağı görüşünün yaygın olması, eğitimcilerin ailelerle çalışmaya karşı isteksizliği, anne-babalarla çalışma konusunda yetersizliği, olanaksızlıklar, parasal yetersizlik, eleman yetersizliği ve ailenin isteksizliği gibi nedenlerle açıklanmaktadır (Gargiulo, 1985; Kırcaali-İftar, 1995).

Zihin engellilerin eğitimine yönelik yapılan son yasal düzenlemeyle (Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 1997) önceki yasal düzenlemelere göre aile eğitimine daha fazla yer verildiği gözlenmektedir. Bu durum, aileye yönelik eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına yönelik olumlu bir adım olarak değerlendirilebilir.

Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de (1997) özel eğitimin temel ilkeleri sıralanırken "Özel eğitim hizmetleri, özel eğitim gerektiren bireyleri sosyal ve fiziksel çevrelerinden mümkün olduğu kadar ayırmadan planlanır ve yürütülür" ve "Ailenin özel eğitim sürecinin her boyutunda aktif katılımlarının sağlanması esastır" ifadeleri aile katılımını teşvik etmektedir. Aynı yasanın 6. maddesinde "erken çocukluk dönemindeki özel eğitim hizmetlerinin ailenin bilgilendirilmesi ve desteklenmesi temeline dayalı olarak evlerde ve kurumlarda sürdürülmesini" belirterek aile eğitimi hizmetlerine önem verilmesini vurgulamaktadır. Yine 11. maddede farklı konu ve sürelerle özel eğitim gerektiren bireyler için temel yaşam becerileri geliştirmede ailelerin ve yakın çevrelerinin aktif rol almaları gereği belirtilmektedir. Özellikle 18. madde "özel eğitim okullarında açılan yaygın eğitim programlarına katılan özel eğitim gerektiren bireyler ile söz konusu okulların aile eğitimi programlarına katılanlarda çocukların birinci derecede yakınlarının eğitimleri süresince iaşe ve ibateleri Bakanlıkça karşılanır" denerek ailenin ekonomik güçlükler nedeniyle aile eğitimi programlarına katılamaması engeli de ortadan kaldırılmaktadır.

Anne-baba gereksinimlerine yönelik araştırmalar, anne-baba gereksinimlerinin

daha çok "bilgi" gereksinimi boyutunda yoğunlaştığını göstermektedir. Türkiye'de yapılan iki araştırmada da hem anne hem de babalar tarafından en fazla gereksinim belirtilen maddelerden birinin "çocuğuma bazı becerileri nasıl öğreteceğim konusunda daha fazla bilgiye gereksinim duyuyorum" olduğu bulunmuştur (Evcimen, 1997; Sucuoğlu, 1994).

Problem

Aile gereksinimlerinin belirlenmesine yönelik araştırmalar, anne-babaların çocuklarına öğretici olma konusunda bilgiye gereksinimleri olduklarını göstermektedir. Alanyazında, anne-babaların bu gereksinimlerin karşılanmasına yönelik ev öğretimi, grup öğretimi ya da sınıfta yardımcılık gibi yaklaşımlar benimsenerek anne-babaların zihin engelli çocuklarına öğretici olarak yetiştirildiği birçok program ve araştırmaya rastlanılmaktadır. Ulaşılan birçok program ve araştırmada, çoğunlukla anne-babalara davranışsal yaklaşımın ve uygulamalı davranış analizi ilkelerinin öğretildiği, anne-babaların da bu yaklaşımları kullanabildiği gözlenmektedir. Araştırmalar, anne-babaların eğitildiklerinde çocuklarına uygun davranışlar kazandırabildiklerini ve birçok beceriyi öğretebildiklerini göstermektedir. Bu sonuçlar, anne-babaların eğitildiklerinde çocuklarının eğitiminde öğreticilik rollerini başardıklarını ortaya koymaktadır.

Türkiye'de, sınırlı sayıda da olsa, zihin engellilerin ailelerine yönelik önemli araştırmalara rastlanılmaktadır. Bu araştırmalar genellikle, zihin engelli çocukların anne-babalarının gereksinimlerinin belirlenmesi (Evcimen,1996; Sucuoğlu, 1994), ailelerin eğitime katılımları (Sucuoğlu, Kanık ve Küçüker, 1994), ailelerin eğitilerek çocuklarına özbakım becerileri öğretmesi (Akkök, 1984), ailelere, çocuklarına uygun davranışlar kazandırmada davranışsal süreçlerin öğretilmesi (Vuran, 1997) gibi alanlarında yoğunlaşmaktadır. Ancak, ailelerin çocuklarının eğitim gereksinimlerinin belirlenmesinden değerlendirilmesine kadar olan öğretim sürecini planlayabilme ve uygulayabilme yeterliklerinin kazandırılmasına yönelik aile eğitimi programlarının bulunmadığı gözlenmektedir.

Bu durumda, aileleri çocuklarına özbakım ve ev içi becerilerini öğretmede yeterli hale getirmeyi amaçlayan bir aile eğitimi programı geliştirilmesine, uygulanmasına ve ailelerin bu program doğrultusunda yapacakları çalışmaların, zihin engelli çocuklarının beceri öğrenmeleri üzerindeki etkisinin araştırılmasına gereksinim duyulmaktadır. Araştırma konusu bu gereksinimden kaynaklanmıştır.

Amaç

Bu araştırmanın amacı, geliştirilen Aile Eğitimi Programı'nı tamamlayan annelerin program doğrultusunda gerçekleştirdiği beceri öğretimi çalışmalarının, zihin engelli çocuklarının özbakım ve ev içi becerilerini öğrenmelerindeki etkisini belirlemektir.

Önem

Türkiye'de birçok zihin engelli çocuğun anne-babası, çocuklarına evde neleri, nasıl öğreteceği konusunda bilgiye gereksinim duymaktadır (Sucuoğlu, 1994; Evcimen, 1996). Anne-babaların bu gereksinimlerinin karşılanabilmesinde, aile eğitimi programlarının geliştirilmesi ve aile eğitimine yönelik uygulamalı araştırmaların yapılması önemli olmaktadır.

Bu araştırma sonunda elde edilen bulguların da, ailelerin evde çocuğuna neleri nasıl öğreteceği konusundaki bilgi gereksinimlerinden bir bölümünün karşılanmasına yönelik aile eğitimi programlarının ve araştırmalarının yaygınlaştırılmasında, önemli katkılar sağlayabileceği umulmaktadır.

Ayrıca, bu araştırmanın, zihin engelli çocuklara özbakım ve ev içi becerileri ile diğer bağımsız yaşam becerilerinin aileler tarafından kazandırılmasına yönelik aile eğitimi programları geliştirme ve geliştirilen programların etkililiğine yönelik araştırmalar için model olacağı düşünülmektedir.

Bunların yanında, geliştirilen Aile Eğitimi Programı'nda yer alan ve araştırmada uygulanan öğrenme-öğretme süreçleri ile kullanılan materyallerin özel eğitim alanında çalışan uzman ve öğretmenler için kaynak oluşturabilecek özellikte olması özel eğitim alanı açısından önemli görülmektedir.

Özellikle böyle bir araştırmanın, özel eğitimcilerin dikkatlerinin, zihin engelli çocuklara özbakım ve ev içi becerilerinin öğretiminde, anne-babaların çocuklarına öğretici olarak yetiştirilerek ev ortamlarının da etkili bir öğretim ortamına dönüştürülmesi konusuna çekilmesine katkı getireceği umulmaktadır.

Sınırlılıklar

Araştırma, aşağıdaki sınırlılıklar içinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçları bu sınırlılıklar içinde düşünülmeli ve yorumlanmalıdır.

Buna göre araştırma, meslek okulu ve mesleki eğitim merkezine devam eden, özbakım ve ev içi becerilerini yerine getirmelerini engelleyecek düzeyde fiziksel engeli

olmayan ve en az beş özbakım ve ev içi becerisini yerine getiremeyen üç zihin engelli çocuk ve onların en az 8 yıllık temel eğitim almış anneleri ile gerçekleştirilmiştir.

Bununla birlikte araştırma, zihin engellilerin yaşamlarını bağımsız olarak sürdürmesinde önemli görülen ve günlük yaşam becerileri kapsamında devinsel yönü ağırlıklı becerilerden oluşan özbakım becerileri ve ev içi becerilerinin anneler tarafından çocuklarına öğretimi ile sınırlandırılmıştır.

Geliştirilen Aile Eğitimi Programı'nı tamamlayan annelerin, program doğrultusunda gerçekleştirdiği beceri öğretimi çalışmalarının, zihin engelli çocuklarının özbakım ve ev içi becerilerini öğrenmelerindeki etkisi, her bir annenin araştırmacı yardımıyla belirlediği üç beceri üzerinde sınanmıştır.

Sayıltılar

Bu araştırmada aşağıdaki sayıltılardan hareket edilmiştir.

1. Anneler, öğrencinin öğretim sırasında yapabildiklerini doğru ve yansız olarak kaydetmişlerdir.

2. Araştırma için seçilen beceriler işlevsel olarak birbirinden bağımsız becerilerdir.

BÖLÜM 2

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, denekler ve seçimi, veriler ve toplanması, Aile Eğitimi Programı, deney süreci ve verilerin analizine yer verilmiştir.

Araştırma Modeli

Araştırmada, geliştirilen Aile Eğitimi Programı'nı tamamlayan annelerin program doğrultusunda gerçekleştirdiği öğretim çalışmalarının, zihin engelli çocukların özbakım ve ev içi becerilerini öğrenmelerindeki etkisine ilişkin bilgiye gereksinim duyulmuştur.

Araştırmanın bağımsız değişkeni, geliştirilen Aile Eğitimi Programı, Programın uygulanması ve Programı tamamlayan annelerin program doğrultusunda çocuklarıyla gerçekleştirdiği öğretim çalışmaları; bağımlı değişkeni, zihin engelli çocukların, anneleri tarafından kendilerine öğretilen özbakım ve ev içi becerilerini öğrenme durumlarıdır.

Bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisine ilişkin genellemede bulunabilmek için, birden fazla özbakım ve ev içi becerisinin ele alınması, bu becerilerden birinin öğretiminin diğerini etkilememesi için ise, ele alınan becerilerin birbirinden bağımsız olması öngörülmüştür. Buna olanak veren Becerilerarası Çoklu Yoklama Modeli araştırma modeli olarak benimsenmiştir.

Becerilerarası Çoklu Yoklama Modeli, bir öğretim ya da davranış değiştirme programının etkililiğini, birden fazla beceride değerlendirmeye dayalı bir modeldir. Becerilerarası Çoklu Yoklama Modeli'nde, aynı denekte, aynı deneysel uygulamanın etkililiği en az üç beceri üzerinde sınanmaktadır (Kırcaali-İftar ve Tekin, 1997).

Becerilerarası Çoklu Yoklama Modeli'nin ilk evresi başlama düzeyi, ikinci evresi ise uygulamadır. Becerilerarası Çoklu Yoklama Modeli'nde, (a) bir beceride uygulama evresine geçilmeden önce, çocuğun o becerideki durumunu belirlemek amacıyla başlama düzeyi verileri, (b) başlama düzeyi ve uygulama evrelerinde diğer becerilerdeki değişiklikleri gözlemek amacıyla yoklama verileri, (c) uygulama sürecindeki değişiklikleri izlemek amacıyla uygulama evresi, (d) uygulama evresi bittikten sonra

çocuğun becerideki durumunu gözlemek amacıyla izleme verileri toplanmaktadır. Bu araştırmada, başlama düzeyi, yoklama ve izleme verileri araştırmacı tarafından, uygulama verileri ise anneler tarafından toplanmıştır. Becerilerarası Çoklu Yoklama Modeli araştırmada aşağıdaki gibi kullanılmıştır.

Başlama düzeyi evresinin ilk oturumunda tüm becerilerde yoklama verisi alınmıştır. Daha sonra, birinci beceride başlama düzeyi verileri alınmaya devam edilmiştir. Başlama düzeyi verileri kararlılık gösterdiğinde birinci becerinin uygulama evresine geçilmiştir. Başlama düzeyi verilerinin kararlılığı art arda üç oturumda elde edilen verilerin aynı olması (% ± 10) olarak belirlenmiştir.

Birinci beceride uygulamanın başladığı ilk oturumda, ikinci beceriye ilişkin yoklama verisi alınmıştır. Birinci beceride alınan uygulama evresi verileri kararlılık gösterdiğinde bu beceride izleme, ikinci ve üçüncü beceride yoklama verileri alınmıştır. Uygulama evresi verilerinin kararlılığı, art arda üç oturumda elde edilen verilerin % 80 ölçütünü karşılaması ve aynı olması olarak benimsenmiştir. İkinci becerinin başlama düzeyi evresinin ilk oturumunda alınan yoklama verisinin sonrasında başlama düzeyi verileri almaya devam edilmiştir. Başlama düzeyi verileri kararlılık gösterdiğinde ikinci becerinin uygulama evresine geçilmiştir.

İkinci beceride uygulamanın başladığı ilk oturumda, üçüncü beceriye ilişkin yoklama verisi alınmıştır. İkinci beceride alınan uygulama evresi verileri kararlılık gösterdiğinde, birinci beceri ve ikinci beceride izleme, üçüncü beceride yoklama verileri alınmıştır. Üçüncü becerinin başlama düzeyi evresinin ilk oturumunda alınan yoklama verisinin sonrasında başlama düzeyi verileri almaya devam edilmiştir. Başlama düzeyi verileri kararlılık gösterdiğinde üçüncü becerinin uygulama evresine geçilmiştir.

Araştırmada üç beceri üzeride çalışıldığından üçüncü beceride alınan uygulama evresi verileri kararlılık gösterdiğinde, birinci, ikinci ve üçüncü beceride izleme verileri alınmış ve uygulamalar tamamlanmıştır. Bu aşamadan sonra araştırmacı, kısa süreli de olsa becerilerin kalıcılık durumunu gözleyebilmek amacıyla tüm becerilerde birer hafta arayla ikişer kez daha izleme verisi almıştır.

Denekler ve Seçimi

Araştırmada, çalışma grubunu oluşturan öğrenci ve annelerin belirlenmesi için dört önkoşul belirlenmiştir. Buna göre öğrencilerin; a) programda devinsel yönü ağırlıklı olan becerilerin öğretimi amaçlanması nedeniyle, bu becerileri yerine getirmelerini engelleyecek düzeyde fiziksel engele sahip olmamaları, b) birbirinden bağımsız

becerilerde çalışılmasının gerekli olması nedeniyle, birbirinden bağımsız en az beş beceriyi yerine getiremiyor olmaları istenmiştir. Annelerin ise; a) etkililiği araştırılacak olan Aile Eğitimi Programı'nda temel kaynak olarak kullanılan yazılı materyalleri anlayabilmeleri ve kullanabilmeleri için en az ortaokul mezunu olmaları, b) bu tür çalışmaların gönüllülük esasına göre yürütülmesi nedeniyle, çalışma için gönüllü olmaları istenmiştir.

Bu önkoşullar doğrultusunda, öncelikle özbakım ve ev içi becerilerini yerine getiremeyecek düzeyde fiziksel yetersizliği olmayan ve bu becerileri öğrenmeye gereksinimi olan öğrencilerin belirlenmesine gereksinim duyulmuştur. Bunun için, Avukat Lütfi Ergökmen Meslek Okulu ve Mesleki Eğitim Merkezi sınıf öğretmenleriyle görüşülerek, bu önkoşullara sahip öğrencilerin isimleri belirlenmiştir. Sonra bu öğrencilerden, anneleri ortaokul ve üzeri eğitim düzeyinde olanların belirlenmesi için, ailelere ilişkin okul kayıtları taranmıştır. Bu tarama sonucunda onbeş öğrencilik bir grup oluşturulmuştur. Daha sonra, bu gruba giren öğrencilerin özbakım ve ev içi becerilerinden en az beşini yerine getirip getirmediği ve annelerinin böyle bir çalışmaya gönüllü olarak katılıp katılmayacaklarının belirlenmesine gereksinim duyulmuştur. Bu bilgilerin edinilmesi için, onbeş öğrencinin ailesine bir duyuru (Ek-1) gönderilerek bir toplantı çağrısı yapılmıştır.

Toplantı, duyuruda belirtilen gün ve saatte çocukların devam ettiği okulda yapılmıştır. Toplantıya onbeş anneden sekizi katılmıştır. Toplantıda öncelikle annelere niçin kendilerinin çağrıldığı anlatılmış, daha sonra Aile Eğitimi Programı tanıtılmıştır (Ek-2). Bu tanıtımdan sonra annelere, özbakım ve ev içi becerilerinin bir listesi (Ek-10, s. 5) dağıtılmış ve çocuklarının listedeki özbakım ve ev içi becerilerinden yerine getiremediği beşten fazla beceri olup olmadığı sorulmuştur. Sekiz anneden dördü, çocuklarının bu listedeki becerilerin beşinden fazlasını yerine getiremediğini belirtmişlerdir. Daha sonra bu dört anneye, böyle bir çalışmaya gönüllü olup olmadıkları ve böyle bir programın kendilerine yararlı olup olmayacağı sorulmuştur. Sonuçta, dört anne de programa gönüllü olarak katılmak istediklerini, kendilerine yararlı olacağını belirtmişler ve çalışma grubuna alınmışlardır. Çalışma grubuna alınan bir anne, hastalık nedeniyle araştırmayı tamamlayamamıştır.

Buna göre araştırmanın deneklerini, 1996-1997 öğretim yılında Eskişehir Avukat Lütfi Ergökmen Meslek Okulu ve Mesleki Eğitim Merkezi'ne devam eden üç zihin engelli öğrenci ve anneleri oluşturmaktadır. Anne ve öğrencilerin özellikleri şöyledir.

Birinci anne G. yüksekokul mezunu, emekli öğretmen, 49 yaşında ve üç çocuk

annesidir; çocuğu Ö. ise 16 yaşında, erkektir. Ö. okuma-yazma bilmemekte, buna karşın ritmik sayabilmekte, birden on'a kadar sayıları tanımakta, okuyup yazabilmektedir.

İkinci anne T. yüksekokul mezunu, esnaf, 47 yaşında ve bir çocuk annesidir; çocuğu Ç. ise 21 yaşında, erkektir. Ç. okuma-yazma bilmemekte, 20'ye kadar ileriye, geriye ritmik sayabilmekte, ancak sayıları tanımamaktadır.

Üçüncü anne F. lise mezunu, memur, 37 yaşında ve üç çocuk annesidir; çocuğu S. ise 14 yaşında, kızdır. S. okuma-yazma ve temel matematik becerilerine sahiptir.

Veriler ve Toplanması

Araştırmada, araştırma amacına yönelik olarak, öğrencilerin belirlenen becerileri yerine getirme düzeylerine ilişkin başlama düzeyi, yoklama, öğretim süreci ve izleme verilerine gereksinim duyulmuştur.

Bu verilerden; öğretim süreci verileri, "Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu" ile, başlama düzeyi, yoklama ve izleme verileri, "Başlama Düzeyi, Yoklama ve İzleme Verileri Kayıt Formu" ile toplanmıştır. Daha sonra elde edilen veriler, "Veri Kayıt Formu"nda birleştirilmiştir.

Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu (Ek- 3)

Formda kayıt işlemlerinin belirli bir düzen içerisinde yapılabilmesi için bir çizelgeye yer verilmiştir. Bu çizelgenin sol tarafında öğretilecek becerinin basamaklarının yazılacağı 16 sıradan oluşan bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümün karşısında birbirini izleyen çalışmalarda çocuğun her bir beceri basamağında yaptıklarını kaydedebilmek için boşluklar bırakılmıştır.

Çizelgenin üstünde çocuğa öğretilecek becerinin adı ve yapılacak çalışmanın amacı, yeri ve kullanılacak araçlar yer almaktadır. Çizelgenin altında ise kayıt işleminde kullanılacak işaretleme sistemi açıklanmıştır. Buna göre, işaretlemelerin bağımsız (+), sözel ipucu (S), model olma (M) ve fiziksel yardım (F) şeklinde olması öngörülmüştür.

Aile eğitim programında, çocuğa öğretilecek her beceri için ayrı bir kayıt formu kullanılmıştır. Kayıt formları anneler tarafından doldurulmuş ve işaretlenmiştir. Bunun için, annelere, yeterli sayıda Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu verilmiştir. Annelerin, öğretim süreci verileri kayıt formlarını nasıl dolduracakları, beceriyi nasıl analiz edip çizelgeye yerleştirecekleri, öğretim süreci içerisinde çocuğun yaptıklarını, öngörülen işaretleme sistemini kullanarak nasıl kaydedecekleri Aile Eğitimi Programı'nda yer almıştır.

Başlama Düzeyi, Yoklama ve İzleme Verileri Kayıt Formu (Ek-4)

Formda Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu'nda olduğu gibi bir çizelgeye yer verilmiştir. Bu çizelgenin sol tarafında beceri basamaklarının yazılacağı 16 sıradan oluşan bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümün karşısında ise, veri türlerine (başlama, yoklama, izleme) göre, çocuğun her bir beceri basamağında yaptığını kaydedebilmek için numaralandırılmış boşluklar bulunmaktadır.

Çizelgenin üstünde, öğrencinin adı ve ölçüm yapılacak beceri adı yer almaktadır. Çizelgenin altında ise kayıt işleminde kullanılacak işaretleme sistemi açıklanmıştır. Buna göre, işaretlemelerin, çocuğun doğru olarak yerine getirdiği beceri basamakları için (+), hatalı yerine getirdiği ya da hiç yerine getiremediği beceri basamakları için ise (-) şeklinde yapılması öngörülmüştür.

Araştırmada, başlama düzeyi, yoklama ve izleme verileri toplanacak her bir beceri için ayrı bir kayıt formu kullanılmıştır. Bunun için araştırmacı yeterli sayıda "Başlama Düzeyi, Yoklama ve İzleme Verileri Kayıt Formu" almıştır. Kayıt formları araştırmacı tarafından doldurulmuş ve işaretlenmiştir. Araştırmacı, annelerin doldurduğu Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formlarındaki bilgileri, öğrencinin ve becerinin adı ile beceri basamaklarını Başlama Düzeyi, Yoklama Verileri Kayıt Formuna aktarmıştır. Böylece tüm beceriler için bir kayıt formu doldurulmuştur.

Kayıt işlemleri tek fırsat yöntemiyle yapılmıştır. Tek fırsat yöntemi, çocuğa sadece ana yönerge verilerek yaptıklarının doğrudan gözlenmesi ve kaydedilmesidir. Tek fırsat yönteminde, ana yönerge verilerek becerideki tüm basamakları yerine getirmesi beklenmektedir. Uygulamalar süresince, ana yönerge tekrarlanmamakta, çocuğun doğru ya da yanlış tepkilerine kayıtsız kalınmaktadır.

Buna göre, öncelikle kullanılacak araç-gereçler hazırlanmış ve ortam düzenlenmiştir. Daha sonra çocuğa ana yönerge verilerek kayıt işlemleri başlatılmıştır. Çocuğun ilk basamaktan başlayarak doğru olarak yerine getirdiği beceri basamakları çizelgede doğru (+) olarak işaretlenmiştir. Çocuk verilen yönerge üzerine 10 saniye içinde hiçbir davranışta bulunmadığında uygulama durdurulmuş ve çizelgede tüm beceri basamakları (-) olarak işaretlenmiştir. Çocuk verilen yönerge üzerine herhangi bir beceri basamağını hatalı yapıp, sonraki beceri basamaklarında doğru olarak devam ettiğinde, hatalı basamak, (-) doğru basamaklar (+) olarak işaretlenmiştir. Çocuk art arda iki beceri basamağında hata yaptığında uygulama durdurulmuş ve hatalı basamaklar ile izleyen basamakların tümü çizelgede (-) olarak işaretlenmiştir. Çocuk beceri basamaklarını atlayarak devam ettiğinde, doğru davranışlar (+), atlanan basamaklar (-) olarak işaretlenmiştir.

Veri Kayıt Formu (Ek-5)

Formda, Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu ile Başlama Düzeyi, Yoklama ve İzleme Verileri Kayıt Formu'ndaki çizelgeleri biraraya getiren bir çizelgeye yer verilmiştir. Çizelgeye gözlemci kayıtları için bir sütun eklenmiştir.

Çizelgenin üstünde öğrencinin ve becerinin adı yer almaktadır. Çizelgenin altında ise, doğru olarak yerine getirilen basamak sayısı ve yüzdelik oranın yazılacağı boşluklar bulunmaktadır.

Araştırma süresince her bir beceri için ayrı bir Veri Kayıt Formu kullanılmıştır. Bunun için yeterli sayıda Veri Kayıt Formu çoğaltılmıştır. Daha sonra, her beceriye ilişkin Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formları ile Başlama Düzeyi, Yoklama ve İzleme Verileri Kayıt Formlarındaki işaretler, ilgili Veri Kayıt Formu'ndaki çizelgelere araştırma modelindeki veri toplama sırasına göre aktarılmıştır.

Verilerin çizelgelere aktarılmasından sonra, araştırmada toplanan tüm verilerin sayısallaştırılabilmesi için her bir sütunda yer alan (+)'lar toplanmıştır. Böylece, çocuğun her bir oturumda doğru olarak yerine getirdiği basamak sayısı bulunmuş ve sütunların altındaki ilgili boşluklara yazılmıştır. Daha sonra, elde edilen bu sayı, becerideki toplam basamak sayısına bölünmüş, çıkan sonuç 100 ile çarpılarak, yüzdelik oran bulunmuş ve ilgili sütunun altındaki boşluğa yazılmıştır.

Aile Eğitimi Programı

Aile Eğitimi Programı, ailelerin zihin engelli çocuklarına, özbakım ve ev içi becerilerini kazandırabilmelerine yardımcı olabilmek için hazırlanmış programdır. Aile Eğitimi Programı, program geliştirme ilkeleri doğrultusunda, özel eğitim ve program geliştirme uzmanlarının görüşleri alınarak hazırlanmıştır.

Bu araştırmanın amacı, geliştirilen aile eğitimi programını tamamlayan annelerin program doğrultusunda çocuklarıyla gerçekleştirdiği öğretim çalışmalarının, zihin engelli çocukların özbakım ve ev içi becerilerini öğrenmelerindeki etkisini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda, zihin engelli çocuğa sahip annelerin çocuklarına özbakım ve ev içi becerilerini kazandırabilmelerine yardımcı olmada, uygun yaklaşım olarak anne-babaları öğretici olarak yetiştirmeyi amaçlayan aile eğitimi yaklaşımı benimsenmiştir. Diğer aile eğitimi yaklaşımlarında olduğu gibi bu yaklaşımda da, kuramsal temeli olan, sistematik bir aile eğitim programına gereksinim duyulmuştur. Ancak, Türkiye'de bu konuda hazırlanmış bir aile eğitimi programı olmaması, yeni bir program geliştirme gereksinimini ortaya çıkarmıştır.

Alanyazında, zihin engelli çocuklara bir çok kavram ve becerinin öğretilmesinde uygulamalı davranış analizine dayalı beceri öğretimi uygulamalarına yer verildiği gözlenmektedir (Heward, 1996; Gürsel, 1993; Snell, 1983b; Varol, 1992; Varol, 1996; Vuran, 1996). Bu nedenle, özbakım ve ev içi becerilerinin öğretimine yönelik uygulamada sıklıkla kullanılan uygulamalı davranış analizi ilkelerinin, ailelerin yararlanabileceği biçime dönüştürülmesine karar verilmiştir.

Bu doğrultuda, zihin engellilerin eğitimine ve aile eğitimine yönelik, araştırma, program ve makaleler incelenerek, Türkiye'deki zihin engelli çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerine ve özelliklerine uygun bir program geliştirilmeye çalışılmıştır.

Hazırlanan program, Anadolu Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü Zihin Engelliler Öğretmenliği Ana Bilim Dalı öğretim elemanlarının katıldığı bir toplantıda tartışmaya açılmış, öneri ve eleştiriler değerlendirilerek gerekli düzenlemelere gidilmiştir.

Bu düzenlemeler doğrultusunda, zihin engellilere beceri öğretiminde yaygın olarak yer verilen yöntem ve teknikler ile aile eğitimi programlarına dayalı olarak program amaçları oluşturulmuştur.

Programın Amacı ve İçeriği

Aile Eğitimi Programı'nın genel amacı, zihin engelli çocuğa sahip anne-babaları, çocuklarına evde özbakım ve ev içi becerileri öğretmede yeterli duruma getirmektir. Bu genel amaç doğrultusunda belirlenen program amaçları ve içeriği Ek-6'da verilmiştir.

Öğrenme-Öğretme Süreçleri

Aile Eğitimi Programı, anne-babaları öğretici olarak yetiştirmeyi amaçlayan aile eğitimi programlarında genellikle yer alan süreçleri içermektedir. Bu süreçler, grupla ve bire bir yürütülen yüzyüze eğitim etkinliklerinden oluşmaktadır. Bu süreçlerin uygulanmasında, program amaçlarına uygun olarak geliştirilen Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı esas alınmıştır. Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı'nın amacı, program amaçları ve içeriği doğrultusunda, ailelere bilgi ve beceri kazandırmaktır.

Programın, grup eğitimi boyutunu oluşturan aile toplantılarının amacı, Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretimi El Kitabında yer alan konularda ailelere eğitim vermektir.

Programın, bire bir eğitim boyutunu oluşturan ev ziyaretinin amacı ise, ailelerin grup eğitiminde edindikleri bilgilerin uygulamaya dönüştürülmesini sağlamak, aile ve

çocuğa kendi doğal ortamlarında eğitim vermek ile aile ve çocuğun uzman gözetiminde bire bir uygulama yapmasını sağlamaktır.

Özbakım ve Ev içi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı

Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı, program amaçları doğrultusunda oluşturulan içerikteki konulara ilişkin açıklama ve uygulamaların ailelerin anlayabileceği biçimde sunulduğu, temel yazılı kaynaktır.

Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı'nın hazırlanmasında, zihin engelli çocuklara beceri öğretimi ve anne-babaların çocuklarına çeşitli davranış ve becerileri kazandırmasına yönelik alanyazın taranmıştır. İlgili alanyazın doğrultusunda zihin engellilere beceri öğretiminde uygulamalı davranış analizi benimsenmiştir. Bu yaklaşıma dayalı beceri öğretimi uygulamaları, alanyazından edinilen bilgilerle (Akkök ve Sucuoğlu, 1989; Alberto ve Troutman, 1994; Becker, 1971; Brolin, 1991; Heifetz, 1977; Heward, 1996; Johnson ve Werner, 1975: 1977; Mannix, 1995; McLoughlin ve Levis, 1995; Pieterie ve Treolar, 1989; Smith, Patton ve Ittenbach, 1994; Snell, 1983; Varol, 1996a; Walker ve Shea, 1984; Westwood, 1995; White ve Comeron, 1987) ve araştırmacının uygulama deneyimleriyle birleştirilerek aile eğitimine uyarlanmaya çalışılmış ve Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı taslak olarak yazılmıştır.

El Kitabı taslağı yazıldıktan sonra, uzman görüşüne başvurulmuş, zihin engellilerin eğitiminde doktora derecesine sahip, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü Zihin Engellilerin Eğitimi Anabilim Dalı'nda görevli üç öğretim üyesinden oluşan uzman grubuna okutulmuştur. Uzmanların önerileri doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Bu düzeltmelerden sonra zihin engelli çocuğu olan bir anneye ve bir babaya okutulmuştur. El Kitabı'nı okuyan anne, baba kitabın anlaşılır ve açık olduğunu ifade etmişlerdir. Daha sonra El Kitabı'na son hali verilerek Aile Eğitimi Programı için yeterli olabilecek sayıda kitap biçiminde çoğaltılmıştır (Ek-10).

Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı, program amaçları ve içeriğine uygun olarak üç bölüm ile eklerden oluşmaktadır. Birinci bölümde; bağımsız yaşam becerileri, günlük yaşam becerileri, özbakım becerileri ve ev içi becerilerine ilişkin ön bilgiler yer almaktadır.

İkinci bölümde, çocuğun durumunu belirleme (çocuğun yerine getiremediği becerileri ve bu becerilerin öğretim sırasını belirleme) ödülleri belirleme, öğretim çalışmalarını planlama (becerinin adını, çalışmanın amacını, çalışma yerini, çalışma

araçlarını belirleme ile beceri basamaklarını oluşturma) konularını içeren beceri öğretimi öncesi hazırlıklara ilişkin açıklamalar, örnek ve uygulamalar yer almaktadır.

Üçüncü bölümde; çalışma zamanları, öğretim öncesi son hazırlıklar, öğretim çalışmaları (dikkati sağlama, yönerge verme), ipuçları verme (sözel ipuçları, model olma ve fiziksel yardım), onaylama, ödüllendirme ve harekete geçirme ile uygulama konularının yer aldığı beceri öğretimine ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

Eklerde, El Kitabının ikinci bölümündeki beceri öğretimi öncesi hazırlıklar için gerekli olacak liste ve formlar yer almaktadır. Bunlar; Çocuğa Öğretilecek Becerileri Belirleme Listesi, Çocuğun Yerine Getiremediği Becerileri Belirleme Listesi, Becerilerin Öğretim Sırası Listesi, Ödül Belirleme Listesi, Çalışmalarda Kullanılacak Ödüller Listesi, Örnek Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu ve Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formlarıdır.

Aile Toplantıları

Aile Toplantıları, Aile Eğitimi Programı amaçlarına ulaşmada gerekli içeriğin sunulmasına yönelik uzman yönetiminde yapılan grup toplantılarıdır.

Aile Toplantıları'nın temel amacı, Özbakım ve Ev içi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı'nda yer alan konularda ailelere yüzyüze eğitim vermektir.

Aile Eğitimi Programı üç aile toplantısından oluşmaktadır. Toplantılara, çocuğa evde beceri öğretecek anne, baba ya da aileden biri katılabilmektedir. Aile Toplantıları 8-10 kişilik küçük gruplarla, uzman ve ailelerin birlikte karar verecekleri yer ve zamanlarda yapılabilmektedir. Aile Toplantıları genellikle, her biri yaklaşık bir/bir buçuk saat süren oturumlardan oluşmaktadır.

Toplantıların yapılacağı ortamlarda, ailelerin uzmanı ve birbirlerini görebilecekleri bir oturum düzeni sağlanmalıdır. Ayrıca toplantılar sırasında konuların açıklanması ve konulara ilişkin örneklerin sunulmasında kullanılacak araç-gereçler hazır bulundurulmalıdır.

Aile Toplantıları'nın değerlendirilmesi, ileride açıklanacağı gibi, toplantılar sırasında annelere sözel sorular sorulması, uzmanın gözlemleri ve ailelerin yaptıkları çalışmaların izlenmesiyle "Değerlendirme" bölümündeki açıklamalar doğrultusunda yapılmalıdır.

Toplantı I

Bu toplantının amacı, ailelere program ve programın işleyişi konusunda ayrıntılı bilgi vermek, Özbakım ve Ev içi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı'nın birinci bölümünde yer alan Ön Bilgiler, ikinci bölümünde yer alan Çocuğun Durumunu Belirleme ve Ödülleri Belirleme konularında açıklamalar yapmak ve bu açıklamalara ilişkin ev çalışmaları vermektir.

Bu amaçla toplantının başlangıcında, ailelere Aile Eğitimi Programı ve işleyişi, Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı dağıtılarak ayrıntılı olarak tanıtılır. Aile toplantıları ve ev ziyaretinde yapılacak çalışmalar açıklanır. Daha sonra ailelerin programla ilgili soruları yanıtlanır.

Bu bilgilendirmeden sonra, Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı'nda yer alan bağımsız yaşam becerileri, günlük yaşam becerileri, özbakım becerileri ve ev içi becerileri, çocuğun yerine getiremediği becerilerin nasıl belirleneceği, belirlenen becerilerin öğretim sırasının nasıl yapılacağı, çalışmalarda ne tür ödüllerin kullanılabileceği, bu ödüllerin nasıl belirleneceği örneklerle açıklanır. Açıklamalarla birlikte ailelere örnek uygulamalar yaptırılır. Bu açıklamalar ve uygulamalardan hemen sonra değerlendirme yapılır.

Bu açıklama ve uygulamalar doğrultusunda ailelere ev çalışmaları verilir. Bu çalışmalarda her ailenin Özbakım ve Ev içi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı'nın eklerinde yer alan Öğretilecek Becerileri Belirleme Listesini, Çocuğun Yerine Getiremediği Beceriler Listesini, Becerilerin Öğretim Sırası Listesini, Ödül Belirleme Listesini ve Çalışmalarda Kullanılacak Ödüller Listesini doldurması ve hazırlaması istenir.

Son olarak, bir sonraki aile toplantısının gün ve saati kararlaştırılır.

Toplantı II

Bu toplantının amacı, her bir aileye verilen ev çalışmalarını incelemek, Özbakım ve Ev içi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı'nın ikinci bölümünde yer alan Öğretim Çalışmalarının Planlanması konularında açıklama yapmak ve ailelerin ev çalışmalarında hazırladığı Becerilerin Öğretim Sırası Listesinde birinci sırada yer alan beceriyi örnek beceri olarak seçip Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu hazırlamaktır.

Bu amaçla toplantının başlangıcında Toplantı I'de verilen çalışmalar gözden geçirilir. Bu aşamada, önce aileler yaptığı çalışmaları gruba sunar. Sunu sonunda her ailenin yaptığı çalışmalar üzerinde diğer ailelerin katılımıyla konuşulur ve çalışmalara

son şekli verilir. Sonra, Özbakım ve Ev içi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı'nın ikinci bölümündeki öğretim çalışmalarının planlanmasıyla ilgili olarak, becerinin adı, çalışmanın amacı, çalışma yeri, çalışma araçları ve beceri basamaklarının oluşturulması konuları örneklerle açıklanır.

Her bir konunun açıklanmasının hemen ardından ailelerden Becerilerin Öğretim Sırası Listesinde birinci sırada yer alan beceriyi örnek beceri olarak seçip, bu beceriye ilişkin olarak Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu'nun o konuyla ilgili bölümlerini doldurmaları istenir. Daha sonra bunlara, diğer ailelerin de katılımıyla son şekli verilir. Değerlendirme, bu çalışmalar sırasındaki gözlemler doğrultusunda yapılır. Son olarak, bir sonraki aile toplantısının gün ve saati kararlaştırılır.

Toplantı III

Bu toplantının amacı, Özbakım ve Ev içi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı'nın üçüncü bölümünde yer alan beceri öğretimi çalışmalarına başlarken ve çalışmalar sırasında dikkat edilecek noktalar ve beceri öğretiminde kullanılacak ipuçları konularında ailelere açıklamalar yapmaktır.

Bu amaçla, toplantının başlangıcında beceri öğretimiyle ilgili olarak çalışma zamanları ve çalışma süreleri, öğretim öncesi son hazırlıklar, çocukla gerçekleştirilecek öğretim çalışmaları (dikkati sağlama, yönerge verme, ipuçları verme), onaylama, ödüllendirme ve harekete geçirme ile uygulama konuları örneklerle açıklanır. Bu açıklamalar ailelerin ikinci aile toplantısında seçtikleri ve "Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu" hazırladıkları örnek beceriler doğrultusunda yapılır. Değerlendirme açıklamalar sırasında ailelere yöneltilen sözel sorular ve gözlemler doğrultusunda yapılır.

Daha sonra Aile Toplantısı I'de program hakkında bilgi verilirken açıklanan Ev Ziyareti hakkında daha ayrıntılı bilgi verilir.

Bu bilgilendirmeden sonra, çocuğun da evde bulunduğu saatler gözönüne alınarak ev ziyaretinin yapılacağı gün ve saat her aileyle tek tek kararlaştırılır.

Ev Ziyareti ve Telefon Görüşmeleri

Programın hedeflenen amaç ya da amaçlarının gerçekleştirilmesinde son aşama olan Ev Ziyareti, uzman ile ailenin ev ortamında birebir yaptıkları çalışmalardır. Ev ziyareti telefon görüşmeleriyle desteklenebilir.

Telefon görüşmeleri, ailelerin bir becerinin öğretimini tamamladıktan sonra

uzmana haber vermesi ve çalışmaları süresince tereddüt ettiği konularda danışması amacıyla yapılan görüşmelerdir.

Ev Ziyareti, yapılacak çalışmaların, hangi durumlarda sonuçlandırılacağının ya da bir süre daha devamının uzmanın değerlendirmelerine dayalı olarak kararlaştırılması amacıyla yapılır. Bu değerlendirmelerde temel ölçüt, programın belirtilen amacına uygun şekilde ailenin bağımsız olarak çocuğuna özbakım ve ev içi becerilerini öğretmede yeterli hale gelmesi durumudur. Buna karar verebilmek için aileye ev ortamında, uzman gözetiminde programın başlangıcından ev ziyaretine kadar öğrendiklerini toplu olarak uygulayabileceği bir beceri öğretimi çalışması yaptırılır. Bu çalışma, ailelerin "Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu"nu hazırladıkları örnek beceri üzerinde yapılır.

Ev ziyaretinin başlangıcında uzman, aile bireyleriyle tanışarak, program hakkında kısaca bilgi verir. Sonra El Kitabının ikinci bölümündeki beceri öğretimi öncesi yapılan hazırlıklara ilişkin ailelerin çalışmaları kontrol edilerek, eksiklikler giderilir.

Bu çalışmaların devamında uzman ve aile tarafından, çocuğun bulunmadığı bir ortamda ailenin Toplantı I'den sonra hazırladığı "Çalışmalarda Kullanılacak Ödüller Listesi"; Toplantı II'den sonra ev ziyaretinde çalışılacak örnek beceriye ilişkin hazırladığı "Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu" gözden geçirilir, eksiklikler giderilir.

Daha sonra, aileden "Çalışmalarda Kullanılacak Ödüller Listesi"ndeki ve "Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu"ndaki bilgilere göre öğretim öncesi son hazırlıkları yapması istenir. Aile bu hazırlıkları yaparken uzman, gerektiğinde sözel açıklamalar yaparak aileye yardımcı olur.

Aile, öğretim öncesi son hazırlıkları tamamladığında, çocuğu çalışma ortamına getirerek beceri öğretimi çalışmasına başlar.

Bu öğretim çalışması, değerlendirmeler sonucunda uzmanda, ailenin bağımsız olarak çocuğuna özbakım ve ev içi becerileri öğretmede yeterli hale gelmesine ilişkin bir kanaat oluşana değin sürdürülür. Uzman, çalışmaların akışında ciddi bir engel ya da güçlük olmadığı sürece herhangi bir müdahalede bulunmaz. Çalışmanın akışında aileden kaynaklanan bir güçlük olduğunda uzman, anneye sözel açıklamalarla yardımcı olur. Sözel açıklamaların yeterli olmadığı durumlarda uzman, bizzat yaparak aileye model olur.

Uzmanda, yaptığı değerlendirmeler sonucunda, ailenin bağımsız olarak çocuğuna özbakım ve ev içi becerilerini öğretmede yeterli hale geldiğine ilişkin bir kanaat oluştuğunda çalışmalara son verilir. Uzmanın, ailenin bağımsız olarak çocuğuna özbakım

ve ev içi becerilerini öğretmede yeterliğine ilişkin tereddütleri olduğunda, uzman çalışmalara uygun bir zamanda bir süre ara vererek, çocuğun bulunmadığı bir ortamda aileyle görüşür, gerekli hatırlatma ve uyarılarda bulunur.

Verilen aradan sonra çalışmalar, aynı şekilde sürdürülür ya da ailenin ve çocuğun durumuna göre başka bir ev ziyareti için uygun bir gün ve zaman kararlaştırılır. Sonra, aileye örnek becerinin öğretimini Aile Eğitimi Programı'nda öngörüldüğü şekilde tamamlayana kadar çocuğa başka becerileri öğretmemesi, becerinin öğretimi tamamlandığında uzmanı araması söylenir ve ev ziyareti bitirilir.

Aile örnek becerinin öğretimini tamamladığında uzmanı telefonla arar. Uzman aileyi bir kez daha ziyaret edererek aileden çalışmaları hakkında bilgi alır. Sonra uzman aileyi, "Aile Eğitimi Programı" süresince yaptığı değerlendirmelerin sonuçlarına ilişkin bilgilendirir. Daha sonra uzman, aileye bundan sonra öğretim çalışmalarına "Becerilerin Öğretim Sırası Listesi"ndeki sıraya göre devam etmesini, çalışmaları sırasında karşılaşabileceği özel durumları kendisine telefonla ya da yüzyüze danışabileceğini belirterek çalışmalarına son verir.

Değerlendirme

Aile Eğitimi Programı, ailelerle yapılan aile toplantıları sırasında ailelere yöneltilen sözel sorular, ailelerin toplantılar sırasında ve evde yaptıkları çalışmaların incelenmesi, ev ziyareti sırasında ailenin çocuğuyla evde yaptığı birebir çalışmaların gözlenmesi ile değerlendirilir.

Ailelerin program amaçlarına ulaşma durumlarını belirlemek için uzmanın kullanabileceği "Program Amaçlarını Değerlendirme Aracı" (Ek-9) geliştirilmiştir. Değerlendirme Aracı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde değerlendirme alanı ve değerlendirme yöntemi, ikinci bölümde alt amaçların davranışsal amaçlar şeklinde ifade edilmesi ve karşılarında uzmanın aileyi değerlendirmesi için ( ) bulunmaktadır. Uzman, programın uygulanması sürecinde zamanı geldiğinde ailelerin amaçlara ulaşma durumlarına ilişkin görüşlerini yeterli (+) yetersiz (-) şeklinde işaretleyerek belirtir. Yeterli olarak değerlendirmede ölçüt, uzmanın, ailelerin belirtilen alt amaçta yeterli duruma geldiğine karar vermesidir.

Programda ailelerin program amaçlarını tam olarak gerçekleştirdikten sonra çocuğuyla bağımsız olarak beceri öğretimine başlaması öngörüldüğünden, aile toplantıları ve ev ziyaretindeki çalışmalar ailelerin belirlenen alt amaçlarda yeterli duruma gelmesine değin sürdürülür. Bir aile toplantısında tüm aileler belirlenen amaçlarda yeterli

duruma geldiklerinde, diğer aile toplantısına, aile toplantılarında tüm aileler belirlenen amaçlarda yeterli duruma geldiklerinde ev ziyaretine geçilir. Aileler ev ziyaretinde de belirlenen amaçlarda yeterli duruma geldiklerinde Aile Eğitimi Programını tamamlamış olurlar.

Deney Süreci

Deney sürecine, ilk aile toplantısıyla başlandı. Aile Eğitimi Programı'nda öngörüldüğü üzere üç aile toplantısı yapıldı. Her toplantı yaklaşık 1.5 saat sürdü. Toplantılar ailelerin ve araştırmacının birlikte kararlaştırdığı zamanlarda çocukların devam ettiği okuldaki bir sınıf ortamında yapıldı. Deney süresince, her aile toplantısı ve ev ziyareti sırasında, annelerin Aile Eğitimi Programı amaçlarına ulaşma durumları, Aile Eğitimi Programının "Değerlendirme" bölümünde açıklandığı gibi "Program Amaçlarını Değerlendirme Aracına" (Ek-9) işaretlendi.

Birinci aile toplantısında ailelere, Aile Eğitimi Programı'nda öngörüldüğü şekilde bağımsız yaşam becerileri, günlük yaşam becerileri, özbakım ve ev içi becerileri konularında bilgi verildi. Sonra, çocuğun durumunu belirleme ve ödüleri belirleme konuları örnek uygulamalarla açıklandı. Bu açıklamalar doğrultusunda evde çocuğunun yerine getirdiği ve getiremediği becerileri belirlemeleri, bu becerileri önceliklerine göre sıralayarak "Becerilerin Öğretim Sırası Listesi" hazırlamaları, "Ödül Belirleme Listesi"ni doldurarak "Çalışmalarda Kullanılacak Ödüller Listesi" hazırlamaları istendi. Anneler toplantı boyunca yapılan değerlendirmeler sonucunda, belirtilen amaçlarda yeterli duruma geldiklerinde aile toplantısı bitirilerek ikinci aile toplantısına geçildi.

İkinci aile toplantısında, öncelikle annelerin evde yaptıkları çalışmalar gözden geçirildi. Sonra, her annenin birinci aile toplantısında hazırladığı "Becerilerin Öğretim Sırası Listesi"nde birinci sırada olan beceri örnek beceri olarak seçildi. Daha sonra, annelerin bir becerinin öğretimini nasıl gerçekleştirecekleri ve öğretimi nasıl kaydedecekleri konularında yardımcı olması amacıyla hazırlanan "Öğretim Süreci Verileri Kayıt Form"unun nasıl doldurulacağı Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı'nda öngörülen örnekler üzerinde açıklandı. Aynı zamanda annelere, kendi seçtikleri örnek beceri üzerinde uygulamalar yaptırıldı. Anneler toplantı boyunca yapılan değerlendirmeler sonucunda, belirtilen amaçlarda yeterli duruma geldiklerinde aile toplantısı bitirilerek üçüncü aile toplantısına geçildi.

Üçüncü aile toplantısında, çalışma zamanları, öğretim öncesi son hazırlıklar, öğretim çalışmalarında kullanılacak teknikler (dikkati sağlama, yönerge verme, ipuçları verme, onaylama, ödüllendirme ve harekete geçirme) ve kullanımı ile öğretim

uygulamaları konularında açıklamalara yer verildi. Bu açıklamalarda, her annenin ikinci aile toplantısında örnek beceri için hazırladığı "Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu"ndaki bilgiler esas alındı. Anneler toplantı boyunca yapılan değerlendirmeler sonucunda, belirtilen amaçlarda yeterli duruma geldiklerinde aile toplantısı bitirilerek ev ziyaretine geçildi.

Ev ziyaretleri Aile Eğitimi Programı'nda belirtildiği gibi yapıldı. Ev ziyaretinde, her anneye, ikinci aile toplantısında, "Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu"nu hazırladığı örnek becerinin öğretimi araştırmacı gözetiminde yaptırıldı. Anneler ev ziyareti boyunca yapılan değerlendirmeler sonucunda, belirtilen amaçlarda yeterli duruma geldiklerinde ev ziyareti bitirildi. İki anne birer ev ziyareti sonunda "Yeterli" bulundu. Bir anne ise, bu alanda yeterli bulunmadığından ikinci bir ev ziyareti yapıldı. İkinci ev ziyareti sonucunda, bu anne de, yeterli bulundu. Böylece tüm anneler, Aile Eğitimi Programı'ndaki amaçları gerçekleştirerek programı tamamladılar.

Ev ziyaretinin bitiminde, annelerle birlikte, annelerin birinci aile toplantısında hazırladıkları "Becerilerin Öğretim Sırası Listesi"ndeki beceriler içinden, araştırma amacı ve modeline uygun olan birbirinden bağımsız üçer beceri (ev ziyaretinde çalışılan örnek beceri dışında) belirlendi. Daha sonra bu beceriler, annelerin ve araştırmacının birlikte belirlediği önceliklere göre yeniden sıralandı. Buna göre, annelerin aşağıdaki beceriler üzerinde belirtilen sıraya göre çalışmasına karar verildi.

1. Anne G'nin öğrenci Ö'de; tırnak kesme, bıçakla salatalık soyup doğrama, gömlek ütüleme,

2. Anne T'nin öğrenci Ç'de, bulaşık makinasını kullanma, elektrik süpürgesini kullanma, ayakkabı bağlama,

3. Anne F'nin öğrenci S'de, elektrikli fırını kullanma, çamaşır makinasını kullanma, hazır çorba yapma.

Son olarak annelerden, öğretim çalışmalarını yapacakları becerilerin her biri için "Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu"nu kendilerinin hazırlamaları istendi.

Ev ziyaretlerinden sonra anneler, ev ziyaretinde araştırmacıyla birlikte başladıkları örnek becerinin öğretimini, art arda üç oturumda verilerde kararlılık sağlanana kadar sürdürdüler. Aynı zamanda belirlenen üçer beceri için "Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu" hazırladılar.

Anneler, ev ziyaretinde çalışılan örnek beceride art arda üç oturumda verileri aynı olduğunda ya da çalışmalarında zorlandıklarında telefonla araştırmacıyı aradılar. Her bir anneyle kararlaştırılan gün ve saatte araştırmacı, aileye ziyarette bulundu. Ziyaretin ilk bölümünde araştırmacı, annelerin üç beceri için hazırladıkları Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu'unu tek tek gözden geçirdi. Daha sonra, araştırmacı, "Veriler ve Toplanması" bölümünde açıklanan şekilde, başlama düzeyi evresinin ilk oturumunda öğretilecek beceriler sıralamasında birinci sırada yer alan beceri de dahil diğer becerilerin yoklama verilerini aldı. Yoklama verisi alınan bu oturum videoya kaydedildi.

Araştırmacı öğrencinin yapabildiklerini, her bir beceri için hazırlanan Başlama Düzeyi, Yoklama ve İzleme Verileri Kayıt Formu'ndaki çizelgenin başında verilen "Yoklama 1" kolonuna işaretledi. Bu yoklama verisi aynı zamanda, gözlemcilerarası güvenirlik hesabında kullanıldı.

Gözlemcilerarası güvenirliğin sağlanması amacıyla, Anadolu Üniversitesinde Türk Dili okutmanı olarak görev yapan bir öğretim elemanı, bağımsız gözlemci olarak seçildi. Bağımsız gözlemci öncelikle "Kayıt" konusunda yetiştirildi. Sonra, uygulamaları videodan tekrar izleyerek kayıtlarını yaptı. Bağımsız gözlemci, öğrencinin yapabildiklerini "Başlama Düzeyi, Yoklama ve İzleme Verileri Kayıt Formu"ndaki çizelgede yer alan "Gözlemci" sütununa işaretledi. Daha sonra, araştırmacının ve bağımsız gözlemcinin verileri, "Görüş Birliği/Görüşbirliği + Görüş Ayrılığı X 100" formülüyle hesaplanarak her beceride gözlemcilerarası güvenirlik bulundu (Kırcaali-İftar ve Tekin, 1997). Yapılan hesaplamalar sonucunda, gözlemcilerarası güvenirlik, tırnak kesme becerisinde % 100, bıçakla salatalık soyup doğrama becerisinde % 100, gömlek ütüleme becerisinde % 100, bulaşık makinasını kullanma becerisinde % 100, elektrik süpürgesini kullanma becerisinde % 93, ayakkabı bağlama becerisinde % 100, elektrikli fırın kullanma becerisinde % 100, çamaşır makinasını kullanma becerisinde % 100, hazır çorba yapma becerisinde % 100 bulundu.

Tek denekli araştırmalarda birbirinden bağımsız iki gözlemci verilerinin en az % 80 oranında tutarlı olması öngörülmektedir. Sonuçlara göre, gözlemcilerarası güvenirlik tüm becerilerde % 80'den yüksek olduğundan, becerilerde ya da kayıt formlarında herhangi bir değişikliğe gidilmedi. Bu aşamadan sonra araştırmacı araştırma modeli doğrultusunda ve "Veriler ve Toplanması" bölümünde açıklandığı gibi veri toplamaya, anneler ise kendilerine verilen yönerge (Ek-7) doğrultusunda öğretime başladılar.

Annelerin birinci beceride öğretime başladığı ilk oturumda araştırmacı ikinci beceriye ilişkin yoklama verisi aldı. Bu aşamadan sonra anneler birinci beceride verilerde

kararlılık elde edilene değin öğretime devam ettiler. Anneler birinci beceride verilerde kararlılık elde ettiklerinde araştırmacıyı telefonla arayarak haber verdiler. Araştırmacı telefon eden aileye ziyarette bulunarak tüm becerilerde yoklama verileri aldı. Sonra ikinci beceride başlama düzeyi verisi almaya devam etti. Başlama düzeyi verileri kararlılık gösterdiğinde araştırmacı annelere ikinci becerinin öğretimine geçmelerini söyledi.

Annelerin ikinci becerinin öğretimine başladığı ilk oturumda araştırmacı üçüncü beceride yoklama verisi aldı. Daha sonra anneler ikinci becerinin öğretimine verilerde kararlılık elde edilene değin devam ettiler. Anneler ikinci beceride verilerde kararlılık elde ettiklerinde araştırmacıyı telefonla arayarak haber verdiler. Araştırmacı telefon eden aileye ziyarette bulunarak tüm becerilerde yoklama verileri aldı. Sonra üçüncü beceride başlama düzeyi verisi almaya devam etti. Başlama düzeyi verileri kararlılık gösterdiğinde araştırmacı annelere üçüncü becerinin öğretimine geçmelerini söyledi.

Anneler üçüncü becerinin öğretimine verilerde kararlılık elde edilene değin devam ettiler. Anneler üçüncü beceride verilerde kararlılık elde ettiklerinde araştırmacıyı telefonla arayarak haber verdiler. Araştırmacı telefon eden aileye ziyarette bulunarak tüm becerilerde yoklama verileri aldı. Böylece her bir anne üç becerinin öğretimini tamamladı. Bu aşamadan sonra araştırmacı tüm becerilerde üçer kez daha izleme verisi aldı.

Araştırmacı, becerilere ilişkin başlama, yoklama ve izleme verilerini araştırma modeli doğrultusunda toplayarak "Başlama Düzeyi, Yoklama ve İzleme Verileri Kayıt Formu"na kaydetti.

Anneler, öğretim çalışmalarını, kendilerine verilen yönerge (Ek-7) doğrultusunda sürdürdüler. Bu çalışmalar süresince anneler, çocuklarının yapabildiklerini "Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu"na kaydettiler.

Mayıs 1997'de aile toplantılarıyla başlayan deney süreci, Eylül 1997'de her beceride en az üçer kez izleme verilerinin toplanmasıyla tamamlandı. Çalışmalar boyunca anneler her becerinin öğretimini (uygulama evresi) becerinin özelliğine göre farklı sürelerde tamamlandılar. Deney sürecinde, en kısa süren uygulama evresi dört oturumda, en uzun süren uygulama evresi onbir oturumda tamamlandı. Buna göre, herbir becerinin uygulama evresi ortalama sekiz oturumda tamamlandı.

Verilerin Çözümü

Araştırmada, üç annenin zihin engelli çocuklarıyla yaptıkları beceri öğretimi çalışmaları sonucunda elde edilen veriler grafiksel olarak çözümlenmiştir. Verilerin çözümlenmesinde, grafiksel analiz tekniklerinden çizgisel grafik kullanılmıştır.

Çocukların öğretilen becerileri yerine getirme düzeylerine ilişkin puanları yüzde olarak y ekseni üzerinde 0-100 arasında eşit aralıklarla gösterilmiş, başlama düzeyi evresi ve uygulama evresindeki oturumlar, x ekseninde numalandırılmış eşit aralıklarla gösterilmiştir. Araştırma verilerinin biraraya getirilmesini amaçlayan Veri Kayıt Formlarındaki (Ek-11) oturum numaraları x ekseni değerlerini, yüzdelik oranlar ise y ekseni değerlerini oluşturmuş ve grafikler çizilmiştir.

BÖLÜM 3

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, geliştirilen aile eğitimi programını tamamlayan annelerin, program doğrultusunda gerçekleştirdiği beceri öğretimi çalışmalarının, zihin engelli çocukların özbakım ve ev içi becerilerini öğrenmelerindeki etkisine ilişkin bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

Anneler, aile toplantılarında edindikleri bilgi ve beceriler doğrultusunda el kitabının eklerinde verilen çizelge ve formları doldurmuşlardır. Daha sonra ev ziyaretleri yapılmış ve her anne bir becerinin öğretimine yönelik örnek Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu hazırlamıştır. Ev ziyaretinde bu becerinin öğretimine uzman gözetiminde başlamışlardır. Aynı zamanda çocuklarına öğretecekleri becerilere ilişkin Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formlarını doldurmuşlardır. Anneler örnek beceri öğretimine art arda üç oturumdaki verilerde kararlılık elde edene kadar devam etmişlerdir. Bu aşamaya kadar her bir annenin yaptığı çalışmalar ve sonuçları Ek-8'de verilmiştir.

Bu aşamadan sonra araştırmacı veri toplamaya, anneler beceri öğretimine başlamışlardır. Elde edilen başlama düzeyi, yoklama, öğretim süreci ve izleme verilerinden (Ek-11) yararlanılarak her bir beceriye ilişkin grafikler oluşturulmuştur.

Şekil 1'de yer alan grafiklerde anne G.'nin, "Tırnak Kesme", "Bıçakla Salatalık Soyup Doğrama" ve "Gömlek Ütüleme" becerilerine ilişkin olarak çocuğu Ö. ile yaptığı öğretim çalışmalarının sonuçları, başlama düzeyi, öğretim süreci, yoklama ve izleme verileriyle birlikte gösterilmiştir.

Şekil 1'de yer alan grafiklerde görüldüğü gibi, Ö. başlama düzeyinde birinci ve ikinci beceride hiçbir beceri basamağını yerine getirememekte, üçüncü beceride beceri basamaklarının % 18.91'ini yerine getirmektedir. İkinci ve üçüncü becerilerde alınan yoklama verileri başlama düzeyi verileriyle tutarlılık göstermektedir. Öğretim sürecinde her üç beceride de hızlı bir gelişme görülmektedir. İkinci ve üçüncü beceride basamakların tümü bağımsızlık düzeyinde (% 100) yerine getirilirken, birinci beceride beceri basamaklarını yerine getirme düzeyi % 80'in üzerine ulaşmaktadır. İzleme verileri

öğretim süreci verileri ile tutarlılık göstermektedir.

Buna göre, anne G.'nin çocuğu Ö. ile gerçekleştirdiği beceri öğretimi çalışmalarının etkili olduğu söylenebilir.

Şekil 2'de yer alan grafiklerde anne T.'nin, "Bulaşık Makinasını Kullanma", "Elektrik Süpürgesini Kullanma" ve "Ayakkabı Bağı Bağlama" becerilerine ilişkin olarak çocuğu Ç. ile yaptığı öğretim çalışmalarının sonuçları, başlama düzeyi, öğretim süreci, yoklama ve izleme verileriyle birlikte gösterilmiştir.

Şekil 2'de yer alan grafiklerde görüldüğü gibi, Ç. başlama düzeyinde ilk beceride beceri basamaklarının % 6.66'sını, ikinci beceride % 56.25'ini, üçüncü beceride % 25'ini yerine getirmektedir. İkinci ve üçüncü becerilerde alınan yoklama verileri başlama düzeyi verileriyle tutarlılık göstermektedir. Öğretim sürecinde her üç beceride de hızlı bir gelişme görülmektedir. Her üç beceride de tüm beceri basamaklarında bağımsızlık düzeyine (% 100) ulaşmaktadır. İzleme verileri öğretim süreci verileri ile tutarlılık göstermektedir.

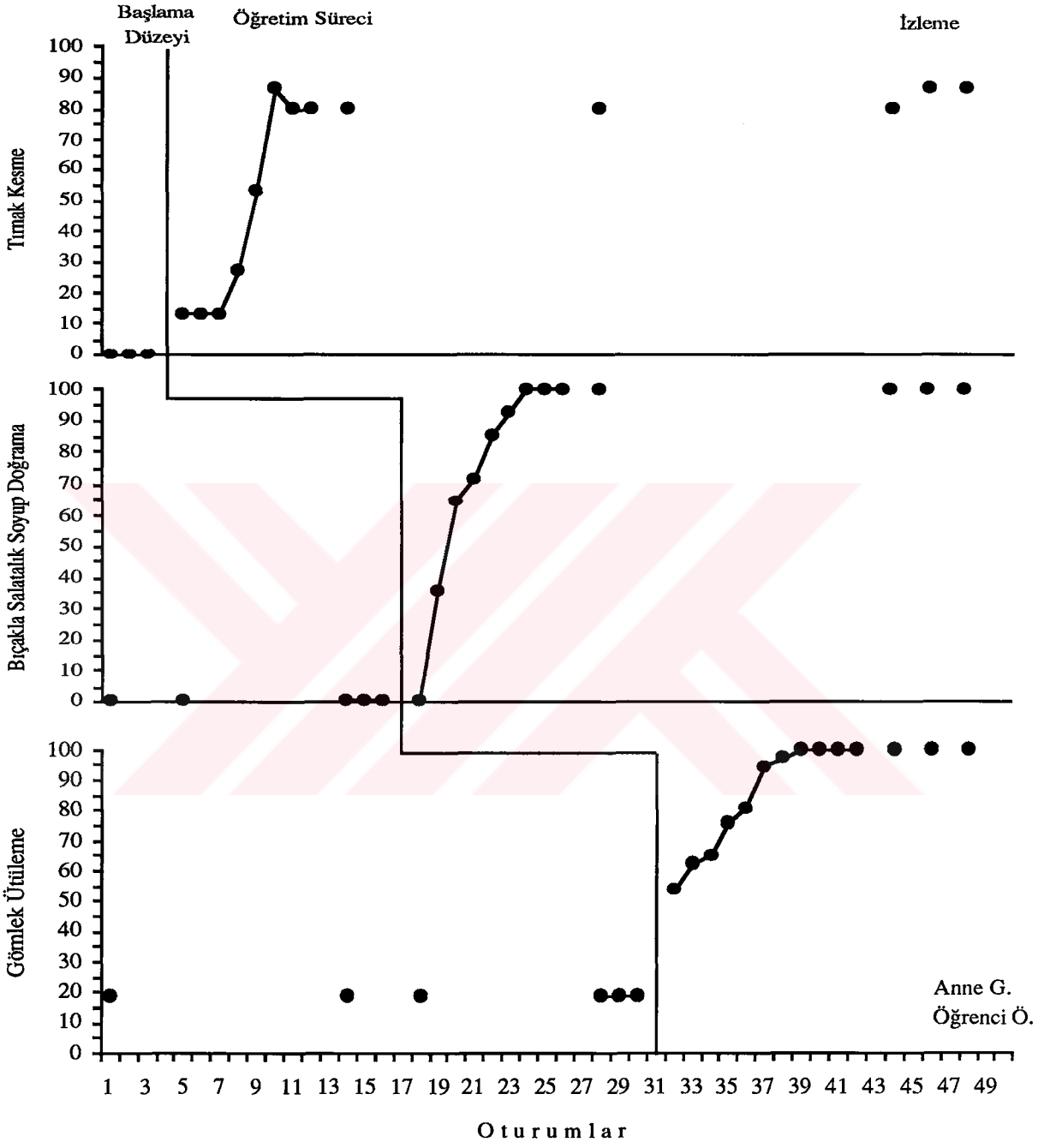
Buna göre, anne T.'nin çocuğu Ç. ile gerçekleştirdiği beceri öğretimi çalışmalarının etkili olduğu söylenebilir.

Şekil 3'de yer alan grafiklerde anne F.'nin, "Elektrikli Fırını Kullanma", "Çamaşır Makinesini Kullanma" ve "Hazır Çorba Yapma" becerilerine ilişkin olarak çocuğu S. ile yaptığı öğretim çalışmalarının sonuçları, başlama düzeyi, öğretim süreci, yoklama ve izleme verileriyle birlikte gösterilmiştir.

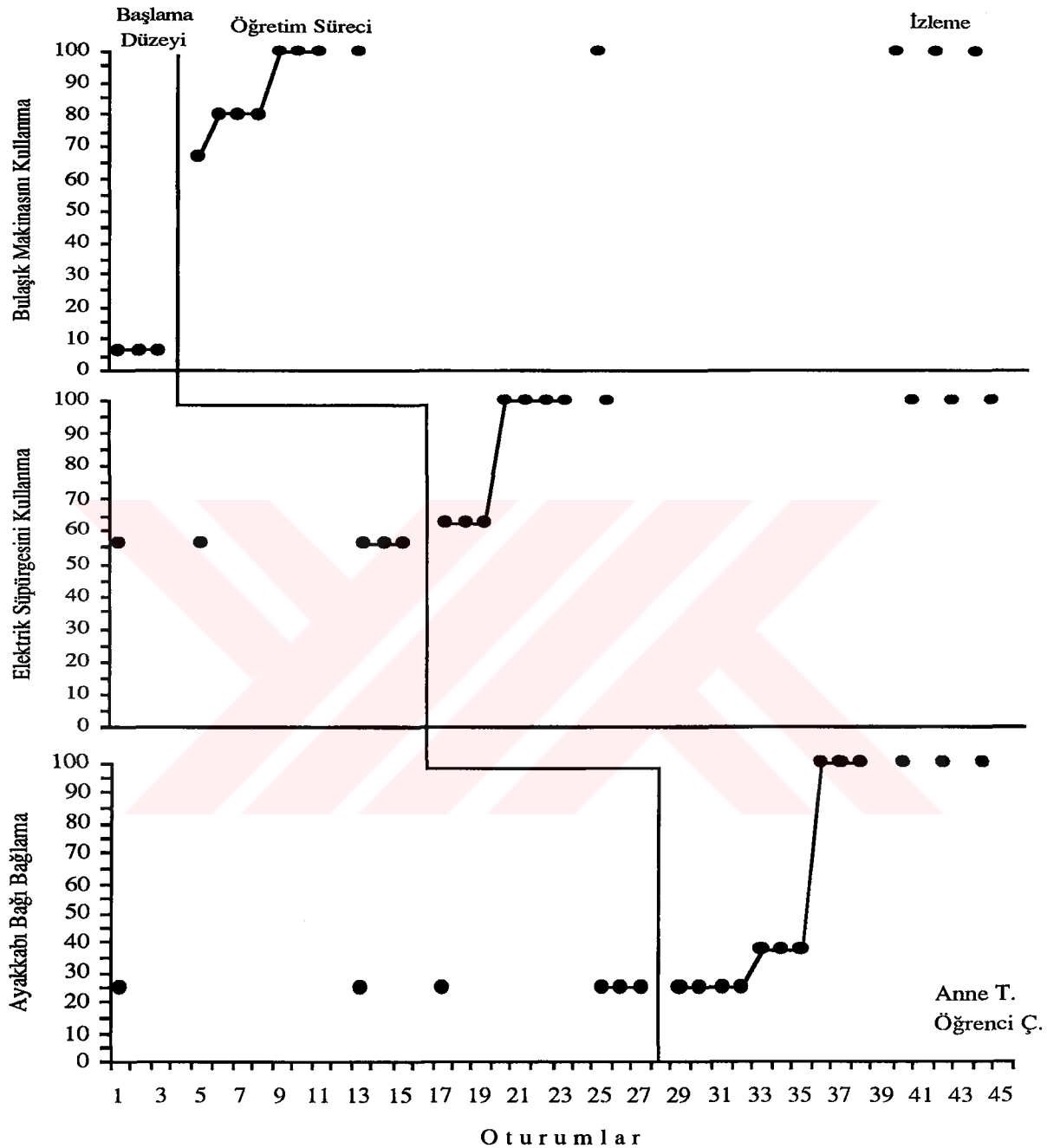
Şekil 3'de yer alan grafiklerde görüldüğü gibi, S. başlama düzeyinde ilk beceride ve üçüncü beceride hiçbir beceri basamağını yerine getirememektedir. İkinci beceride beceri basamaklarının yaklaşık % 30'unu yerine getirmektedir. İkinci ve üçüncü beceride alınan yoklama verileri başlama düzeyi verileriyle tutarlılık göstermektedir. Öğretim sürecinde her üç beceride de hızlı bir gelişme görülmektedir. Her üç beceride de tüm beceri basamaklarında bağımsızlık düzeyine (% 100) ulaşmaktadır. İzleme verileri öğretim süreci verileri ile tutarlılık göstermektedir.

Buna göre, anne F.'nin çocuğu S. ile gerçekleştirdiği beceri öğretimi çalışmalarının etkili olduğu söylenebilir.

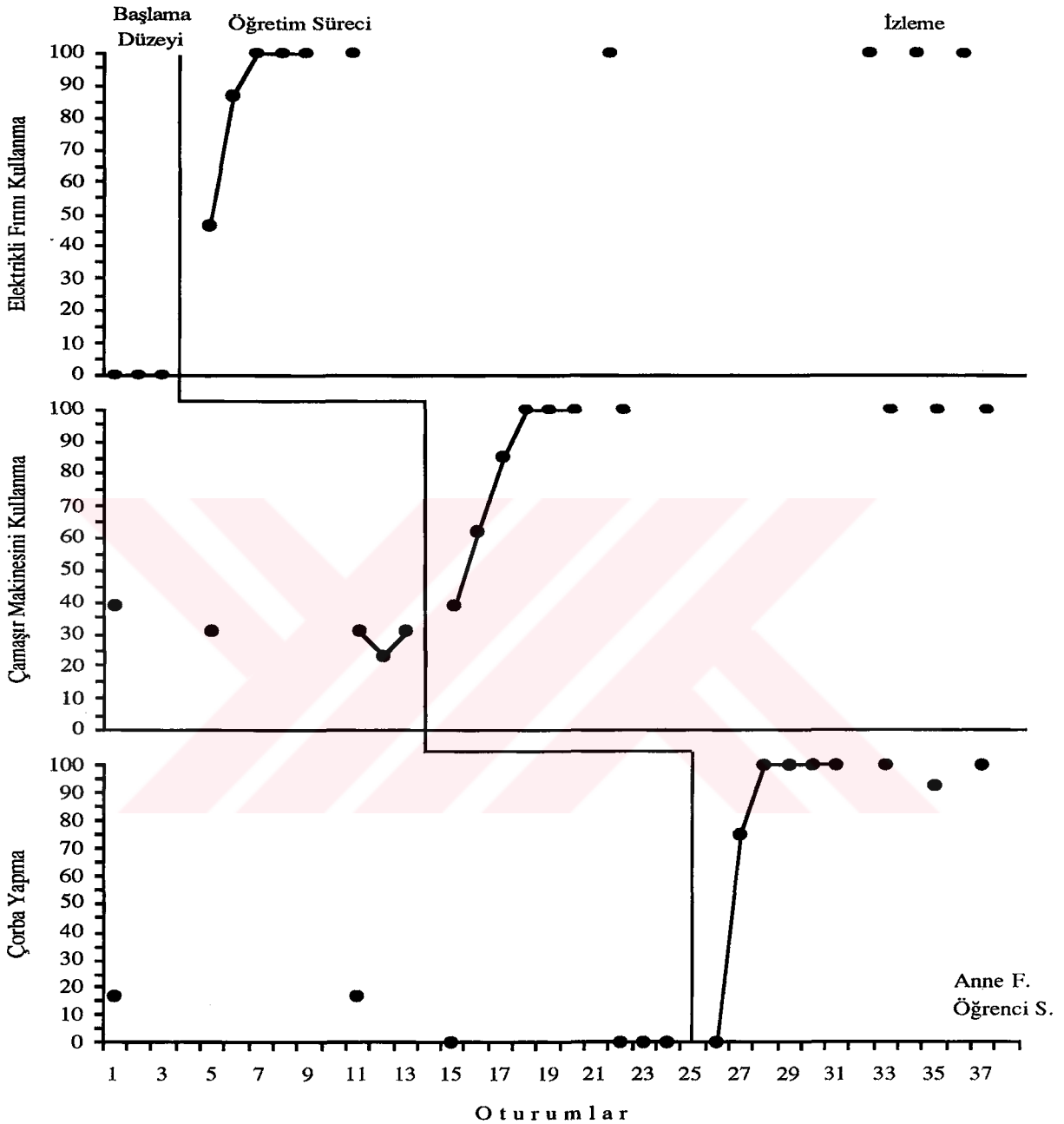
Bu bulgulara göre, geliştirilen Aile Eğitimi Programını tamamlayan annelerin, program doğrultusunda yaptığı beceri öğretimi çalışmalarının, zihin engelli çocukların özbakım ve ev içi becerilerini öğrenmelerinde etkili olduğu söylenebilir.

Şekil 1. Ö.'nün Başlama Düzeyi, Öğretim Süreci, Yoklama ve İzleme Süreçlerinde Beceri Basamaklarını Yerine Getirme Düzeyleri.

Şekil 2. Ç.'nin Başlama Düzeyi, Öğretim Süreci, Yoklama ve İzleme Süreçlerinde Beceri Basamaklarını Yerine Getirme Düzeyleri.

Şekil 3. S.'nin Başlama Düzeyi, Öğretim Süreci, Yoklama ve İzleme Süreçlerinde Beceri Basamaklarını Yerine Getirme Düzeyleri.

Alanyazında, ailelerin çocuklarının çeşitli davranış ve becerilerde eğitim gereksinimlerini belirlemesinden, öğretimine ve değerlendirilmesine kadar olan süreci planlayabilme ve uygulayabilme yeterliklerinin kazandırılmasına yönelik aile eğitimi programlarına rastlanılmaktadır. Ancak bu tür aile eğitimi programlarını tamamlayan ailelerin, uygulanan aile eğitimi programı doğrultusunda yaptıkları çalışmaların çocuklarının özbakım ve ev içi becerilerini öğrenmelerindeki etkisine ilişkin araştırma bulgularına rastlanmamaktadır. Bununla birlikte giriş bölümünde açıklandığı üzere benzer araştırmalar bulunmaktadır.

Baker ve Heifetz (1976) tarafından uygulanan, özbakım becerileri, konuşma öncesi dil, oyun becerileri ve davranış yönetimini içeren el kitaplarıyla desteklenen aile eğitimi programı sonucunda, çocukların belirtilen becerileri öğrendikleri ve davranışlarında olumlu değişiklikler ortaya çıktığı gözlenmiştir. Bergan, Neumann ve Karp (1983) ailelere, zihinsel becerilerin öğretiminde olumlu pekiştireçler, öğretimsel ipuçları, model olma ve fiziksel ipuçları kullanımını öğretmeye yönelik uyguladıkları aile eğitimi programı sonucunda, ailelerin öğretme becerilerini kazandıklarını, çocuklarının öğretimi hedeflenen zihinsel becerilerin ikisinden birinde ilerlemeler gösterdiklerini belirtmektedirler. Baker ve McCurry (1984)'nin bir grup anneye uyguladığı, sınıf gözlemi, aktif öğretme ve dönüt sağlayan video kayıtlarını kapsayan aile eğitimi programı sonucunda, programı tamamlayan annelerin, davranışsal ilkeler bilgisinde ve bunları öğretimde kullanmada anlamlı kazançlar elde ettikleri, engelli çocuklarının özbakım becerilerinde gelişme gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Cooper, Wacker, Sasso, Reimers ve Donn (1990) anne babalara uygun ve uygun olmayan davranışları belirleme ve uygun davranışları arttırmaya yönelik uyguladığı aile eğitimi programı sonucunda, çocuklarının uygun davranışlarında artışlar olduğunu belirtmektedirler. Powers, Singer, Stevens ve Sowers (1992), annelere davranış yönetimi ve etkinlik planlama tekniklerini öğrettikleri aile eğitimi programı sonucunda annelerin, hedeflenen teknikleri öğrenebildiklerini, öğrendiklerini değişik ortamlara genelleyebildiklerini, çocuklarının, genelleme ortamlarındaki rahatsız edici davranışlarında azalmalar olduğunu belirtmektedirler. Akkök (1984), bir grup anneye uyguladığı aile toplantıları ve ev ziyaretlerinden oluşan aile rehberliği programı sonucunda, çocukların özbakım becerilerinde ilerlemeler gösterdiklerini belirtmektedir. Vuran (1997), annelere, çocuklarının uygun davranışlarını ödüllendirme ve uygun olmayan davranışlarını eleştirmeme becerilerinin kazandırılmasına yönelik uyguladığı aile eğitimi sonucunda, bilgilendirme, dönüt verme ve dönüt verme ile ödüllerin birlikte kullanıldığı anne eğitimi süresince annelerin ve çocukların belirlenen hedef davranışlarda değişiklikler olduğunu gözlemiştir.

Bu araştırmada elde edilen bulgular, benzer araştırmalarda elde edilen bu bulguları desteklemektedir.

BÖLÜM 4

ÖZET, YARGI VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, geliştirilen aile eğitimi programını tamamlayan annelerin, program doğrultusunda gerçekleştirdiği beceri öğretimi çalışmalarının, zihin engelli çocuklarının özbakım ve ev içi becerilerini öğrenmelerindeki etkisi incelenmiştir. Bu bölümde, araştırmanın özeti, yargı ve önerilere yer verilmiştir.

Özet

Zihin engellilerin eğitimlerinin temel amacı, yaşam işlevlerini geliştirerek onları daha bağımsız kılmaktır. Bu amaçla, zihin engellilere okul öncesinden başlayarak bağımsız yaşam becerileri kazandırmaya yönelik eğitsel düzenlemelere yer verilmektedir. Bağımsız yaşam becerileri genel olarak, başarı için gerekli temel beceriler, uyum için gerekli beceriler, günlük yaşam becerileri, mesleğe hazırlık ve mesleki beceriler olarak dört beceri alanına ayrılmaktadır.

Günümüzde zihin engellilere bağımsız yaşam becerilerinin kazandırılmasında uygulamalı davranış analizi yaklaşımı geniş kabul görmektedir. Öğrencide istenilen davranışı sağlayabilmek için davranış öncesi ve sonrası uyaranların yani çevrenin sistematik olarak düzenlenmesi şeklinde tanımlanabilen uygulamalı davranış analizi genel olarak altı ilkeyi içermektedir.

1. Öğretilecek davranış ya da becerinin analiz edilmesi ve tanımlanması,
2. Öğrencinin becerideki yapabildiklerinin sürekli ve doğrudan ölçülmesi,
3. Öğretim süresince öğrencinin aktif olması için fırsatlar sağlanması,
4. Öğrenci davranışlarına anında ve sistematik dönütler verilmesi,
5. Öğrenci davranışlarının uyaranlarla kontrolü sürecinde öğretim amaçlı ipuçları ya da yardımlardan, doğal olarak ortaya çıkan uyaranlara geçişin sağlanması,
6. Yeni öğrenilen becerilerin yeni durum ve ortamlara genellenmesi ve yerine getirilmesini sağlamak için stratejilerin uygulanması.

Uygulamalı davranış analizi ilkelerini kullanarak, becerilerin analiz edilmesi, öğretimi ve öğrenilenlerin değişik ortamlara genellenmesi sürecinde ailelerin etkin katılımlarını sağlamaya yönelik aile eğitimi programları düzenlenebilmektedir. Özellikle ailelerin, ev öğretimi, grup öğretimi ve sınıfta yardımcılık gibi yaklaşımlarla çocuklarına öğretici olarak yetiştirilebileceklerine ilişkin araştırma bulgularına rastlanılmaktadır.

Türkiye'de, zihin engellilere özbakım becerileri kazandırma, kavram öğretimi, gibi uygulamalı araştırmaların yanında ailelere yönelik araştırmalara da rastlanılmaktadır. Bu araştırmalar genellikle, aile gereksinimlerinin belirlenmesi, ailelerin eğitime katılımları, ailelerin eğitilerek çocuklarına özbakım becerileri öğretmesi ve çocuklarına uygun davranışlar kazandırması alanlarında yoğunlaşmaktadır. Ancak, ailelerin çocuğunun eğitim gereksiniminin belirlenmesinden değerlendirmeye kadar olan öğretim sürecinde uygulamalı davranış analizine dayalı beceri öğretimi çalışmalarını planlayabilme ve uygulayabilme yeterliklerinin kazandırılmasına yönelik aile eğitimi programlarının bulunmadığı gözlenmektedir.

Bu durumda, aileleri çocuklarına özbakım ve ev içi becerilerini öğretmede yeterli hale getirmeyi amaçlayan bir aile eğitimi programı geliştirme, uygulama ve ailelerin bu program doğrultusunda yapacakları çalışmaların, zihin engelli çocukların beceri öğrenmeleri üzerindeki etkisinin araştırılması gereksinimi ortaya çıkmaktadır.

Araştırmanın amacı, geliştirilen aile eğitimi programını tamamlayan annelerin program doğrultusunda gerçekleştirdiği beceri öğretimi çalışmalarının, zihin engelli çocuklarının özbakım ve ev içi becerilerini öğrenmelerindeki etkisini belirlemektir.

Araştırmanın deneklerini, lise ve yüksek okul mezunu üç anne ve onların çocukları olan 13-21 yaşlarındaki meslek okuluna devam eden zihin engelli çocuklar oluşturmaktadır.

Araştırmanın bağımsız değişkeni, geliştirilen Aile Eğitimi Programı, Programın uygulanması ve Programı tamamlayan annelerin program doğrultusunda çocuklarıyla gerçekleştirdiği öğretim çalışmaları; bağımlı değişkeni, zihin engelli çocukların, anneleri tarafından kendilerine öğretilen özbakım ve ev içi becerilerini öğrenme durumlarıdır.

Araştırmada, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisine ilişkin bir karara ulaşabilmek için tek denekli araştırma yöntemlerinden, Becerilerarası Çoklu Yoklama Modeli kullanılmıştır.

Araştırmada, Becerilerarası Çoklu Yoklama Modeli doğrultusunda, çocukların

özbakım ve ev içi becerilerini öğrenme durumlarına ilişkin başlama düzeyi, uygulama evresi, yoklama ve izleme verilerine gereksinim duyulmuştur. Bu verilerden uygulama evresi verileri olarak, Aile Eğitimi Programında öngörüldüğü şekilde annelerin öğretim süresince yaptığı kayıtlar kullanılmıştır. Başlama düzeyi, yoklama ve izleme verileri ise araştırma modeli doğrultusunda araştırmacı tarafından toplanmıştır.

Geliştirilen aile eğitimi programının genel amacı, zihin engelli çocuğa sahip aileleri, çocuklarına evde özbakım ve ev içi becerilerini öğretmede yeterli duruma getirmektir. Bu amaçla, programda yüzyüze eğitim etkinliklerinden oluşan aile toplantıları ve ev ziyareti süreçlerine yer verilmiştir. Bu süreçlerin uygulanmasında, program amaçları doğrultusunda hazırlanan Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı esas alınmıştır.

Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı, program amaçları doğrultusunda oluşturulan içerikteki konulara ilişkin açıklama ve uygulamaların ailelerin anlayabileceği biçimde sunulduğu, temel yazılı kaynaktır. Kitap üç bölüm ile eklerden oluşmaktadır. Birinci bölümde ön bilgilere, ikinci bölümde öğretim öncesi hazırlıklara, üçüncü bölümde beceri öğretimine ilişkin açıklamalara, eklerde ikinci bölümdeki öğretim öncesi hazırlıkların yapılması için liste ve formlara yer verilmiştir.

Aile Toplantıları, Aile Eğitimi Programı amaçlarına ulaşmada gerekli içeriğin sunulmasına yönelik uzman yönetiminde yapılan grup toplantılarıdır.

Programın hedeflenen amaç ya da amaçlarının gerçekleştirilmesinde son aşama olan ev ziyareti uzman ile ailenin ev ortamında birebir yaptıkları çalışmalardır. Ev ziyareti telafon görüşmeleriyle desteklenebilmektedir.

Deney sürecine ilk aile toplantısıyla başlanmıştır. Aile Eğitimi Programında öngörüldüğü üzere, her biri 1.5 saatten oluşan üç aile toplantısı ve her öğrencinin evinde 1.5 saat süren bir ev ziyareti yapılmış, ailelerle iletişim sağlamak amacıyla telefon görüşmeleri yapılmıştır. Aile toplantıları öğrencilerin devam ettiği okulda düzenlenen bir derslikte yapılmıştır. Aile Eğitimi Programı, annelerin aile toplantıları ve ev ziyaretinde yaptıkları çalışmalarda "Yeterli" hale gelme durumlarına göre değerlendirilmiştir. Anneler, her bir aile toplantısı ve ev ziyareti sırasında yapılan değerlendirmeler sonucunda "Yeterli" hale gelene kadar çalışmalar sürdürülmüş, yeterli hale geldiklerinde diğer çalışmalara geçilmiştir.

Aile Toplantılarında annelere, ön bilgiler, beceri öğretimi öncesi hazırlıklar ve beceri öğretimi konularında açıklamalara ve örnek uygulamalara yer verilmiştir. Aynı

zamanda ailelere aile toplantılarında edindikleri bilgilerin uygulamaya dönüştürülmesine yönelik ev çalışmaları verilmiştir.

Üç aile toplantısı tamamlandıktan sonra, iki aileye birer, bir aileye iki ev ziyareti düzenlenmiştir. Ev Ziyareti/Ziyaretleri, araştırmacı gözetiminde, annelerin çocuklarına örnek olarak seçilen bir becerinin öğretim çalışmasını gerçekleştirmesi amacıyla yapılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonucunda anneler ev ziyaretindeki amaçlarda da yeterli duruma geldiklerinde çalışmalara son verilmiştir. Ev ziyaretinin sonunda araştırmacı, annelerle birlikte, her bir annenin çocuğuyla öğretim çalışmalarını gerçekleştireceği birbirinden bağımsız üçer beceri belirlenmiştir.

Bu aşamadan sonra, anneler belirlenen özbakım ve ev içi becerilerini çocuklarına öğretmeye başlamış ve uygulama evresi verilerini toplamış; araştırmacı, becerilere ilişkin başlama düzeyi, yoklama ve izleme verilerini araştırma modeli doğrultusunda toplamıştır. Bu çalışmalar her annenin çocuğuyla en az üç becerinin öğretimini tamamlamasına kadar sürmüştür.

Araştırmada elde edilen veriler, çocukların her bir becerinin başlama düzeyinde beceri basamaklarının büyük bir çoğunluğunu yerine getiremediklerini, yoklama verilerinin başlama düzeyi verileri ile tutarlı olduğunu, öğretim sürecinde tüm becerilerde hızlı bir gelişmenin ortaya çıktığını göstermektedir. Öğretim süreci sonunda ise, birinci çocuğun bıçakla salatalık soyma ve doğrama, gömlek ütüleme; ikinci çocuğun bulaşık makinesini kullanma, elektrik süpürgesini kullanma ve ayakkabı bağı bağlama; üçüncü çocuğun elektrikli fırını kullanma, çamaşır makinesini kullanma ve hazır çorba yapma becerilerinin tüm beceri basamaklarında bağımsızlık düzeyine (% 100) ulaştıkları gözlenmektedir. İzleme verilerinin öğretim süreci verileri ile tutarlılık gösterdiği görülmektedir.

Yargı

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, aile toplantıları, ev ziyaretleri ve Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı'ndan oluşan aile eğitimi programını tamamlayan annelerin program doğrultusunda çocuklarıyla gerçekleştirdiği uygulamalı davranış analizine dayalı öğretim çalışmalarının, zihin engelli çocuklarının özbakım ve ev içi becerileri öğrenmelerinde etkili olduğunu göstermektedir. Bu durum annelerin araştırma süresince düzenlenen aile toplantıları, ev ziyaretleri ve Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı'ndan yararlandıklarının ve uygulamalı davranış analizi ilkelerini öğrenerek beceri öğretiminde uyguladıklarının bir göstergesi sayılabilir.

Öneriler

Araştırma sonucunda, uygulamaya ve ileri araştırmalara yönelik önerilerde bulunulabilir.

Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. Zihin engelli çocuklara özbakım ve ev içi beceriler gibi ailenin ilgisinin önemli olduğu becerilerin kazandırılmasında, ailelerin etkin katılımını sağlayacak aile eğitimi programları yaygınlaştırılmalıdır.

2. Ailelerin zihin engelli çocuklarının eğitiminde öğretici olmalarını sağlayıcı eğitsel düzenlemelere gidilmeli, bu konuda aileler cesaretlendirilmelidir.

3. Ailelere, uygulamalı davranış analizi yönteminin temel ilkeleri ve uygulama stratejileri öğretilebilir.

İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Geliştirilen Aile Eğitimi Programı'nın etkililiği, farklı eğitim düzeylerine sahip anne-babalara ya da aile bireylerine uygulanarak (örneğin, kardeşler, evdeki diğer akrabalar) değerlendirilebilir.

2. Geliştirilen Aile Eğitimi Programı'nın etkililiği, annelerin öğretim çalışmaları sırasında, öğretim süreçlerini kullanma durumlarına bakılarak değerlendirilebilir.

3. Özbakım ve içi becerilerinin dışındaki bağımsız yaşam becerileri alanlarında da benzer aile eğitimi programları geliştirilerek uygulanabilir ve etkililiği araştırılabilir.

4. Program, okuma yazma bilmeyen ya da ilkokul mezunu aileler için uyarlanarak uygulanabilir ve bu programı tamamlayan ailelerin çocuklarının özbakım ve ev içi becerilerini öğrenmedeki durumları araştırılabilir.

5. Aileleri zihin engelli çocuklarına özbakım ve ev içi becerileri öğretmede yeterli duruma getirmede, farklı yaklaşımlara dayalı farklı aile eğitimi programları geliştirilerek, zihin engelli çocukların özbakım ve ev içi becerilerini öğrenmelerindeki etkisi karşılaştırmalı olarak araştırılabilir.

EKLER

Sayfa

EK 1 TOPLANTI DUYURUSU 63

EK 2 DENEK SEÇİMİ TOPLANTISI 64

EK 3 ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORMU 66

EK 4 BAŞLAMA DÜZEYİ, YOKLAMA VE İZLEME VERİLERİ KAYIT FORMU 67

EK 5 VERİ KAYIT FORMU 68

EK 6 AMAÇLAR VE İÇERİK 69

EK 7 AİLENİN ÇALIŞMALARI İÇİN YÖNERGE 71

EK 8 ANNELERİN YAPTIĞI ÇALIŞMALAR VE SONUÇLARI 73

EK 9 PROGRAM AMAÇLARINI DEĞERLENDİRME ARACI 89

EK 10 ÖZBAKIM VE EV İÇİ BECERİLERİNİN ÖĞRETİMİ EL KİTABI 91

EK 11 ARAŞTIRMA VERİLERİ 162

EK 1
TOPLANTI DUYURUSU

Sayın Veli

Çocuklarınızın günlük yaşamda bağımsız duruma gelmesinde özbakım ve ev içi becerilerini kazanmaları önemli görülmektedir. Çocuklara bu becerilerin kazandırılması için okullarda çeşitli etkinlikler düzenlenmekte ve bu becerileri öğrenmelerine yardımcı olunmaktadır. Ancak çocukların bu becerileri (giyinme, yemek yeme, evdeki çeşitli cihazları kullanma vb.) okul ortamlarından daha çok ev ortamlarında yerine getirmesi, bu becerilerin öğrenilmesinde ev ortamlarının daha etkili olabileceğini akla getirmektedir.

Bu konuda yapılan araştırmalar ailelerin ev ortamlarında çocuklarına özbakım ve ev içi becerileri kazandırabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla sizlerin uygun eğitim programlarından yararlanarak çocuğunuza özbakım ve ev içi becerilerini evinizde öğretebileceğiniz düşünülmektedir.

Bu konuda sizlere yardımcı olmak ve çocuğunuza özbakım ve ev içi becerilerini öğretmede yeterli duruma getirmek amacıyla bir aile eğitimi programı hazırlanmıştır. Bu programın ailelerin eğitiminde etkili olup olmayacağını belirlemek amacıyla bir araştırma planlanmıştır.

Araştırma ve program hakkında sizleri bilgilendirmek ve böyle bir çalışmaya katılıp katılmayacağınızı öğrenmek amacıyla 15 Mayıs 1997 Perşembe günü saat 12.30 da Avukat Lütfi Ergökmen Meslek Okulu ve Mesleki Eğitim Merkezinde yarım saat sürecek bir toplantı yapılacaktır. Eğer bu konuda bilgi almak isterseniz belirtilen gün ve saatte toplantıya katılmanızı rica ederim.

Atilla CAVKAYTAR
Anadolu Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Özel Eğitim Bölümü
Öğretim Görevlisi

EK 2
DENEK SEÇİMİ TOPLANTISI

Sayın veliler, öncelikle bu toplantıya katıldığınız için teşekkür ederim.

Sizleri böyle bir toplantıya çağırmamızın nedeni sizlere çocuklarınıza özbakım ve ev içi becerilerini öğretmede yardımcı olabilmek için hazırlanan aile eğitimi programına katılıp katılmayacağınızı öğrenmektir.

Diğer ailelerin değil de sizlerin çağırılma nedeniniz ise çalışmamızın en az 8 yıllık ilköğretimi bitirmiş ailelerle yapılması gereğidir.

Şimdi sizlere aile eğitimi programını tanıtmak istiyorum.

Özbakım becerileri daha çok tuvalet, giyinme, yemek yeme ve kişisel bakım becerileri gibi çocuğun kendi kendisine yetmesine yardımcı olan becerileri içerir.

Ev içi beceriler ise daha çok günlük yaşantıda ev içinde her zaman yerine getirdiğimiz evdeki araç-gereçleri kullanma, mutfak becerileri, ev temizliği ve düzeni, çamaşır yıkama ve giysilerin bakımı ve uyku zamanındaki becerilerden oluşur.

Programın amacı, gönderilen duyuruda da belirtildiği gibi sizleri bağımsız olarak çocuğunuza özbakım ve ev içi becerileri öğretmede yeterli hale getirmektir.

Bu amaçla sizlere Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı verilecek, bu kitap temel alınarak Aile Toplantıları ve Ev Ziyareti düzenlenecektir.

Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretimi El Kitabında, özbakım ve ev içi becerilerinin kazandırılması konusunda açıklama ve uygulamalara yer verilmiştir. Yapacağımız tüm çalışmalarda bu el kitabı kullanılacaktır.

Aile Toplantıları, zihin engelli çocuğa sahip bir grup aileyle uzman yönetiminde yapılan toplantılardır.

EK 2-devam

Aile Toplantılarının temel amacı, Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı'nda yer alan konularda sizlere yüzyüze eğitim vermektir.

Aile Toplantılarına, çocuğa evde beceri öğretecek anne ya da baba katılacaktır. Toplantılar en çok 5 aileyle yapılacaktır. Program süresince üç aile toplantısı yapılacaktır. Her toplantı yaklaşık 1.5 saat sürecektir. Toplantılar uzmanla birlikte kararlaştıracağınız zamanlarda Avukat Lütfi Ergökmen Meslek Okulu ve Mesleki Eğitim Merkezinde 1/A dersliğinde yapılacaktır.

Programın hedeflenen amaç ya da amaçlarının gerçekleştirilmesinde son aşama olan Ev Ziyareti, ev ortamında uzmanla birebir yapacağınız beceri öğretimi çalışmalarıdır.

Ev Ziyareti, uzmanla birlikte karar vereceğiniz bir gün yapılacaktır. Yapacağımız tüm çalışmalar boyunca uzmanın görüşlerine gereksinim duyarsanız ..... nolu telefonu arayarak uzmanla doğrudan görüşebilirsiniz.

EK 3

ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORMU

Becerinin Adı :
Çalışmanın Amacı :
Çalışma Yeri :
Çalışma Araçları :

Beceri Basamakları	1. Çalışma	2 Çalışma	3 Çalışma	4 Çalışma	5 Çalışma	6 Çalışma	7 Çalışma	8 Çalışma	9 Çalışma	10 Çalışma	11 Çalışma	12 Çalışma
1.												
2.												
3.												
4.												
5.												
6.												
7.												
8.												
9.												
10.												
11.												
12.												
13.												
14.												
15.												
16.												

İşaretleme Sistemi Bağımsız **+** Model Olma **M**
Sözel İpucu **S** Fiziksel Yardım **F**

EK 4

BAŞLAMA DÜZEYİ, YOKLAMA VE İZLEME VERİLERİ KAYIT FORMU

Öğrencinin Adı :
Becerinin Adı :

Beceri Basamakları	Yoklama				Başlama Düzeyi						İzleme				
	1	2	3	4	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5
1.															
2.															
3.															
4.															
5.															
6.															
7.															
8.															
9.															
10.															
11.															
12.															
13.															
14.															
15.															
16.															

İşaretleme Sistemi Bağımsız ve Doğru Yapılan Basamaklar +
Hatalı ve Hiç Yapılmayan Basamaklar -

EK 5

VERİ KAYIT FORMU

Öğrencinin Adı :

Becerinin Adı :

Beceri Basamakları / Oturumlar	Yoklama		Başlama Düzeyi				Y	Öğretim Süreci												İzleme					Gözlemci
	1	2	1	2	3	4	1	1	2	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	1	2	3	4	5	
1.																									
2.																									
3.																									
4.																									
5.																									
6.																									
7.																									
8.																									
9.																									
10.																									
11.																									
12.																									
13.																									
14.																									
15.																									
16.																									
Doğru Olarak Yerine Getirilen Basamak Sayısı																									
Yüzdelik Oran																									

EK 6

AMAÇLAR VE İÇERİK

AMAÇLAR

1. Ön bilgiler bilgisi.
   1.1. Bağımsız yaşam becerilerini oluşturan beceri alanlarını söyleme.
   1.2. Günlük yaşam becerilerini oluşturan beceri alanlarını söyleme.
   1.3. Özbakım becerileri ve ev içi becerilerini oluşturan beceri alanlarını söyleme.
2. Beceri öğretimi öncesi hazırlıkları yapabilme becerisi.
   2.1. Öğretim çalışmalarına başlamadan önce çocuğun durumunu belirleyebilme.
      2.1.1. Çocuğun ev içinde yerine getiremediği becerileri belirleyebilme.
      2.1.2. Belirlediği becerilerin öğretim sıralamasını yapabilme.
   2.2. Öğretimde kullanacağı ödülleri belirleme
      2.2.1. Ödül Belirleme Listesi'nden ödülleri belirleyebilme
      2.2.2. Çalışmalarda Kullanılacak Ödüller Listesi hazırlayabilme.
   2.3. Becerilerin Öğretim Sırası Listesi'nde 1. sırada yer alan beceri için "Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu" hazırlayabilme.
      2.3.1. Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu'na öğreteceği becerinin adını yazabilme.
      2.3.2. Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu'na, çalışmanın amacını yazabilme.
      2.3.3. Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu'na, çalışma yerini yazabilme.
      2.3.4. Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu'na, çalışma araçlarını yazabilme.
      2.3.5. Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu'na, öğretilecek becerinin analizini yaparak, beceri basamaklarını yazabilme.
3. Beceri öğretimine ilişkin yeterlikler bilgisi.
   3.1. Çalışma zamanlarının belirlenmesinde dikkat edilecek hususları söyleme.
   3.2. Öğretim öncesi son hazırlıkların nasıl yapılacağını söyleme.
   3.3. Öğretim çalışmaları bilgisi.
      3.3.1. Beceri öğretiminde çocuğun dikkatinin nasıl sağlanacağını söyleme.
      3.3.2. Yönerge vermenin ne olduğunu söyleme.
      3.3.3. Öğretimde kullanılan ipuçları bilgisi
         3.3.3.1. Sözel ipucu tekniklerinin neler olduğunu söyleme.
         3.3.3.2. Model olma tekniğinin ne olduğunu söyleme.
         3.3.3.3. Fiziksel yardım tekniklerinin neler olduğunu söyleme.
      3.3.4. Öğretimde onaylamayı ve kullanımında dikkat edilecek hususları söyleme.
      3.3.5. Öğretimde ödüllendirmenin kullanımında dikkat edilecek hususları söyleme.
      3.3.6. Öğretimde harekete geçirmeyi ve kullanımında dikkat edilecek hususları söyleme.
   3.4. Uygulama etkinlikleri bilgisi.
      3.4.1. Beceri öğretimi çalışmalarına başlamadan yapacağı hazırlık çalışmalarını söyleme.
      3.4.2. Beceri öğretimini çalışmalarına nasıl başlayacağını söyleme.
      3.4.3. Beceri öğretimi çalışmaları sırasında çocuğun beceri basamaklarını yerine getirme durumuna göre nasıl davranacağını söyleme.
      3.4.4. Beceri öğretimi sırasında, çocuğun beceri basamaklarını yerine getirme durumunun Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu'ndaki ilgili çalışma kutucuğuna nasıl işeretleneceğini söyleme.
4. Aile toplantılarında hazırladığı Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu'nu kullanarak uzman gözetiminde evde çocuğuna bir beceri öğretme becerisi.
   4.1. Çocuğa öğreteceği beceri ile ilgili çalışmalara başlamadan önce öğretim öncesi son hazırlıkları yapma.
   4.2. Çocuğun dikkatini sağlama.
   4.3. Öğreteceği beceriye ilişkin yönergeyi verme.
   4.4. Çocuğun beceri basamaklarını yerine getirme durumuna göre;
      4.4.1. Sözel ipuçlarını kullanma.
      4.4.2. Model olma tekniğini kullanma.
      4.4.3. Fiziksel yardım tekniklerini kullanma.
   4.5. Çocuğun yerine getirdiği beceri basamaklarını, Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu'ndaki ilgili çalışma bölümüne işaretleyerek kaydetme.
   4.6. Çocuk beceriyi ilk basamaktan son basamağa kadar bağımsız olarak yerine getirebilir duruma geldiğinde ya da çocuk art arda üç oturumda aynı performansı gösterdiğinde çalışmayı bitirme.

EK 6-devam

İÇERİK

BÖLÜM I
ÖN BİLGİLER

1.1. Bağımsız Yaşam Becerileri
1.2. Günlük Yaşam Becerileri
1.3. Özbakım Becerileri ve Ev içi Becerileri

BÖLÜM II
BECERİ ÖĞRETİMİ ÖNCESİ HAZIRLIKLAR

2.1. Çocuğun Durumunun Belirleme
    2.1.1. Çocuğun Yerine Getiremediği Becerileri Belirleme
    2.1.2. Becerilerin Öğretim Sırasını Belirleme
2.2. Ödülleri Belirleme
2.3. Öğretim Çalışmalarını Planlama
    2.3.1. Becerinin Adı
    2.3.2. Çalışmanın Amacı
    2.3.3. Çalışma Yeri
    2.3.4. Çalışma Araçları
    2.3.5. Beceri Basamaklarını Oluşturma

BÖLÜM III
BECERİ ÖĞRETİMİ

3.1. Çalışma Zamanları
3.2. Öğretim Öncesi Son Hazırlıklar
3.3. Öğretim Çalışmaları
    3.3.1. Dikkati Sağlama
    3.3.2. Yönerge Verme
    3.3.3. İpuçları Verme
        3.3.3.1. Sözel ipuçları
        3.3.3.2. Model Olma
        3.3.3.3. Fiziksel Yardım
    3.3.4. Onaylama, Ödüllendirme ve Harekete Geçirme
        3.3.4.1. Onaylama
        3.3.4.2. Ödüllendirme
        3.3.4.3. Harekete Geçirme
3.4. Uygulama

EK 7
AİLE ÇALIŞMALARI İÇİN YÖNERGE

Uzmanın Adı Soyadı:..... Tel No:.....

Uzmanın ziyaretinden sonra aynı becerinin öğretimine art arda üç çalışmada tüm beceri basamaklarındaki işaretleriniz (+) olana kadar devam edin. Bu durum sağlandığında uzmana telefonla haber verin. Günde iki-üç kez dört gün çalıştığınız halde art arda yaptığınız işaretlemelerde bir değişiklik olmuyorsa yine uzmana haber verin.

Uzman evinize gelerek çalıştığınız beceriye ilişkin değerlendirmelerini yapacaktır.

* Uzman değerlendirmeleri yaptıktan ve size 1. beceriyi öğretmeye başlayın dedikten sonra 1. becerinin öğretimine başlayın.

* Çalışmalarınızı öğreteceğiniz beceri için hazırladığınız Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formunda işaretleyin. Bu beceriyi öğretirken günde en az bir kez örnek beceriyi çocuğunuza yaptırın.

* 1.beceride art arda en az üç çalışmada tüm işaretleriniz + olduğunda ya da art arda en az üç çalışmada işaretlemeleriniz aynı olduğunda uzmana haber verin. Günde iki-üç kez dört gün çalıştığınız halde art arda yaptığınız işaretlemelerde bir değişiklik olmuyorsa yine uzmana haber verin.

* Uzman değerlendirmeleri yaptıktan ve size 2. beceriyi öğretmeye başlayın dedikten sonra 2. becerinin öğretimine başlayın.

* Çalışmalarınızı öğreteceğiniz beceri için hazırladığınız Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formunda işaretleyin. Bu beceriyi öğretirken günde en az birer kez örnek beceri ve 1. beceriyi çocuğa yaptırın.

2. beceride art arda en az üç çalışmada tüm işaretleriniz + olduğunda ya da art arda en az üç çalışmada işaretlemeleriniz aynı olduğunda uzmana haber verin. Günde iki-üç kez dört gün çalıştığınız halde art arda yaptığınız işaretlemelerde bir değişiklik olmuyorsa yine uzmana haber verin.

* Uzman değerlendirmeleri yaptıktan ve size 3. beceriyi öğretmeye başlayın dedikten sonra 3. becerinin öğretimine başlayın.

* Çalışmalarınızı öğreteceğiniz beceri için hazırladığınız Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formunda işaretleyin. Bu beceriyi öğretirken günde en az birer kez örnek beceri, 1. ve 2. beceriyi çocuğa yaptırın.

* 3. beceride art arda en az üç çalışmada tüm işaretleriniz + olduğunda ya da art arda en az üç çalışmada işaretlemeleriniz aynı olduğunda uzmana haber verin. Günde iki-üç kez dört gün çalıştığınız halde art arda yaptığınız işaretlemelerde bir değişiklik olmuyorsa yine uzmana haber verin.

EK 8
ANNELERİN AİLE EĞİTİMİ PROGRAMI SÜRESİNCE YAPTIĞI ÇALIŞMALAR VE SONUÇLARI

Sayfa

EK 8.1 BİRİNCİ ANNE G.'NİN YAPTIĞI ÇALIŞMALAR VE SONUÇLARI..... 74
EK 8.2 İKİNCİ ANNE T.'NİN YAPTIĞI ÇALIŞMALAR VE SONUÇLARI..... 79
EK 8.3 ÜÇÜNCÜ ANNE F.'NİN YAPTIĞI ÇALIŞMALAR VE SONUÇLARI..... 84

EK 8.1

BİRİNCİ ANNE G'NİN YAPTIĞI ÇALIŞMALAR VE SONUÇLARI

ÇOCUĞA ÖĞRETİLECEK BECERİLERİ BELİRLEME LİSTESİ

ÖZBAKIM BECERİLERİ

Tuvalet Becerileri
( ) ~~Tuvaletini İşaret Etme~~
(+) Tuvalete Gitme
(+) Tuvalete Oturma
(+) Tuvaletini Yapma
(-) Temizlenme
(+) Sifonu Çekme
(+) Pantolonunu Çekme
(+) Ellerini Yıkama
(-) *El kurulama* *
(-) *Terlik kullanma* *

Giyinme Becerileri
(+) Şapka Çıkarma-Takma
(+) Ceket Çıkarma-Giyme
(+) Eldiven Çıkarma-Giyme
(+) Ayakkabı Çıkarma-Giyme
(+) Çorap Çıkarma-Giyme
(+) Pantolon Çıkarma-Giyme
(+) Gömlek Çıkarma-Giyme
(+) Tişört-Atlet Çıkarma-Giyme
(+) Ayakkabı Bağı Çözme-Bağlama
( ) ~~Etek Çıkarma Giyme~~
(+) Düğme Açma-İlikleme
(+) Kemer Çıkarma-Bağlama
(-) *Üzerini değiştirme* *
( ) .....

Yemek Yeme Becerileri
(+) Parmaklarıyla Yeme
(+) Yiyecekleri Koparma
(+) Bardaktan İçme
(+) Tabağına Yemek Alma
(+) Kaşıkla Yeme
(+) Çatalla Yeme
(+) Yiyecekleri Kesme
(-) Sofra Kurallarına Uyma
( ) .....
( ) .....

Kişisel Bakım Becerileri
(+) El-Yüz Yıkama
(-) Traş Olma
(+) Diş Fırçalama
( ) ~~Makyaj Yapma~~
(+) Saç Tarama
(+) Cilt Bakımı
(+) Banyo Yapma
(-) *Tırnak Kesme* *
(-) *Gusul Apdesti Alma* *

EV İÇİ BECERİLERİ

Evdeki Araç-Gereçleri Kullanma
(+) Saç Kurutma Makinesi
(-) Telefon
(+) Elektrik Süpürgesi
(+) Çamaşır Makinesi
(+) Televizyon
(-) Kurutma Makinesi
(+) Müzik Seti
(-) Bulaşık Makinesi
(+) Gazlı Ocak
(+) Tost Makinesi
(+) Şofben
(+) Mikser
(-) *Telefonla Dışarıyı Arama* *
(-) *Kapıyı Anahtarla Açma, Kapama*

Mutfak Becerileri
(+) Yiyecek Hazırlama Saklama
(+) Bulaşık Yıkama
(+) İçecek Hazırlama
(+) Mutfak Tezgahını Temizleme
(+) Yemek Masası Hazırlama
(-) *Bıçak Kullanma*
( ) .....

Ev Temizliği ve Düzeni
(+) Toz Alma
(+) Eşyaları Yerleştirme
(+) Yerleri Süpürme-Silme
( ) .....
( ) .....

Çamaşır Yıkama ve Giysilerin Bakım
(+) Çamaşır Yıkama-Kurutma
(-) Giysileri Onarma
(-) Giysileri Ütüleme
(+) Giysileri Yerleştirme
( ) .....
( ) .....

Uyku Zamanı
(+) Yatağını Toplama
(+) Yatağını Yapma
(+) Yatak Odasını Temizleme
(+) Yatak Odasını Düzenleme
( ) .....
( ) .....

* Annenin eklediği beceriler

EK 8.1-devam

ÇOCUĞUN YERİNE GETİREMEDİĞİ BECERİLER LİSTESİ

* Temizlenme
* Sofra kurallarına uyma
* Traş olma
* Telefon kullanma (arama)
* Kurutma makinası kullanma
* Bulaşık makinası kullanma
* Giysileri onarma
* Giysileri ütüleme
* Tırnak kesme
* Bıçak kullanma
* .....
* .....
* .....
* .....

BECERİLERİN ÖĞRETİM SIRASI LİSTESİ

1 Telefon kullanma (arama)
2 Tırnak Kesme
3 Bıçak kullanma
4 Gömlek ütüleme
5 Sofra kurallarına uyma
6 Giysileri onarma
7 Traş olma
8.....
9.....
10.....
11.....
12.....
13.....
14.....
15.....

EK 8.1-devam

ÖDÜL BELİRLEME LİSTESİ

Yiyecek-İçecekler	Oyunlar	Etkinlikler
(+) Pasta	(-) Babasıyla Top oynama	(+) TV izleme
(+) Kraker	(-) Kamyonlarla oynama	(-) Alışveriş etme
(+) Kek	(-) Bebeklerle oynama	(+) Çiçeklere bakma
(+) Sandviç	(-) Çamurla oynama	(-) Pikniğe gitme
(+) Şeker	(-) Arabalarla oynama	( ) ~~Kitap-dergi-gazete okuma~~
(+) Büsküvi	(-) Kumla oynama	(+) Evi temizleme
(+) Çikolata	( ) ~~Bisiklete binme~~	( ) ~~Resimyapma-boyama~~
(+) Dondurma	(-) Arkadaşları ile oynama	(+) Yemek masası hazırlama
(+) Meyve	(-) Hayvanlarla oynama	(+) Müzik dinleme
(+) Fındık ezmesi	(-) Anneyle evcilik oynama	(-) Masal dinleme
(+) Patates cipsi	(-) Salıncağa binme	(+) Evde annesine yardım etme
(+) Ciklet	(-) Saklambaç oynama	(-) Kendisine kitap okunması
(+) Süt	(-) Kaydıraktan kayma	(-) Oyun parkına gitme
(+) Oralet	(-) Körebe oynama	(-) Bir arkadaşını eve davet etme
(+) Meyve suyu	(-) Uçurtma uçurma	(-) Sinemaya gitme
(+) Kola	(-) Çocukla İskambil oynanması	( ) ~~Özel telefon görüşmesi yapabilme~~
(+) Gazoz	(+) Çocukla dama oynanması	( ) ~~Arkadaşları ile eğlenceye katılma~~
(+) Çay	( )	( ) ~~Anne-babanın işyerini ziyarete gitme~~
( )	( )	(+) Bakkala giderek istediğini alabilme
( )	**Sosyal Ödüller**	(+) Babasına yardım etme
Nesne ve Oyuncaklar	(+) Alkışlanma	(-) Arkadaşına gitme
(+) Renkli kalemler	(+) Aferin denmesi	( ) .....
(-) Silgiler	(-) Saçının okşanması	( ) .....
(+) Teyp kasetleri	(+) Çok güzel denmesi	
(-) Oyuncaklar	(+) Kucaklanma	
(-) Oyun kartları	(-) Yanaklarından öpülmesi	
(+) Renkli Kitaplar	( ) *El ele vurma* *	
( ) ~~Takılar~~	( )	
(+) Giysiler		
(-) Hayvan Fotoğrafı		
(+) Ünlülerin posterleri		
( )		
( )		

* Annenin eklediği ödüller

EK 8.1-devam

ÇALIŞMALARDA KULLANILACAK ÖDÜLLER LİSTESİ

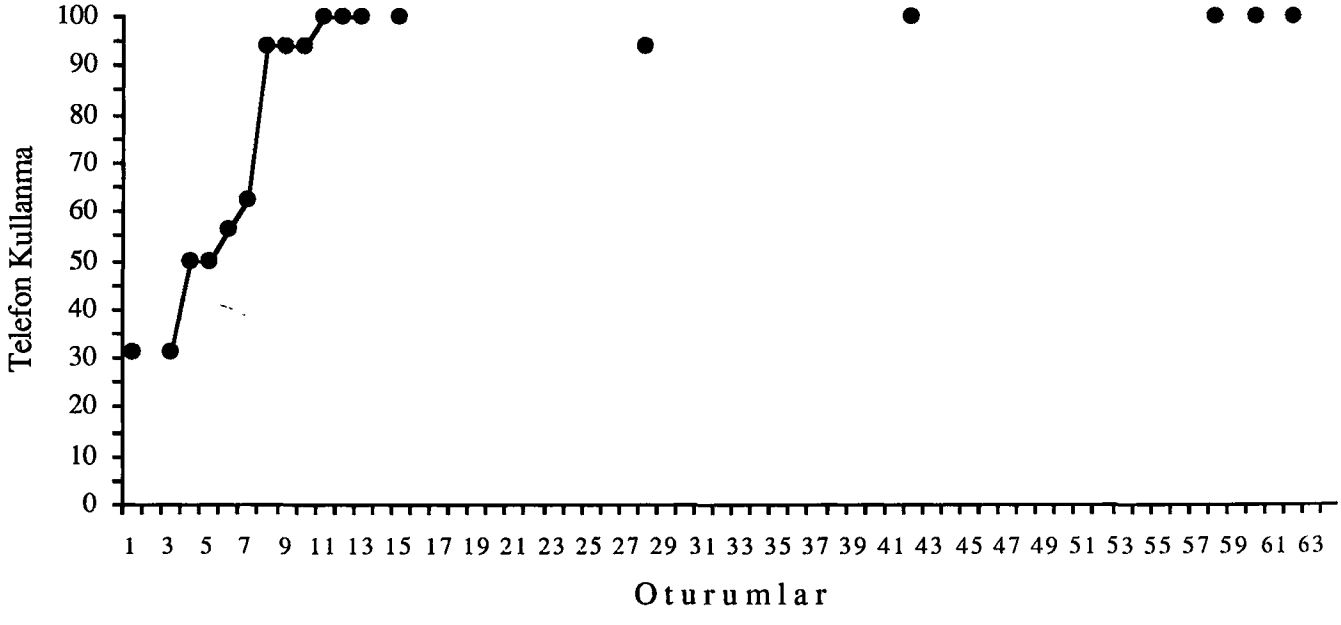
Yiyecek-İçecekler	Oyunlar	Etkinlikler
*Çikolata	*Saklambaç	*TV izleme
*Sandviç	*Çocukla dama oynanması	*Müzik dinleme
*Kek	*.....	*Evi temizleme
*Kola	*.....	*Masa hazırlama
*Şekerpare	*.....	*Çiçek bakma
*Baklava	*.....	*Bakkala giderek istediğini
*.....	*.....	alma
*.....	*.....	*Babasına yardım etme
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
Nesne ve Oyuncaklar	*.....	*.....
*Teyp kasetleri	*.....	*.....
*Oyun kartları	**Sosyal Ödüller**	*.....
*Ünlülerin posterleri	*Alkışlanma	*.....
*.....	*Aferin denmesi	*.....
*.....	*Çok güzel denmesi	*.....
*.....	*El ele vurma	*.....
*.....	*Sen bilirsin denmesi	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....

EK 8.1-devam

Öğrencinin Adı : Ö.K.
Becerinin Adı : TELEFONU KULLANMA (ÖRNEK BECERİ)

Beceri Basamakları / Oturumlar	1	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	1	2	3	4	5	6		Gözlemci
1. Telefonu kullanmak için sandalyeye otur.	-	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		-
2. Telefonu kendine doğru çevir.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+
3. Arayacağın numarayı defterden bul.	-	M	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		-
4. Numarayı kağıda yaz.	-	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		-
5. Rakamları bir kez oku.	-	M	S	S	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		-
6. Ahizeyi al.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+
7. Numaraları sırayla çevir.	-	F	M	M	M	S	S	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+		-
8. Çalma sesini dinle.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+
9. Meşgul çalıyorsa kapat.	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		-
10. Alo de, kimi aradığını söyle.	-	S	S	S	S	S	+	+	+	+	+	+	+	M	+	+	+	+		-
11. Kendini tanıt.	-	S	S	S	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		-
12. Konuşmanı yap.	-	S	S	S	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		-
13. Teşekkür et.	-	S	S	S	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		-
14. Telefonu kapat.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+
15. Telefonu düzelt.	-	S	S	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		-
16. Sandalyeyi yerine koy.	-	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		-
Doğru Olarak Yerine Getirilen Basamak Sayısı	5	5	8	8	9	10	15	15	15	16	16	16	16	15	16	16	16	16		4
Yüzdelik Oran	31.25	31.25	50	50	56.25	62.50	93.75	93.75	93.75	100	100	100	100	93.75	100	100	100	100		25

Anne G'nin Çocuğu Ö'ye Örnek Olarak Öğrettiği Telefonu Kullanma Becerisinin Grafiği

EK 8.2

İKİNCİ ANNE T'NİN YAPTIĞI ÇALIŞMALAR VE SONUÇLARI

ÇOCUĞA ÖĞRETİLECEK BECERİLERİ BELİRLEME LİSTESİ

ÖZBAKIM BECERİLERİ

Tuvalet Becerileri

( ) ~~Tuvaletini İşaret Etme~~
(+) Tuvalete Gitme
(+) Tuvalete Oturma
(+) Tuvaletini Yapma
(-) Temizlenme
(+) Sifonu Çekme
(+) Pantolonunu Çekme
(+) Ellerini Yıkama
( ) .....
( ) .....

Giyinme Becerileri

(+) Şapka Çıkarma-Takma
(+) Ceket Çıkarma-Giyme
(-) Eldiven Çıkarma-Giyme
(+) Ayakkabı Çıkarma-Giyme
(+) Çorap Çıkarma-Giyme
(+) Pantolon Çıkarma-Giyme
(+) Gömlek Çıkarma-Giyme
(+) Tişört-Atlet Çıkarma-Giyme
(-) Ayakkabı Bağı Çözme-Bağlama
( ) ~~Etek Çıkarma-Giyme~~
(+) Düğme Açma-İlikleme
(-) Kemer Çıkarma-Bağlama
(-) .....
( ) .....

Yemek Yeme Becerileri

(+) Parmaklarıyla Yeme
(+) Yiyecekleri Koparma
(+) Bardaktan İçme
(+) Tabağına Yemek Alma
(+) Kaşıkla Yeme
(+) Çatalla Yeme
(+) Yiyecekleri Kesme
(+) Sofra Kurallarına Uyma
( ) .....
( ) .....

Kişisel Bakım Becerileri

(+) El-Yüz Yıkama
(-) Traş Olma
(+) Diş Fırçalama
( ) ~~Makyaj Yapma~~
(-) Saç Tarama
(-) Cilt Bakımı
(+) Banyo Yapma
( ) .....
( ) .....

EV İÇİ BECERİLERİ

Evdeki Araç-Gereçleri Kullanma

(+) Saç Kurutma Makinesi
(+) Telefon
(-) Elektrik Süpürgesi
(-) Çamaşır Makinesi
(+) Televizyon
( ) ~~Kurutma Makinesi~~
(+) Müzik Seti
(+) Bulaşık Makinesi
(-) Gazlı Ocak
(-) Tost Makinesi
(-) Şofben
(-) Mikser
( ) .....
( ) .....

Mutfak Becerileri

(-) Yiyecek Hazırlama Saklama
(-) Bulaşık Yıkama
(+) İçecek Hazırlama
(+) Mutfak Tezgahını Temizleme
(+) Yemek Masası Hazırlama
( ) .....
( ) .....

Ev Temizliği ve Düzeni

(+) Toz Alma
(-) Eşyaları Yerleştirme
(-) Yerleri Süpürme-Silme
( ) .....
( ) .....

Çamaşır Yıkama ve Giysilerin Bakım

(-) Çamaşır Yıkama-Kurutma
(-) Giysileri Onarma
(-) Giysileri Ütüleme
(-) Giysileri Yerleştirme
( ) .....
( ) .....

Uyku Zamanı

(+) Yatağını Toplama
(+) Yatağını Yapma
(+) Yatak Odasını Temizleme
(+) Yatak Odasını Düzenleme
( ) .....
( ) .....

EK 8.2-devam

ÇOCUĞUN YERİNE GETİREMEDİĞİ BECERİLER LİSTESİ

* Eldiven çıkarma giyme
* Ayakkabı bağı çözme-bağlama
* Kemer çıkarma-bağlama
* Traş olma
* Saç tarama
* Elektrik süpürgesini kullanma
* Çamaşır makinası kullanma
* Gazlı ocağı kullanma
* Tost makinesini kullanma
* Şofben kullanma
* Mikser kullanma
* Yiyecek hazırlama
* Bulaşık yıkama
* Yerleri süpürme silme, Giysi onarma, ütüleme, yerleştirme.

BECERİLERİN ÖĞRETİM SIRASI LİSTESİ

1. Gazlı ocağı kullanma
2. Bulaşık makinasını kullanma
3. Elektrik süpürgesini kullanma
4. Ayakkabı bağı çözme bağlama
5 Traş olma
6 Saç tarama
7 Yerleri süpürme silme
8 Çamaşır ütüleme
9.....
10.....
11.....
12.....
13.....
14.....
15.....

EK 8.2-devam

ÖDÜL BELİRLEME LİSTESİ

Yiyecek-İçecekler	Oyunlar	Etkinlikler
(+) Pasta	( ) ~~Babasıyla Top oynama~~	(-) TV izleme
(+) Kraker	(-) Kamyonlarla oynama	(-) Alışveriş etme
(+) Kek	( ) ~~Bebeklerle oynama~~	~~(-) Çiçeklere bakma~~
(+) Sandviç	( ) ~~Çamurla oynama~~	(-) Pikniğe gitme
(-) Şeker	(+) Arabalarla oynama	(-) Kitap-dergi-gazete okuma
(+) Büsküvi	( ) ~~Kumla oynama~~	~~(-) Evi temizleme~~
(-) Çikolata	( ) ~~Bisiklete binme~~	( ) ~~Resimyapma-boyama~~
(+) Dondurma	(-) Arkadaşları ile oynama	( ) ~~Yemek masası hazırlama~~
(-) Meyve	( ) ~~Hayvanlarla oynama~~	(+) Müzik dinleme
(-) Fındık ezmesi	( ) ~~Anneyle evcilik oynama~~	( ) ~~Masal dinleme~~
(-) Patates cipsi	( ) ~~Salıncağa binme~~	~~(+) Evde annesine yardım etme~~
(-) Ciklet	( ) ~~Saklambaç oynama~~	~~(-) Kendisine kitap okunması~~
(+) Süt	( ) ~~Kaydıraktan kayma~~	~~(-) Oyun parkına gitme~~
(-) Oralet	( ) ~~Körebe oynama~~	(-) Bir arkadaşını eve davet etme
(+) Meyve suyu	( ) ~~Uçurtma uçurma~~	( ) ~~Sinemaya gitme~~
(+) Kola	( ) ~~Çocukla İskambil oynanması~~	(-) Özel telefon görüşmesi yapabilme
(-) Gazoz	~~(+) Çocukla dama oynanması~~	(-) Arkadaşları ile eğlenceye katılma
(-) Çay	( )	( ) ~~Anne babanın işyerini ziyarete gitme~~
(+) *Köfte* *	( )	(+) Bakkala giderek istediğini alabilme
(+) *Tavuk* *	**Sosyal Ödüller**	( ) ~~Babasına yardım etme~~
Nesne ve Oyuncaklar	(+) Alkışlanma	(+) Arkadaşına gitme
( ) ~~Renkli kalemler~~	(+) Aferin denmesi	(+) *Seyahate çıkma* *
( ) ~~Silgiler~~	(+) Saçının okşanması	(+) *Arabayla geziye çıkma* *
(+) Teyp kasetleri	(+) Çok güzel denmesi	
(-) Oyuncaklar	(+) Kucaklanma	
( ) ~~Oyun kartları~~	(+) Yanaklarından öpülmesi	
(-) Renkli Kitaplar	( )	
( ) ~~Takılar~~	( )	
( ) ~~Giysiler~~		
( ) ~~Hayvan Fotoğrafı~~		
(+) Ünlülerin posterleri		
( )		
( )		

* Annenin eklediği ödüller

EK 8.2-devam

ÇALIŞMALARDA KULLANILACAK ÖDÜLLER LİSTESİ

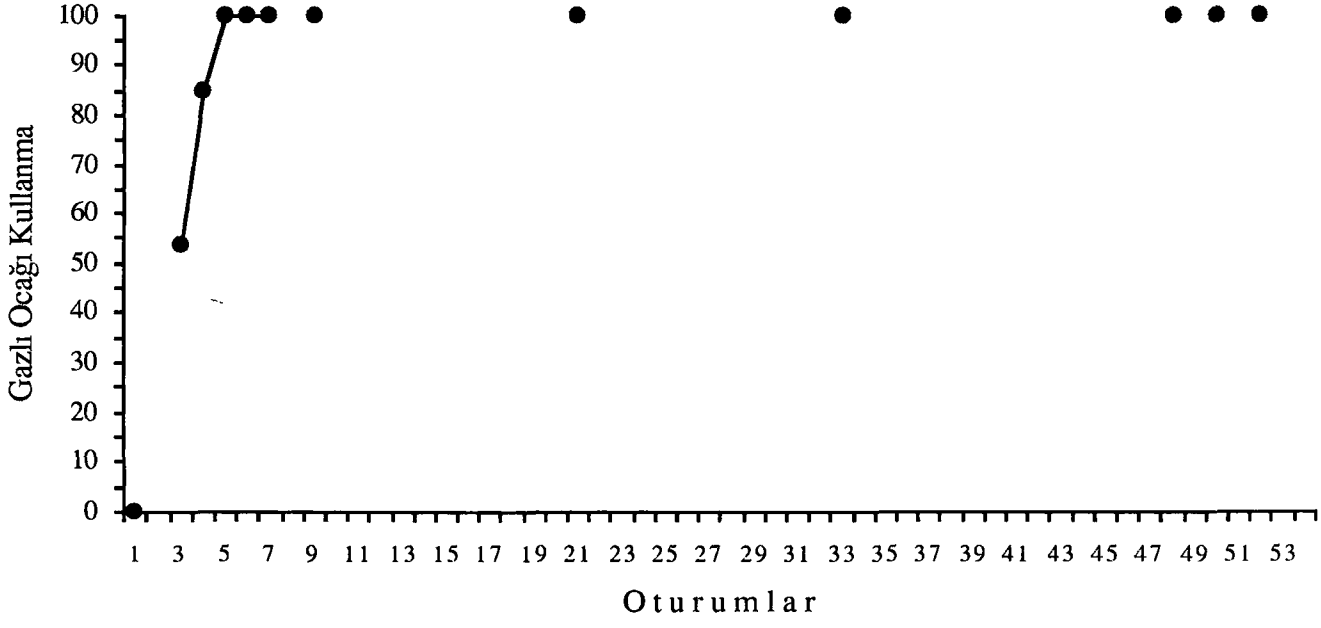
Yiyecek-İçecekler	Oyunlar	Etkinlikler
*Sandviç	*Arkadaşları ile oynama	* Müzik dinleme
*Dondurma	*Arabalarla oynama	* Bakkala giderek istediğini
*Meyve suyu	*.....	alma
*Fanta	*.....	*Arkadaşına gitme
*Kek	*.....	*Seyahate çıkma
*Süt	*.....	*Pikniğe gitme
*Köfte	*.....	*Arabayla gezme
*Tavuk	*.....	*.....
*Patates cipsi	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
Nesne ve Oyuncaklar	*.....	*.....
*Teyp kasetleri	*.....	*.....
*Ünlülerin posterleri	*.....	*.....
*.....	**Sosyal Ödüller**	*.....
*.....	*Kucaklanma	*.....
*.....	*Aferin denmesi	*.....
*.....	*Alkışlanma	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....

EK 8.2-devam

Öğrencinin Adı : Ç. S.
Becerinin Adı : GAZLI OCAĞI KULLANMA (ÖRNEK BECERİ)

Beceri Basamakları \ Oturumlar	1	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6								Göz me
1. Dolabın kapağını aç.	-	M	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+								-
2. Tüpü aç.	-	F	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+								-
3. Dolabın kapağını kapat.	-	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+								-
4. Ocağın karşısına geç.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+								-
5. Çakmağı sağ eline al.	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+								-
6. Çakmağı ocağa yaklaştır.	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+								-
7. Diğer elinle ocak düğmesini aç.	-	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+								-
8. Çakmakla ocağı yak.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+								-
9. Çakmağı yerine koy.	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+								-
10. Ocak düğmesini kapat.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+								-
11. Dolabın kapağını aç.	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+								-
12. Tüpü kapat.	-	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+								-
13. Dolabın kapağını kapat.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+								-
																				-
Doğru Olarak Yerine Getirilen Basamak Sayısı	0	7	11	13	13	13	13	13	13	13	13	13								0
Yüzdelik Oran	0	53.84	84.61	100	100	100	100	100	100	100	100	100								0

Anne T.'nin Çocuğu Ç.'ye Örnek Olarak Öğrettiği Gazlı Ocağı Kullanma Becerisinin Grafiği

Ek 8.3

ÜÇÜNCÜ ANNE F'NIN YAPTIĞI ÇALIŞMALAR VE SONUÇLARI

ÇOCUĞA ÖĞRETİLECEK BECERİLERİ BELİRLEME LİSTESİ

ÖZBAKIM BECERİLERİ

Tuvalet Becerileri

( ) ~~Tuvaletini İşaret Etme~~
(+) Tuvalete Gitme
(+) Tuvalete Oturma
(+) Tuvaletini Yapma
(+) Temizlenme
(+) Sifonu Çekme
(+) Pantolonunu Çekme
(+) Ellerini Yıkama
( ) .....
( ) .....

Giyinme Becerileri

(+) Şapka Çıkarma-Takma
(+) Ceket Çıkarma-Giyme
(+) Eldiven Çıkarma-Giyme
(+) Ayakkabı Çıkarma-Giyme
(+) Çorap Çıkarma-Giyme
(+) Pantolon Çıkarma-Giyme
(+) Gömlek Çıkarma-Giyme
(+) Tişört-Atlet Çıkarma-Giyme
(+) Ayakkabı Bağı Çözme-Bağlama
(+) Etek Çıkarma-Giyme
(+) Düğme Açma-İlikleme
(+) Kemer Çıkarma-Bağlama
(-) *Üzerini değiştirme* *
( ) .....

Yemek Yeme Becerileri

(+) Parmaklarıyla Yeme
(+) Yiyecekleri Koparma
(+) Bardaktan İçme
(+) Tabağına Yemek Alma
(+) Kaşıkla Yeme
(+) Çatalla Yeme
(+) Yiyecekleri Kesme
(+) Sofra Kurallarına Uyma
( ) .....
( ) .....

Kişisel Bakım Becerileri

(+) El-Yüz Yıkama
( ) ~~Traş Olma~~
(-) Diş Fırçalama
(+) Makyaj Yapma
(+) Saç Tarama
(+) Cilt Bakımı
(+) Banyo Yapma
( ) .....
( ) .....

EV İÇİ BECERİLERİ

Evdeki Araç-Gereçleri Kullanma

(+) Saç Kurutma Makinesi
(+) Telefon
(+) Elektrik Süpürgesi
(-) Çamaşır Makinesi
(+) Televizyon
( ) ~~Kurutma Makinesi~~
(+) Müzik Seti
(+) Bulaşık Makinesi
(-) Gazlı Ocak
(+) Tost Makinesi
(-) Şofben
(+) Mikser
(-) *Fırın* *
( ) .....

Mutfak Becerileri

(+) Yiyecek Hazırlama Saklama
(+) Bulaşık Yıkama
(+) İçecek Hazırlama
(+) Mutfak Tezgahını Temizleme
(+) Yemek Masası Hazırlama
(-) *Yemek pişirme* *
(-) *Kek yapma* *

Ev Temizliği ve Düzeni

(+) Toz Alma
(+) Eşyaları Yerleştirme
(+) Yerleri Süpürme-Silme
( ) .....
( ) .....

Çamaşır Yıkama ve Giysilerin Bakım

(+) Çamaşır Yıkama-Kurutma
(+) Giysileri Onarma
(+) Giysileri Ütüleme
(+) Giysileri Yerleştirme
( ) .....
( ) .....

Uyku Zamanı

(+) Yatağını Toplama
(+) Yatağını Yapma
(+) Yatak Odasını Temizleme
(+) Yatak Odasını Düzenleme
( ) .....
( ) .....

* Annenin eklediği beceriler

EK 8.3-devam

ÇOCUĞUN YERİNE GETİREMEDİĞİ BECERİLER LİSTESİ

* Fırın kullanma
* Gazlı ocağı kullanma
* Çamaşır makinasını kullanma
* Yemek pişirme
* Diş fırçalama
* Kek yapma

BECERİLERİN ÖĞRETİM SIRASI LİSTESİ

1. Gazlı ocağı kullanma
2. Elektrikli fırın kullanma
3. Çamaşır makinasını kullanma
4. Yemek pişirme (çorba yapma)
5. Kek yapma
6. .....
7. .....
8. .....
9. .....
10. .....
11. .....
12. .....
13. .....
14. .....
15. .....

EK 8.3-devam

ÖDÜL BELİRLEME LİSTESİ

Yiyecek-İçecekler	Oyunlar	Etkinlikler
(+) Pasta	(-) Babasıyla Top oynama	(+) TV izleme
(-) Kraker	( ) ~~Kamyonlarla oynama~~	(-) Alışveriş etme
(+) Kek	(+) Bebeklerle oynama	(-) Çiçeklere bakma
(-) Sandviç	(-) Çamurla oynama	(+) Pikniğe gitme
(-) Şeker	( ) ~~Arabalarla oynama~~	(-) Kitap-dergi-gazete okuma
(+) Büsküvi	( ) ~~Kumla oynama~~	(-) Evi temizleme
(+) Çikolata	( ) ~~Bisiklete binme~~	(-) Resimyapma-boyama
(+) Dondurma	(+) Arkadaşları ile oynama	(-) Yemek masası hazırlama
(-) Meyve	(-) Hayvanlarla oynama	(+) Müzik dinleme
(-) Fındık ezmesi	(-) Anneyle evcilik oynama	( ) Masal dinleme
(+) Patates cipsi	(-) Salıncağa binme	(-) Evde annesine yardım etme
(+) Ciklet	(-) Saklambaç oynama	(-) Kendisine kitap okunması
(-) Süt	(-) Kaydıraktan kayma	(+) Oyun parkına gitme
(-) Oralet	(-) Körebe oynama	(+) Bir arkadaşını eve davet etme
(-) Meyve suyu	(-) Uçurtma uçurma	(+) Sinemaya gitme
(+) Kola	(-) Çocukla İskambil oynanması	(+) Özel telefon görüşmesi yapabilme
(-) Gazoz	(-) Çocukla dama oynanması	(+) Arkadaşları ile eğlenceye katılma
(-) Çay	( )	(+) Anne babanın işyerini ziyarete gitme
( )	( )	(+) Bakkala giderek istediğini alabilme
( )	**Sosyal Ödüller**	(-) Babasına yardım etme
Nesne ve Oyuncaklar	(+) Alkışlanma	(+) Arkadaşına gitme
(-) Renkli kalemler	(+) Aferin denmesi	( ) .....
(-) Silgiler	(+) Saçının okşanması	( ) .....
(+) Teyp kasetleri	(+) Çok güzel denmesi	
(-) Oyuncaklar	(+) Kucaklanma	
(-) Oyun kartları	(+) Yanaklarından öpülmesi	
(-) Renkli Kitaplar	( )	
(+) Takılar	( )	
(+) Giysiler		
(-) Hayvan Fotoğrafı		
(-) Ünlülerin posterleri		
(-)		
( )		

EK 8.3-devam

ÇALIŞMALARDA KULLANILACAK ÖDÜLLER LİSTESİ

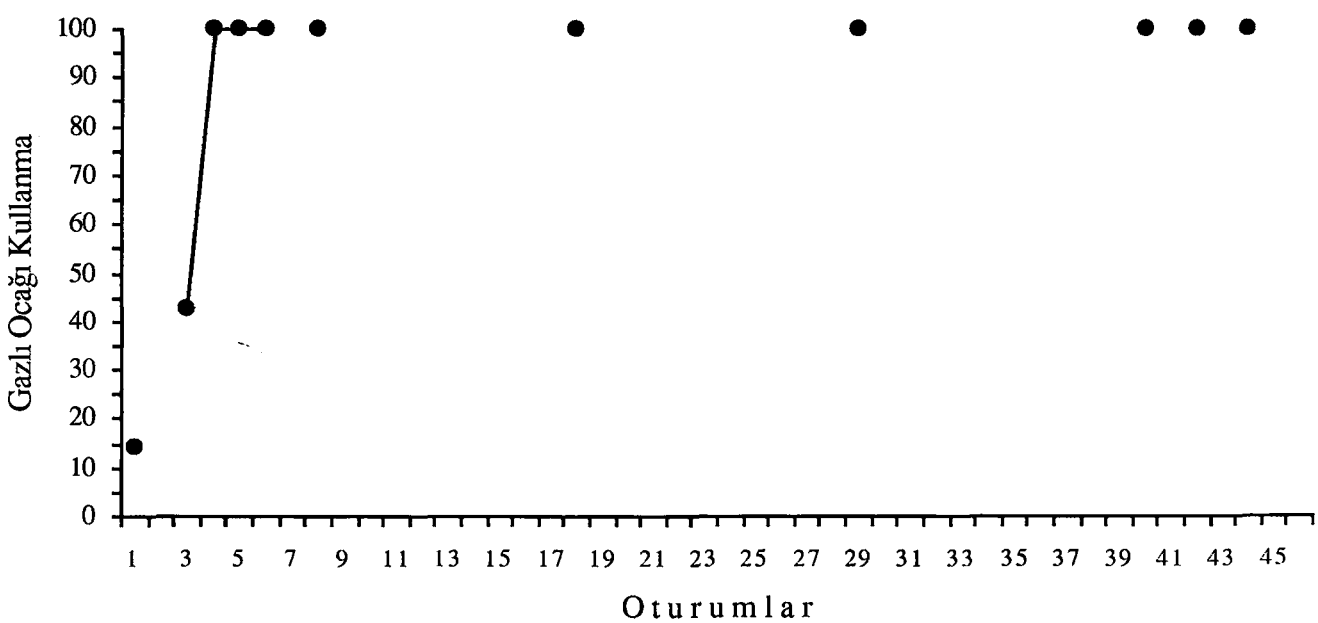
Yiyecek-İçecekler	Oyunlar	Etkinlikler
*Pasta	*Bebeklerle oynama	* TV izleme
*Kek	*Arkadaşları ile oynama	* Müzik dinleme
*Büskivi	*.....	*Sinemaya gitme
*Dondurma	*.....	*Pikniğe gitme
*Çikolata	*.....	*Bir arkadaşını eve davet
*Patates cipsi	*.....	etme
*Kola	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
Nesne ve Oyuncaklar	*.....	*.....
*Takılar	*.....	*.....
*Giysiler	*.....	*.....
*Teyp kasetleri	**Sosyal Ödüller**	*.....
*.....	*Saçının okşanması	*.....
*.....	*Kucaklama	*.....
*.....	*Aferin denmesi	*.....
*.....	*Yanaklarından öpülmesi	*.....
*.....	*Çok güzel denmesi	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....

Ek 8.3-devam

Öğrencinin Adı : S. K.
Becerinin Adı : GAZLI OCAĞI KULLANMA (ÖRNEK BECERİ)

Beceri Basamakları / Oturumlar	1	1	2	3	4	1	2	3	4										Gözlemci
1. Tüpü kontrol et.	+	S	+	+	+	+	+	+	+										-
2. Ocağın düğmelerini kontrol et.	+	+	+	+	+	+	+	+	+										+
3. Çakmağı kontrol et.	-	S	+	+	+	+	+	+	+										-
4. Çakmağı yak.	-	S	+	+	+	+	+	+	+										-
5. Ocağın düğmesini aç.	-	M	+	+	+	+	+	+	+										-
6. Çakmağı ocağa yaklaştır, yak.	+	+	+	+	+	+	+	+	+										-
7. Ocakla işin bittiğinde kapat.	-	+	+	+	+	+	+	+	+										-
Doğru Olarak Yerine Getirilen Basamak Sayısı	1	3	7	7	7	7	7	7	7										1
Yüzdelik Oran	14.28	42.85	100	100	100	100	100	100	100										14.28

Anne F.'nin Çocuğu S.'ye Örnek Olarak Öğrettiği Gazlı Ocağı Kullanma Becerisinin Grafiği

EK-9

PROGRAM AMAÇLARINI DEĞERLENDİRME ARACI

Değerlendirme Alanı : Ön Bilgiler bilgisi.
Değerlendirme Yöntemi : Sözel sorular

Alt Amaçlar

1. Bağımsız Yaşam Becerilerini oluşturan beceri alanlarını söyler. ( )
2. Günlük Yaşam Becerilerinin oluşturan beceri alanlarını söyler. ( )
3. Özbakım Becerileri ve Ev içi Becerilerini oluşturan beceri alanlarını söyler. ( )

Değerlendirme Alanı : Beceri öğretimi öncesi hazırlıkları yapabilme becerisi.
Değerlendirme Yöntemi : Aile çalışmalarının incelenmesi

Alt Amaçlar

1. Öğretim çalışmalarına başlamadan önce çocuğun durumunu belirler. ( )
   1. Çocuğun ev içinde yerine getiremediği becerileri belirler. ( )
   2. Belirlediği becerilerin öğretim sıralamasını yapar. ( )
2. Öğretimde kullanacağı ödülleri belirler. ( )
   1. Ödül Belirleme Listesini doldurur. ( )
   2. Çalışmalarda Kullanılacak Ödüller Listesi hazırlar. ( )
3. Becerilerin Öğretim Sırası Listesinde 1. sırada yer alan beceri için "Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu" hazırlar. ( )
   1. Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu'na öğreteceği becerinin adını yazar. ( )
   2. Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu'na çalışmanın amacını yazar. ( )
   3. Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu'na çalışma yerini yazar. ( )
   4. Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu'na çalışma araçlarını yazar. ( )
   5. Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu'na beceri basamaklarını yazar. ( )

Değerlendirme Alanı : Beceri öğretimine ilişkin yeterlikler bilgisi.
Değerlendirme Yöntemi : Sözel sorular

Alt Amaçlar

1. Çalışma zamanlarının belirlenmesinde dikkat edilecek hususları söyler. ( )
2. Öğretim öncesi son hazırlıkların nasıl yapılacağını söyler. ( )
3. Öğretim çalışmaları bilgisi.
   1. Beceri öğretiminde çocuğun dikkatinin nasıl sağlanacağını söyler ( )
   2. Yönerge vermenin ne olduğunu söyler. ( )
   3. Öğretimde kullanılan ipuçları bilgisi

EK-9-devam

1. Sözel ipucu tekniklerinin neler olduğunu söyler. ( )
2. Model olma tekniğinin ne olduğunu söyler. ( )
3. Fiziksel yardım tekniklerinin neler olduğunu söyler. ( )

4. Onaylama, Ödüllendirme ve Harekete Geçirme Bilgisi
   1. Öğretimde onaylamayı ve kullanımında dikkat edilecek hususları söyler. ( )
   2. Öğretimde ödüllendirmenin kullanımında dikkat edilecek hususları söyler ( )
   3. Öğretimde harekete geçirmeyi ve kullanımında dikkat edilecek hususları söyler. ( )
5. Uygulama etkinlikleri bilgisi.
   1. Beceri öğretimi çalışmalarına başlamadan yapacağı hazırlık çalışmalarını söyler. ( )
   2. Beceri öğretimini çalışmalarına nasıl başlayacağını söyler.
   3. Beceri öğretimi çalışmaları sırasında çocuğun beceri basamaklarını yerine getirme durumuna göre nasıl davranacağını söyler. ( )
   4. Beceri öğretimi sırasında çocuğun beceri basamaklarını yerine getirme durumunun Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu'ndaki ilgili çalışma kutucuğuna işeretleyeceğini söyler. ( )

Değerlendirme Alanı : Aile toplantılarında hazırladığı Öğretim Süreci Verileri Kayıt Formu'nu kullanarak ev ziyaretinde uzman gözetiminde çocuğuna bir beceri öğretme becerisi.
Değerlendirme Yöntemi : Öğretim sırasındaki gözlemler.

Alt Amaçlar

1. Çocuğa öğreteceği beceri ile ilgili çalışmalara başlamadan önce öğretim öncesi son hazırlıkları yapar. ( )
2. Çocuğun dikkatini sağlar. ( )
3. Öğreteceği beceriye ilişkin yönergeyi verir. ( )
4. Çocuğun beceri basamaklarını yerine getirme durumuna göre;
   1. Sözel ipuçlarını kullanır. ( )
   2. Model olma tekniğini kullanır. ( )
   3. Fiziksel yardım tekniklerini kullanır. ( )
5. Çocuğun yerine getirdiği beceri basamaklarınıÖğretim Süreci Verileri Kayıt Formu'ndaki ilgili çalışma bölümüne işaretler. ( )
6. Çocuk beceriyi ilk basamaktan son basamağa kadar bağımsız olarak yerine getirebilir duruma geldiğinde ya da çocuk ard arda üç beceri basamağında aynı performansı gösterdiğinde çalışmayı bitirir. ( )

Atilla Cavkaytar

ÖZBAKIM VE EV İÇİ BECERİLERİNİN ÖĞRETİMİ

EL KİTABI

ÖZBAKIM VE EV İÇİ BECERİLERİNİN ÖĞRETİMİ

73470

EL KİTABI

Atilla CAVKAYTAR

ESKİŞEHİR 1998

İÇİNDEKİLER

Sayfa

GİRİŞ i

BÖLÜM I
ÖN BİLGİLER

* Bağımsız Yaşam Becerileri 1
  * Günlük Yaşam Becerileri 2
    * Özbakım Becerileri ve Ev İçi Becerilerii 4

BÖLÜM II
BECERİ ÖĞRETİMİ ÖNCESİ HAZIRLIKLAR

* Çocuğun Durumunu Belirleme 12
  * Çocuğun Yerine Getiremediği Becerileri Belirleme 12
  * Becerilerin Öğretim Sırasını Belirleme 15
* Ödülleri Belirleme 18
* Öğretim Çalışmalarını Planlama 23
  * Becerinin Adı 24
  * Çalışmanın Amacı 25
  * Çalışma Yeri 26
  * Çalışma Araçları 27
  * Beceri Basamaklarını Oluşturma 29

BÖLÜM III
BECERİ ÖĞRETİMİ

* Çalışma Zamanları 37
* Öğretim Öncesi Son Hazırlıklar 38
* Öğretim Çalışmaları 40
  * Dikkati Sağlama 40
  * Yönerge Verme 41
  * İpuçları Verme 42
    * Sözel İpuçları 43
    * Model Olma 44
    * Fiziksel Yardım 45
  * Onaylama, Ödüllendirme ve Harekete Geçirme 47
    * Onaylama 47
    * Ödüllendirme 48
    * Harekete Geçirme 51
* Uygulama 52

EKLER 59

GİRİŞ

Bütün çocukların eğitiminde olduğu gibi engelli çocukların eğitiminde de onların, ileride başkalarına bağımlı olmadan yaşamlarını sürdürmeleri ve kendi kendilerine yeterli hale gelmeleri amaçlanmaktadır.

Bu amaca ulaşılması, çocuğun **Bağımsız Yaşam Becerileri** kapsamındaki birçok davranış ve beceriyi kazanmasını gerektirmektedir. Bu davranış ve becerilerin bir bölümünü de **Günlük Yaşam Becerileri** oluşturmaktadır.

Günlük Yaşam Becerileri, **Özbakım Becerileri**'nden başlayarak, **Tüketici Becerileri, Ev İçi Becerileri, Sağlığı Koruma ve Toplumu Tanıma**'ya kadar geniş bir alana yayılmaktadır.

Çocuklarınızın günlük yaşamda bağımsız duruma gelmesinde özellikle Özbakım ve Ev İçi Becerilerini kazanmaları önemli görülmektedir. Çocuklara bu becerilerin kazandırılması için okula,

özellikle ilkokula önemli görevler düşmektedir. Bu amaçla okullarda çeşitli etkinlikler düzenlenmekte ve çocukların bu becerileri öğrenmelerine yardımcı olunmaktadır. Ancak çocukların bu becerileri (giyinme, yemek yeme, evdeki çeşitli cihazları kullanma vb.) okul ortamlarından daha çok ev ortamlarında yerine getirmesi, bu becerilerin öğrenilmesinde ev ortamlarının daha etkili olabileceğini akla getirmektedir.

Bu konuda yapılan araştırmalar da ailelerin ev ortamlarında çocuklarına özbakım ve ev içi becerilerini kazandırabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla siz ailelerin çocuklarınıza bu becerileri evde öğretebileceğiniz düşünülmektedir.

Bu düşünceden yola çıkarak, sizleri çocuğunuza bağımsız olarak Özbakım ve Ev İçi Becerilerini öğretmede yeterli duruma getirmek amacıyla bir **AILE EĞITİMİ PROGRAMI** düzenlenmiştir.

Programın bütünlüğü içerisinde **Aile Toplantıları** ve **Ev Ziyareti** yapılacaktır.

Aile Toplantıları bir grup aileyle uzman yönetiminde yapılan toplantılardır. Aile Toplantıların amacı, sizlere bu kitapta yer alan konularda eğitim vermektir. Program süresince **üç toplantı** yapılacak, her toplantı yaklaşık **1.5 saat** sürecektir.

Aile toplantılarından sonra uzmanla birlikte karar vereceğiniz zamanda uzman, sizi evinizde **ziyaret** edecektir. Bu ziyaretin amacı, aile toplantılarında edindiğiniz bilgileri evinizde bağımsız olarak uygulamanıza yardımcı olmak ve çocuğunuza bağımsız olarak özbakım ve ev içi becerilerini öğretme durumunuzu değerlendirmektir.

Bu toplantılar ve ev ziyaretinde elinizdeki bu kitap (**Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin Öğretimi El Kitabı**) temel kaynak olarak kullanılacaktır.

Kitap üç bölümden oluşmaktadır.

ÖN BİLGİLER adlı birinci bölümde, Bağımsız Yaşam Becerileri, Günlük Yaşam Becerileri, Özbakım Becerileri ve Ev İçi Becerilerine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

BECERİ ÖĞRETİMİ ÖNCESİ HAZIRLIKLAR adlı ikinci bölümde, Çocuğun Yerine Getiremediği Becerileri Belirleme, Becerilerin Öğretim Sırasını Belirleme, Ödülleri Belirleme; Öğretim Çalışmalarını Planlama (Becerinin Adı, Çalışmanın Amacı, Çalışma Yeri, Çalışma Araçları, Beceri Basamaklarını Oluşturma) konularına ilişkin açıklamalara, örneklere ve uygulamalara yer verilmiştir.

Üçüncü bölüm BECERİ ÖĞRETİMİ adını taşımaktadır. Bu bölümde, Çalışma Zamanları, Öğretim Öncesi Son Hazırlıklar, Öğretim Çalışmaları (Dikkati Sağlama ve Yönerge Verme), İpuçları Verme (Sözel İpuçları, Model Olma, Fiziksel Yardım), Onaylama, Ödüllendirme ve Harekete Geçirme ile Uygulama konularına ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Eklerde, ikinci bölümde açıklanan Beceri Öğretimi Öncesi Hazırlıklar için gerekli olan **Liste** ve **Formlara** yer verilmiştir.

BÖLÜM 1

ÖN BİLGİLER

Bağımsız Yaşam Becerileri
Günlük Yaşam Becerileri
Özbakım ve Ev İçi Becerileri

Bu bölüm sonunda;

* Bağımsız Yaşam Becerilerini oluşturan beceri alanları,
* Günlük Yaşam Becerilerini oluşturan beceri alanları,
* Özbakım Becerileri ve Ev İçi Becerilerini oluşturan beceri alanlarına ilişkin bilgi sahibi olacaksınız.

Bu bölümde, çocuğun yaşamı boyunca yerine getirmek durumda olduğu **Bağımsız Yaşam Becerileri** ve bu beceriler kapsamında yer alan **Günlük Yaşam Becerileri** ile **Özbakım ve Ev İçi Becerileri** hakkında bilgi verilecektir.

Bağımsız Yaşam Becerileri

Bağımsız Yaşam Becerileri, çocuğu bağımsız yaşamaya götüren yolda, en temel gereksinimleri karşılamaktan iş ve meslek becerileri kazanmaya değin uzanan pek çok beceriyi kapsamaktadır.

Çocuk, yaşamının ilk dönemlerinde her yönüyle size bağımlıdır. Yaşı ilerledikçe giderek artan bir yoğunlukta bağımsız yaşam becerileri edinir.

Aynı durum engelliler için de söz konusudur. Ancak diğer insanların kendi başlarına ya da çok az yardımla öğrendikleri bu becerileri zihin engelli çocuklar kendi başlarına öğrenmede ya da az bir yardımla üstesinden gelmede güçlük çekebilirler. Dolayısıyla bu becerilerin onlara çeşitli yöntem ve teknikler kullanılarak planlı bir şekilde öğretilmesi gerekmektedir.

Bağımsız Yaşam Becerileri **a)** Temel Beceriler, **b)** Uyum İçin Gerekli Beceriler, **c)** Günlük Yaşam Becerileri, **d)** Mesleğe Hazırlık ve Mesleki Becerilerden oluşur.

Günlük Yaşam Becerileri

Bağımsız Yaşam Becerilerinin önemli bölümlerinden biri olan **Günlük Yaşam Becerileri** Özbakım Becerileri, Tüketici Becerileri, Ev İçi Becerileri, Sağlığı Koruma Becerileri ve Toplumu Tanıma Becerileri gibi temel beceri alanlarından oluşur. Bu temel beceri alanlarının içerisinde de pek çok beceri yer almaktadır. Bunlar Çizelge 1'de verilmiştir.

ÇİZELGE 1
GÜNLÜK YAŞAM BECERİLERİ

A. Özbakım Becerileri
* Tuvalet Becerileri
* Yemek Yeme Becerileri
* Giyinme Becerileri
* Kişisel Bakım Becerileri

B. Tüketici Becerileri
* Parayı Tanıma ve Doğru Kullanma
* Sorumlu Olduğu Harcamaları Yapma
* Basit Gelir Gider Kayıtları Tutma
* Banka Hizmetlerinden Yararlanma

C. Ev İçi Beceriler
* Evdeki Araç-Gereçleri Kullanma
* Mutfak Becerileri
* Ev Temizliği ve Düzeni
* Çamaşır Yıkama ve Giysilerin Bakımı
* Uyku Zamanı Becerileri

D. Sağlığı Koruma Becerileri
* Basit Sağlık Sorunlarını Çözme
* Koruyucu Sağlık Önlemleri Alma
* İlaç Kullanma
* Kişisel Sağlık Cihazlarını Kullanma

E. Toplumu Tanıma Becerileri
* Bağımsız Seyahat Etme, Yol Bulma
* Eğlence Olanaklarından Yararlanma
* Vatandaşlık Hak ve Sorumluluklarını Bilme
* Yasaları Bilme ve Uyma
* Toplum Beklentilerine ve Kurallarına Uygun Davranma

Görüldüğü gibi, Günlük Yaşam Becerileri oldukça geniş bir alana yayılmaktadır. Çocuklar bu becerileri sizleri ve başkalarını gözleyerek ya da bizzat kendi denemeleriyle öğrenir.

Hemen her öğrenmede olduğu gibi Günlük Yaşam Becerilerinin öğrenilmesinde de bilgi edinme ve akıl yürütme, vücudunu kullanma, tutum ve alışkanlık kazanma boyutları vardır.

Ancak bazı becerilerde, örneğin, Toplumu Tanıma Becerilerinde *bilgi sahibi olma*; bazı becerilerde, örneğin, Özbakım ve Ev İçi Becerilerde *vücudunu kullanma*; bazı becerilerde, örneğin, Sağlığı Koruma Becerilerinde *tutum ve alışkanlıklar geliştirme* daha ağırlıklı bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Çocuğunuza Günlük Yaşam Becerileri kazandırmada sizlere yardımcı olmak için hazırlanan bu programda, dolayısıyla programda esas alınan bu kitapta vücudun kullanılmasının daha ağırlıklı olduğu Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin öğretimine yer verilmiştir.

Özbakım Becerileri ve Ev İçi Becerileri

Özellikle engelli çocukların bağımsızlıklarının en üst düzeye çıkarılmasında Özbakım Becerileri önemli bir yer tutar. Çocuğun yaşamında erken yaşlarda başlayan özbakım becerilerinin gelişimi, çocuğun aileden bağımsızlığının başladığını gösterir.

Özbakım becerilerinin kazanılması yanında, bu becerilerin niteliğini doğrudan etkileyen ve çocuğun günlük yaşamında sürekli yerine getirmek durumunda olduğu Ev İçi Becerileri önem kazanır. Bu becerilerin bir listesi ÇİZELGE 2'de verilmiştir.

ÇİZELGE 2
ÖZBAKIM BECERİLERİ VE EV İÇİ BECERİLERİ

ÖZBAKIM BECERİLERİ

A. Tuvalet Becerileri
* Tuvaletini İşaret Etme
* Tuvalete Gitme
* Tuvalete Oturma
* Tuvaletini Yapma
* Temizlenme
* Sifonu Çekme
* Pantolonunu Çekme
* Ellerini Yıkama

B. Giyinme Becerileri
* Şapka Çıkarma-Takma
* Ceket Çıkarma-Giyme
* Eldiven Çıkarma-Giyme
* Ayakkabı Çıkarma-Giyme
* Çorap Çıkarma-Giyme
* Pantolon Çıkarma-Giyme
* Gömlek Çıkarma-Giyme
* Tişört-Atlet Çıkarma-Giyme
* Ayakkabı Bağı Çözme-Bağlama
* Etek Çıkarma-Giyme
* Düğme Açma-İlikleme
* Kemer Çıkarma-Bağlama

C. Yemek Yeme Becerileri
* Parmaklarıyla Yeme
* Yiyecekleri Koparma
* Bardaktan İçme
* Tabağına Yemek Alma
* Kaşıkla Yeme
* Çatalla Yeme
* Yiyecekleri Kesme
* Sofra Kurallarına Uyma

D. Kişisel Bakım Becerileri
* El-Yüz Yıkama
* Traş Olma
* Diş Fırçalama
* Makyaj Yapma
* Saç Tarama
* Cilt Bakımı
* Banyo Yapma

EV İÇİ BECERİLERİ

A. Evdeki Araç-Gereçleri Kullanma
* Saç Kurutma Makinesi
* Telefon
* Elektrik Süpürgesi
* Çamaşır Makinesi
* Televizyon
* KurutmaMakinesi
* Müzik Seti
* Bulaşık Makinesi
* Gazlı Ocak
* Tost Makinesi
* Şofben
* Mikser

B. Mutfak Becerileri
* Yiyecek Hazırlama Saklama
* Bulaşık Yıkama
* İçecek Hazırlama
* Mutfak Tezgahını Temizleme
* Yemek Masası Hazırlama

C. Ev Temizliği ve Düzeni
* Toz Alma
* Eşyaları Yerleştirme
* Yerleri Süpürme-Silme

D. Çamaşır Yıkama ve Giysilerin Bakımı
* Çamaşır Yıkama-Kurutma
* Giysileri Onarma
* Giysileri Ütüleme
* Giysileri Yerleştirme

E. Uyku Zamanı
* Yatağını Toplama
* Yatağını Yapma
* Yatak Odasını Temizleme
* Yatak Odasını Düzenleme

Çizelge 2'de görüldüğü gibi, Özbakım Becerileri ve Ev İçi Becerileri bazı alt beceri alanlarından oluşmaktadır.

Özbakım Becerileri daha çok Tuvalet, Giyinme, Yemek Yeme ve Kişisel Bakım Becerileri gibi çocuğun kendi kendisine yetmesine yardımcı olan becerileri içerir.

Ev İçi Becerileri ise daha çok günlük yaşantıda ev içinde her zaman yerine getirdiğimiz Evdeki Araç-Gereçleri Kullanma, Mutfak Becerileri, Ev Temizliği ve Düzeni, Çamaşır Yıkama ve Giysilerin Bakımı ve Uyku Zamanındaki Becerilerden oluşur.

Bu kadar geniş bir alana yayılan beceriler içinden çocuğumuza hangi becerileri, hangi sıraya göre öğreteceğimiz ve öğretim çalışmalarını nasıl planlayacağımız konularında bilgi sahibi olmamız, bu amaçla bazı çalışmalar yapmamız gerekmektedir. Bunlar, bir sonraki bölümde **Beceri Öğretimi Öncesi Hazırlıklar** başlığı altında ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

BÖLÜM 2

BECERİ ÖĞRETİMİ ÖNCESİ HAZIRLIKLAR

Çocuğun Durumunu Belirleme
Ödülleri Belirleme
Öğretim Çalışmalarını Planlama

Bu bölüm sonunda;

* Çocuğun yerine getiremediği becerilerin ve bu becerilerin öğretim sırasının belirlenmesi,
* Çocuğun nelerden hoşlandığının belirlenerek, çalışmalarda kullanılacak ödüllerin bir listesinin oluşturulması,
* Öğretim çalışmalarının planlanması

konularına ilişkin bilgi ve beceri sahibi olacaksınız.

Bu bölümde, çocuğa kazandırılacak Özbakım Becerileri ve Ev İçi Becerilerde **Çocuğun Durumunu Belirleme, Ödülleri Belirleme Öğretim Çalışmalarını Planlanlama** konularında gerekli açıklamalara yer verilmiştir.

Bu açıklamalar doğrultusunda beceri öğretimi öncesi hazırlıklara ilişkin belirlemelerimizi yapabilmemiz için kitabımızın eklerinde (sayfa 59) **Liste** ve **Formlar** bulunmaktadır.

Öğretim çalışmalarına başlamadan önce yapacağınız tüm hazırlıklar bu Liste ve Formlara yazılacaktır. Dolayısıyla bu bölümle ilgili çalışmalarınıza başlamadan önce, bir **kurşun kalem** ile **silgiyi** yanınızda hazır bulundurunuz.

Çocuğun Durumunu Belirleme

Önceki bölümde açıklandığı üzere, **Özbakım Becerileri ve Ev İçi Becerileri** birçok alt beceri alanından oluşmaktadır. Yine bu alt beceri alanlarının altında çeşitli beceriler yer almaktadır. Çocuğumuza hangi becerileri öğreteceğimize karar verebilmek için, öncelikle onun hangi becerileri yerine getiremediğini ve bu becerileri hangi sıraya göre öğreteceğimizi belirlememiz gerekmektedir. Aşağıda bunların nasıl yapılacağı açıklanmıştır.

Çocuğun Yerine Getiremediği Becerileri Belirleme

Çocuğumuzun yerine getiremediği becerilerin belirlenmesinde kitabımızın eklerinde (Ek-A, sayfa 61) yer alan **ÇOCUĞA ÖĞRETİLECEK BECERİLERİ BELİRLEME LİSTESİ**'ni kullanacağız.

Listede, kitabımızın 5. sayfasında yer alan **Özbakım Becerileri ve Ev İçi Becerileri** aynen sıralanmıştır. Farklı olarak her becerinin başına işaretlemeleri yapabilmek için ( ) konmuş, her alt beceri alanının altına ise gerektiğinde ekleme yapabilmek için boşluklar bırakılmıştır.

Listeye son şeklini verebilmek için öncelikle **Özbakım Becerileri** bölümündeki alt beceri alanlarını hızla gözden geçirin. Sonra her alt beceri alanındaki becerileri tek tek okuyun. Daha sonra elinize bir kurşun kalem alıp evinizin olanakları ya da düzeni içerisinde çocuğunuzun yerine getirmesi sözkonusu olmayan ya da cinsiyetine uygun olmayan becerilerin üzerini çizin. Ayrıca her bir alt beceriyle ilişkili olarak çocuğunuzun yerine getirmesini istediğiniz ancak listede olmayan beceri ya da becerileri buraya ekleyin.

Aynı işlemleri **Ev İçi Becerileri** bölümü için de tekrarlayın.

Böylece listemize son şeklini vermiş olduk. Yine de ileride listede gerekli gördüğümüz bu tür bazı değişikliklere gidebiliriz.

Şimdi sıra bu listeden yararlanarak çocuğumuzun yerine getiremediği dolayısıyla ona öğreteceğimiz becerileri belirlemeye geldi.

Bunun için listenin **Özbakım Becerileri** bölümüne bir kez daha göz atın. Daha sonra listenin başından başlayarak her bir beceriyi çocuğunuzun yerine getirme durumuna göre işaretleyin. Çocuğunuzun bu beceriyi eksiksiz ve bir başkasının yardımına gerek duymaksızın yerine getirdiğine karar verdiğiniz durumda (+), yerine getiremediğine karar verdiğiniz durumda (-) işaretini koyun.

Çocuğunuzun beceriyi yerine getirip getiremediği konusunda karar veremezseniz eşinize ve ailedeki diğer kişilere **sorun** ya da bir süre ev içinde onu **izleyin**, yerine getirip getiremediğinden emin olamadığınız beceri varsa, uygun bir zamanda çocuğunuzdan söz konusu beceriyi yerine getirmesini isteyiniz. İşaretlemelerinizi buna göre yapınız.

Daha sonra listenin Ev İçi Becerileri bölümünde de aynı işlemleri yaparak işaretlemelerinizi tamamlayınız.

Çocuğumuzun yerine getirdiği ve yerine getiremediği becerileri belirledik. Şimdi, çocuğumuzun yerine getiremediği becerilerin bir listesini yapabiliriz.

Bunun için kitabımızın eklerinde (Ek-B, sayfa 62) **ÇOCUĞUN YERİNE GETİREMEDİĞİ BECERİLER** listesi verilmiştir. Önceki listede (-) olarak işaretlediğiniz becerileri örnekteki gibi, listedeki sıraya uygun olarak ve her boşluğa bir beceri gelecek şekilde alt alta yazınız.

ÖRNEK 1

ÇOCUĞUN YERİNE GETİREMEDİĞİ BECERİLER LİSTESİ

* *Banyo Yapma*
* *Saç Kurutma Makinesini Kullanma*
* *Elektrik Süpürgesini Kullanma*
* *Şofbeni Kullanma*
* *Gazlı Ocağı Kullanma*
* *Bulaşık Yıkama*

Böylece çocuğumuzun yerine getiremediği dolayısıyla ona öğreteceğimiz becerileri belirlemiş olduk.

Becerilerin Öğretim Sırasını Belirleme

Oluşturduğumuz liste kısa ya da uzun olabilir. Her iki durumda da bu becerilerin hepsini çocuğumuza aynı anda öğretmek mümkün olmadığına göre, öğreteceğimiz becerileri **önceliklerine** göre yeniden sıralamamız gerekmektedir.

Burada, öncelikleri belirlemede en önemli husus, becerinin günlük yaşam içindeki **yeri** ve **önemidir**. Becerinin günlük yaşamda **sıklıkla** yerine getirilmesi gerekebilir ya da becerinin yerine getirilmesi çocuğumuzun kendi kendine yetmesinde **kritik** bir öneme sahip olabilir.

Örnek 1'deki Listemizden hareket edecek olursak, *Gazlı Ocağı Kullanma* becerisi diğer becerilerle karşılaştırıldığında daha sıklıkla yerine getirilen beceridir. Bunun yanında çocuğumuzun gazlı ocağı kullanmayı öğrenmesi anne babanın yükünü önemli ölçüde hafifletir. Bu yönüyle diğer becerilere göre daha kritik bir öneme sahiptir.

Diğer yandan öğretilecek becerilerin çocuğumuzun **yaşına** uygun olmasına, onun için **zor olmamasına** dikkat etmek gerekir.

Bazı durumlarda biri diğerinin **önkoşulu** olan beceriler olabilir. Örneğin, ev içinde *Su ısıtma, Bulaşık Yıkama, Çay Demleme, Yemek Yapma* gibi bazı ev içi becerileri yaparken çocuğumuz *Gazlı Ocağı Kullanma* becerisine sahip olmalıdır.

Sıralama yaparken tüm bu hususları gözönünde bulundurmamız gerekir.

Çocuğumuza öğreteceğimiz becerileri öğretim sırasına koyabilmemiz için kitabımızın eklerinde (Ek-B, sayfa 62) **BECERİLERİN ÖĞRETİM SIRASI LİSTESİ** hazırlanmıştır. Listede numara sırasına göre boşluklar bulunmaktadır.

Listeyi doldurabilmeniz için, daha önce hazırladığınız **ÇOCUĞUN**

YERİNE GETİREMEDİĞİ BECERİLER LİSTESİ'ni yukarıda belirtilen hususlar çerçevesinde gözden geçirerek bir sıralama yapınız ve bu sıralamayı aşağıda verilen örneğe uygun olarak listeye yazınız.

ÖRNEK 2

BECERİLERİN ÖĞRETİM SIRASI LİSTESİ

1. *Gazlı Ocağı Kullanma*
2. *Şofbeni Kullanma*
3. *Bulaşık Yıkama*
4. *Elektrik Süpürgesini Kullanma*
5. *Banyo Yapma*
6. *Saç Kurutma Makinasını Kullanma*

Böylece, çocuğumuza hangi becerileri, hangi sıraya göre öğreteceğimizi belirledik. Şimdi, çocuğumuzun nelerden hoşlandığını belirleyerek çalışmalarımızda kullanacağımız ödüllerin bir listesini oluşturabiliriz.

Ödülleri Belirleme

Genellikle çocuklar kendilerine bazı yiyecek ya da içecekler verilmesinden, bazı oyunlardan, bazı etkinliklere katılmaktan, kendilerine gülümsenmesinden, aferin denilmesinden hoşlanırlar. Bunlara ÖDÜL denilmektedir.

Çocukların eğitiminde ödülün önemli bir yeri vardır. Çocuklar herhangi bir davranışın devamında **ödüllendirildiklerinde**, ileride o davranışı tekrar yapmak için **daha istekli** olurlar. Çocuklara pek çok davranış ve becerinin kazandırılmasında bu kuraldan önemli ölçüde yararlanılmaktadır.

Çocuklar genellikle **benzer** şeylerden hoşlanırlar. Yine de bazı çocukların hoşlandıkları, yaşıtlarından **farklılık** gösterebilir. Hatta zaman içerisinde aynı çocuk farklı şeylerden hoşlanabilir. Bu nedenle Özbakım ve Ev İçi Becerileri kazandırma çalışmalarında çocuğumuzun özelliğine uygun, etkili olabilecek ödüllerin **önceden** belirlenmesi gerekmektedir.

Bu belirlemede sizlere yardımcı olmak için ÇİZELGE 3'teki **ÖDÜL LİSTESİ** hazırlanmıştır.

ÇİZELGE 3
ÖDÜL LİSTESİ

Yiyecek-İçecekler	Oyunlar	Etkinlikler
* Pasta	* Babasıyla Top oynama	* TV izleme
* Kraker	* Kamyonlarla oynama	* Alışveriş etme
* Kek	* Bebeklerle oynama	* Çiçeklere bakma
* Sandviç	* Çamurla oynama	* Pikniğe gitme
* Şeker	* Arabalarla oynama	* Kitap-dergi-gazete okuma
* Büskiivi	* Kumla oynama	* Evi temizleme
* Çikolata	* Bisiklete binme	* Resim yapma-boyama
* Dondurma	* Arkadaşları ile oynama	* Yemek masası hazırlama
* Meyve	* Hayvanlarla oynama	* Müzik dinleme
* Fındık ezmesi	* Anneyle evcilik oynama	* Masal dinleme
* Patates cipsi	* Salıncağa binme	* Evde annesine yardım etme
* Ciklet	* Saklambaç oynama	* Kendisine kitap okunması
* Süt	* Kaydıraktan kayma	* Oyun parkına gitme
* Oralet	* Körebe oynama	* Bir arkadaşını eve davet etme
* Meyve suyu	* Uçurtma uçurma	* Sinemaya gitme
* Kola	* Çocukla İskambil oynanması	* Özel telefon görüşmesi yapabilme
* Gazoz	* Çocukla dama oynanması	* Arkadaşları ile eğlenceye katılma
* Çay	**Sosyal Ödüller**	* Anne babanın işyerini ziyarete gitme
Nesne ve Oyuncaklar	* Alkışlanma	* Bakkala giderek istediğini alabilme
* Renkli kalemler	* Aferin denmesi	* Babasına yardım etme
* Silgiler	* Saçının okşanması	* Arkadaşına gitme
* Teyp kasetleri	* Çok güzel denmesi	
* Oyuncaklar	* Kucaklanma	
* Oyun kartları	* Yanaklarından öpülmesi	
* Renkli Kitaplar		
* Takılar		
* Giysiler		
* Hayvan Fotoğrafları		
* Ünlülerin posterleri		

Görüldüğü gibi, listede ödüller, türlerine göre **beş grup** altında sıralanmıştır. Bu listeden yararlanarak çocuğumuzun hoşlandığı dolayısıyla çalışmalarımızda kullanacağımız ödüllerin bir listesini oluşturabiliriz.

Bunun için kitabımızın eklerinde (Ek-C, sayfa 63) yer alan **ÖDÜL BELİRLEME LİSTESİ'ni** kullanacağız. Bu listede ÇİZELGE 3'te yer alan ödüller aynen sıralanmıştır. Farklı olarak her ödülün başına işaretlemelerimizi yapabilmemiz için ( ) şeklinde boşluklar konmuş, her ödül türünün altına ise gerektiğinde ekleme yapabilmek için boş yerler bırakılmıştır.

Listeye son şeklini verebilmek için öncelikle listedeki ödül türlerini gözden geçirin. Sonra her ödül türü altında verilen ödülleri tek tek okuyun. Daha sonra elinize bir kalem alıp evinizin olanakları içerisinde kullanımı ve sağlanması zor olan, çocuğun yaşına, cinsiyetine uygun olmayan ödüllerin üzerini çizerek iptal edin. Buna karşın her ödül türünden, listede bulunmasını istediğiniz ancak bulunmayan ödüller varsa bunları her ödül türünün altında verilen boşluklara yazın.

Böylece Ödül Belirleme Listesine son şeklini vermiş olduk. Yine de ileride listede gerekli gördüğümüz değişikliklere gidebiliriz.

Şimdi sıra bu listeden yararlanarak çalışmalarımızda kullanacağımız ödüllerin listesini oluşturmaya geldi.

Bunun için listedeki ödül türlerine ve bunların altında yer alan ödüllere bir kez daha göz atın. Daha sonra listenin başından başlayarak her bir ödülü tek tek okuyun ve çocuğun hoşlandığı ödüllerin yanındaki boşluğu (x) şeklinde işaretleyin. Bunu yaparken her ödül türünden işaretleme yapmaya özen gösterin.

Tereddütleriniz olursa evdeki diğer kişilerin **düşüncelerini** alın, karar veremediklerinız olursa çocuğu **gözleyin**, gerekirse çocuğa **sorun**.

İşaretlemelerimizi tamamladık. Artık çalışmalarımızda bize kolaylık sağlaması için bu ödüllerin genel bir listesini oluşturabiliriz.

Bunun için kitabımızın eklerinde (Ek-D, sayfa 64) yer alan belirlemelerimize göre dolduracağımız **ÇALIŞMALARDA KULLANILACAK ÖDÜLLER LİSTESİ** hazırlanmıştır.

Listede, ödül türleri ve her ödül türünün altında daha önce belirlediğimiz ödülleri yazabilmemiz için boşluklar bulunmaktadır.

Şimdi sıra, daha önce belirlediğimiz ödülleri her ödül türünün altına çocuğumuzun **en çok** hoşlandıklarından başlayarak sırayla yazmaya geldi.

Bunun için, öncelikle işaretleme yaptığınız **ÖDÜL BELİRLEME LİSTESİ**'ni açın. Yiyecek-içecek ödülleri bölümünde işaretlediğiniz ödülleri tek tek okuyun. Sonra çocuğunuzun en çok hoşlandıklarından başlayarak bunları sırayla **ÇALIŞMALARDA KULLANILACAK ÖDÜLLER LİSTESİ**'ne yazın. Diğer ödül türlerinden işaretlediğiniz ödülleri de aynı şekilde ilgili ödül türünün altındaki boşluklara yazın.

Böylece çalışmalarımızda kullanacağımız ödüllerin genel bir listesini elde etmiş olduk.

Bu aşamadan sonra, çocuğumuza öğreteceğimiz beceriye ilişkin öğretim planımızı hazırlayabiliriz.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM
DOKÜMANTASYON

Öğretim Çalışmalarını Planlama

Öğretim çalışmalarımızı belli bir düzen içinde gerçekleştirebilmemiz için çalışmalarımıza başlamadan önce, hangi **beceriyi** hangi **amaçla** öğreteceğimizi, çalışmalarımızı evimizin hangi **bölümlerinde** yapacağımızı, hangi **araçları** kullanacağımızı ve beceriyi hangi **basamaklardan** geçerek öğreteceğimizi belirlememiz gerekmektedir.

Bu amaçla kitabımızın eklerinde (Ek-E, sayfa 65) **ÖRNEK ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORMU** ve boş formlar (Ek-F, sayfa 66) verilmiştir. Planlarınızı bu boş formları kullanarak yapabilirsiniz.

ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORMU, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, becerinin adı, çalışmanın amacı, çalışma yeri ve çalışma araçlarına ilişkin bilgiler; ikinci bölümde beceri basamaklarının yazılması için boşluklar; üçüncü bölümde çalışmaların ve değerlendirmelerin kaydedilmesi için boşluklar bulunmaktadır.

Aşağıda **ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORMU**'nun birinci ve ikinci bölümlerinin nasıl doldurulacağı ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Becerinin Adı

Becerinin adı, daha önce hazırladığımız **BECERİLERİN ÖĞRETİM SIRASI** listesinde çocuğumuza öğreteceğimiz beceridir. Kuşkusuz listede **birinci** sıradaki beceri, **ilk** olarak öğreteceğimiz beceridir. Her ne kadar örneğimizde *Elektrik Süpürgesini Kullanma* becerisi 4. sırada yer almakla birlikte bu becerinin ilk sırada yer aldığını düşünelim. Buna göre;

Becerinin Adı:*Elektrik Süpürgesini Kullanmadır.*

Bunu, kitabımızın eklerinde (Ek-E, sayfa 65) yer alan örnekteki gibi, **ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORMU**'nda **Becerinin Adı** bölümüne yazarız.

Siz de, çocuğunuza öğreteceğiniz ilk becerinin ya da sıradaki hangi beceriyi öğretecekseniz o becerinin adını kitabımızın eklerinde (Ek-F, sayfa 66) yer alan **ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORMU**'nda ilgili bölüme yazınız.

Çalışmanın Amacı

Çocuğa öğreteceğimiz becerinin adını yazdık. Şimdi sıra yapacağımız öğretim çalışmasının amacını belirlemeye geldi.

Çalışmanın amacı, çocuğun çalışma sonunda **neleri** yapabilir duruma geleceğinin anlaşılır şekilde yazılarak belirlenmesidir.

Amacımızın belli olması, öğretim çalışmaları süresince bu amaca ulaşıp ulaşmadığımız konusunda bize **bilgi** vereceği gibi daha **istekli** çalışmamıza da yardımcı olacaktır.

Çalışmanın amacını yazarken dikkat edilecek iki nokta vardır. Bunlardan birincisi çocuğun beceriyi **nasıl** yerine getirmesi isteniyorsa o şekilde yazılması, ikincisi ise süpürür, açar, kapatır, yapar gibi **kesin** ve **hareket** bildiren ifadelerin kullanılmasıdır.

Buna göre örneğimizde adını koyduğumuz *Elektrik Süpürgesini Kullanma* becerisine ilişkin olarak,

Çalışmanın amacı: *Elektrik süpürgesiyle halının üzerini pislik bırakmadan süpürür* şeklindedir.

Bunu, kitabımızın eklerinde (Ek-E, sayfa 65) yer alan örnekteki

gibi, **ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORMU**'nda **Çalışmanın Amacı** bölümüne yazarız.

Siz de **BECERİLERİN ÖĞRETİM SIRASI LİSTESİ**'nin başında yer alan, adını koyduğunuz beceriye ilişkin **Çalışmanın Amacı**'nı **ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORMU**nuzda ilgili bölüme yazınız.

Çalışma Yeri

Çalışma yeri, evde günlük işlerimizi yaptığımız yerlerdir. Çalışma yerini becerilere **uygun** seçmemiz çocuğun öğrenmesini kolaylaştıracaktır.

Çalışma yerlerini seçerken, önceleri çalışmaların tamamen **doğal** ortamlarda yani çocuğun günlük yaşamını sürdürdüğü yerlerde yapılmasına dikkat edilmelidir. Örneğin; oturma odasıyla ilgili beceri, oturma odasında, mutfakla ilgili beceri mutfakta çalışılmalıdır. Çocuk beceriyi öğrendikten sonra evin **diğer** bölümlerinde bu beceriyi yerine getirmesine fırsat tanınmalıdır. Bunların yanında, çocuğun beceriyi herhangi bir engelle **karşılaşmadan** yerine getirebileceği ortamlar sağlanmalıdır.

Bu özellikleri dikkate alarak *"Elektrik Süpürgesini Kullanma"* örneğimizi sürdürecek olursak, genellikle salon ve oturma odasının daha sıklıkla süpürülmesi ve çocuğun daha rahat hareket edebileceği yerler olması nedeniyle evimizde *"Elektrik süpürgesini kullanma"* için en uygun yerler salon ve oturma odasıdır.

Çalışma Yeri: *Salon ve Oturma Odası*

Bu şekilde belirlediğimiz çalışma yerini kitabımızın eklerinde (Ek-E, sayfa 65) yer alan örnekteki gibi, **ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORMU**'nda **Çalışma Yeri** bölümüne yazarız.

Siz de çalışmanızı nerelerde yapacaksanız **ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORMU**'nuzda ilgili bölüme yazınız.

Çalışma Araçları

Çalışmalarımızda kullanacağımız her tür yardımcı makine ve cihazlar ile çeşitli malzemeler çalışma araçlarımızı oluşturmaktadır.

Çocuğumuza günlük yaşam becerileri kazandırmada kullanacağımız araçların **her zaman** kullanılan araçlardan bir farkı yoktur. Örneğin, evimizde çay demlerken hangi araçları kullanıyorsak

onlar, elektrik süpürgesini kullanırken hangi araçları kullanıyorsak onlar çalışma araçlarımızdır.

Çalışmalarımızı yapabilmemiz için her beceriyle ilgili araçların **tam** ve **sağlam** olması gereklidir. Örneğin; *Elektrik Süpürgesini Kullanma* becerisinin öğretiminde süpürgenin hortumları **eksik** olursa ya da **bozuk** olursa araçlarımız tam ve sağlam **değildir**. Bu durumda çocuğun o beceriyi yerine getirmesi ya da bizim o beceriyi çocuğa öğretmemiz mümkün değildir. Bu nedenle öğreteceğimiz beceriye ilişkin araçları **önceden** belirleyerek çalışma sırasında **hazır** bulundurmamız gerekmektedir.

Çalışma araçlarını seçerken dikkat edeceğimiz önemli noktalardan biri, seçeceğimiz araçların çocuğun beceriyi yaparken işini **kolaylaştırmasına** hizmet etmesidir. Örneğin; elektrik süpürgesi kullanırken çocuğun hareket ettiremeyeceği parçalar seçersek başarılı olamayız. Bunun yerine çocuğun kolaylıkla hareket ettirebileceği parçaların seçilmesi hem bizim hem de çocuğun işini kolaylaştıracaktır.

Bu özellikleri dikkate alarak *"Elektrik Süpürgesini Kullanma"* örneğimizi sürdürecek olursak;

Çalışma Araçları, *elektrik süpürgesi, süpürgenin hortumları, süpürme parçaları, halı ve priz* olacaktır.

Bunları kitabımızın eklerinde (Ek-E, sayfa 65) yer alan örnekteki gibi, **ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORMU**'nda **Çalışma Araçları** bölümüne yazarız.

Siz de öğreteceğiniz beceriye uygun çalışma araçlarını belirleyerek **ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORMU**'nuzda ilgili bölüme yazınız.

Beceri Basamaklarını Oluşturma

Beceri basamakları, becerinin yerine getirilebilmesi için, belirli bir sıraya göre yapılması gerekli olan davranışları belirtir.

Günlük yaşamda yerine getirmek durumunda olduğumuz becerilerin her biri birbirinden **bağımsız**, fakat birbiriyle **bağlantılı** bir çok beceri basamağından oluşur. Bu basamakların sıra ile yerine getirilmesi sonucunda **asıl beceri** ortaya çıkar.

Örneğin bizim günlük yaşantımızda sıklıkla yaptığımız herhangi bir elektrikli cihazın fişini prize takarken sıra ile şu basamaklardaki davranışları yerine getiririz.

Örnek 1

Beceri Basamakları

1. *Elektrikli aletin fişini plastik kaplı bölümünden sürekli kullandığımız elimizle tutarız.*
2. *Elektrikli aletin fişini prizle aynı hizaya getiririz.*
3. *Elektrikli aletin fişinin metal uçlarını prizin deliklerine yaklaştırarak karşılıklı olarak aynı hizaya getiririz.*
4. *Fişi ileri doğru iterek metal uçları prizin deliklerine takarız.*

Beceri basamakları, becerinin öğretilmesinde hangi basamakları izleyerek öğretim çalışmalarını **sürdüreceğimiz** ve **tamamlayacağımız** konusunda bize yardımcı olur. Bunun yanında, çocuğun bu becerinin ne kadarını yerine getirebildiğini, öğretimin sonunda da ne kadar öğrendiğini belirlememize yardımcı olur.

Beceri basamakları, o becerinin nasıl yerine getirildiği **düşünülerek** ya da bir başkası defalarca **gözlenerek** oluşturulabilir. Eğer basamakların doğru olup olmadığına karar verilemezse, beceri kişinin kendisi tarafından **bizzat** yerine getirilerek son şekli verilir.

Beceri basamakları yazılırken, iki hususa dikkat edilmelidir. Birincisi, basamaklar ne çok **fazla** ne de çok **az** ayrıntılı olmalıdır ve **anlaşılır** şekilde yazılmalıdır. İkincisi, basamaklar oluşturulurken, her basamaktaki davranış *al, tak, göster* şeklinde ifade edilmeli ve Örnek 2'de görüldüğü gibi **numara sırası** ile yazılmalıdır.

Bu hususları da dikkate aldığımızda örneğimizdeki *Elektrik Süpürgesini Kullanma* becerisinin beceri basamakları şöyle oluşturulabilir.

Örnek 2

Beceri Basamakları

1. *Elektrik süpürgesini bulunduğu yerden al.*
2. *Süpüreceğin yere getir.*
3. *Süpürgenin diğer parçalarını da getir.*
4. *Parçaları elektrik süpürgesinin yanına koy.*
5. *Süpürgenin hortumlarını birbirine geçirerek tak.*
6. *Düz zemin için kullanılan parçayı al.*
7. *Süpürgenin hortumunun ucuna tak.*
8. *Süpürgenin fişini al.*
9. *Fişi elektrik prizine tak.*
10. *Süpürgenin hortumunu yeri süpürebilecek ve yere paralel olacak şekilde iki elinle tut.*
11. *Bir elinle hortumu tutarken diğer elinle süpürgenin çalıştırma düğmesine bas.*
12. *Süpürgeyi iki kez ileriye iki kez geriye hareket ettir.*
13. *Halının her tarafını süpür.*
14. *İşin bittiğinde süpürgeyi kapama düğmesine basarak kapat.*
15. *Süpürgenin fişini elektrik prizinden çek.*
16. *Hortumun parçalarını sök.*
17. *Söktüğün parçaları her zaman konan yere koy.*
18. *Elektrik süpürgesini her zaman konan yere koy.*

Beceri basamaklarını bu şekilde oluşturarak kitabımızın eklerinde (Ek-E, sayfa 65) yer alan örnekteki gibi, **ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORMU**'nda **Beceri Basamakları** bölümüne yazarız.

Bu bilgilerin ışığında sizler de daha önce adını ve amacını yazdığınız becerinin basamaklarını oluşturunuz ve **KAYIT FORMU**'nuzdaki ilgili bölüme yazınız.

Beceri basamaklarının yanındaki boşluklar daha sonra kullanılacağından şimdilik hiçbir işaretleme yapmayınız. Sadece her rakamın yanındaki boşluğa bir basamak gelecek şekilde beceri basamaklarını yazınız.

Böylece, çocuğumuza kazandıracağımız becerinin basamaklarını da belirleyerek **ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORMU**'muzu tamamlamış olduk.

Buraya kadar yaptığımız planlama çalışmalarını özetlersek; öncelikle çocuğumuza hangi beceriyi öğreteceğimizi belirledik ve ***Becerinin Adı*** bölümüne yazdık. Buna bağlı olarak da ***çalışmamızın amacını*** yazdık. Sonra bu çalışmamızı ***nerelerde*** ve hangi ***araçlarla*** yapacağımızı belirledik. Daha sonra bu becerininin basamaklarını oluşturarak ***Beceri Basamaklarıbölümüne*** yazdık.

Artık bu formu kullanarak öğretim çalışmalarına geçebiliriz.

BECERİLERİN ÖĞRETİM SIRASI LİSTESİ*'nde bir sonraki sırada yer alan beceriye ilişkin planlarımız için kitabımızın eklerinde boş* ***ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORM'****ları verilmiştir.*

Bu beceriyi çocuğumuza nasıl öğreteceğimiz bir sonraki bölümde **Beceri Öğretimi** başlığı altında ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

BÖLÜM 3

BECERİ ÖĞRETİMİ

Çalışma Zamanları
Öğretim Öncesi Son Hazırlıklar
Öğretim Çalışmaları
Uygulama

Bu bölüm sonunda;

* Çalışma zamanlarının belirlenmesi,
* Öğretim öncesi son hazırlıkların yapılması,
* Öğretim çalışmalarında kullanılacak dikkati sağlama, yönerge verme, ipuçları verme, onaylama, ödüllendirme ve harekete geçirme teknikleri,
* Uygulama etkinlikleri

konularına ilişkin bilgi ve beceri sahibi olacaksınız.

Bu bölümde, **Çalışma Zamanları, Öğretim Öncesi Son Hazırlıklar, Öğretim Çalışmaları** ve **Uygulama** konularında açıklamalara ve örneklere yer verilmiştir.

Çalışma Zamanları

Beceri öğretimi çalışmalarını belirli bir düzen içinde gerçekleştirebilmemiz için çalışmalarımızı çocuğumuza ve bize **uygun** zamanlarda düzenlememiz gerekmektedir.

Beceriyi günün hangi saatlerinde çalışacağımıza karar vermede hareket noktamız, öğreteceğimiz beceriyi genellikle günün **hangi saatlerinde** yerine getiriyorsak çalışmalarımızı **o saatlerde** yapmamız olmalıdır.

Diyelim ki, sabah kahvaltıdan sonra şu ya da bu şekilde evin oturduğumuz bölümlerini kıyıdan köşeden süpürüyoruz. Öyleyse çocuğumuza kazandıracağımız "Elektrik Süpürgesini Kullanma" becerisini bu saatlerde öğretmeye özen göstereceğiz.

Böylece çocuğumuza bir beceriyi öğretirken aynı zamanda, o becerinin hangi zamanlarda yerine getirileceği konusunda da alışkanlık kazandırmış oluruz. Çalışmamız daha doğal ve pratik bir anlam kazanır. Dolayısıyla çocuğun öğrendiklerini günlük yaşamına aktarması daha kolay olur.

Kuşkusuz çocuğumuzla hangi zamanlarda çalışacağımıza karar verirken, çocuğumuzun **okul zamanlarını**, bir işte çalışıyorsak **iş saatlerimizi** dikkate almamız gerekir.

Öğretim Öncesi Son Hazırlıklar

Beceriyi çocuğumuza öğretmeye başlamadan önce öğreteceğimiz beceriye ve öğretimine ilişkin belirlemelerde bulunduğumuz **ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORMU**'nu son kez gözden geçiririz.

Formdaki Becerinin Adı, Çalışmanın Amacı, Çalışma Yeri, Çalışma Araçları ve Beceri Basamakları bölümlerinde **unuttuğumuz** ya da **eksik** bıraktığımız varsa, **tamamlarız.**

Sonra çalışmada kullanılacak **araçları** çalışma yerine getiririz. Daha sonra araçların sağlam olup olmadığını, kullanılmasında bir sakınca olup olmadığını **kontrol ederiz.**

Çalışma yerinde çocuğun beceriyi yerine getirmesini engelleyecek eşyalar varsa bunları kenara çekerek daha rahat bir **çalışma ortamı** sağlarız.

Daha sonra çocuğa verilecek yiyecek-içecek, nesne ve oyuncak **ödülleri** hazırlarız. Bunları çocuğun görüş alanının dışında dikkatini dağıtmayacak ve **kolayca** ulaşılabilecek bir yere koyarız. Çalışma sonunda vereceğimiz oyun ve etkinlik ödülleri için gerekli **düzenleme** ve **hazırlıkları** yaparız.

Öğretim Çalışmaları

Öğretim çalışmaları için uygun zamanların belirlenmesi ve öğretim öncesi son hazırlıkların yapılmasından sonra, öğretim çalışmalarının **başlatılması** ve öğretim süresince de bazı **tekniklerin** kullanılması gerekmektedir. Bu çalışmalar ve öğretimde kullanılacak teknikler aşağıda açıklanmıştır.

Dikkati Sağlama

Bir davranışı ya da beceriyi yerine getirmenin temel koşulu **dikkatin** o davranış ya da beceri üzerine toplanmasıdır.

Bunun için öğreteceğimiz beceriye ilişkin araçlar çocuğa tanıtılabilir. Becerinin günlük yaşamdaki önemi anlatılabilir. Bunların yanında çocuk beceri hakkında konuşturulabilir. Böylece çocuğun ilgisi ve dikkati çalışma üzerine çekilmiş olur.

Çocuğunuzun dikkati çalışma üzerinde olduğu sürece problem yoktur. Ancak başlangıçta ya da çalışmanın herhangi bir aşamasında dikkati **dağılabilir**, çalışma dışında başka bir şeye **yönelebilir** ya da çalışmaya **isteksizlik** gösterebilir.

Burada üç nokta önemli olmaktadır: **1)** çocuk yorulduğu zaman çalışmaya **ara** vermek **2)** çalışma ortamında çocuğun dikkatini ve ilgisini çekecek kimse ya da nesneleri **uzak** tutmak **3)** çocuğun çalışmaya **istekli** olduğu anları kollamak ve çalışma zamanlarına karar vermede çok **katı** olmamak.

Bunların yanında, başarılı davranışları sonunda çocuğu **ödüllendirmemiz** de çocuğun dikkatinin çalışma üzerinde toplanmasında önemli kolaylıklar sağlayacaktır.

Tüm bu önlemlere rağmen karşılaşacağımız ufak dikkat problemleri; çocuğun başından hafifçe tutarak bize bakmasını sağlamak ya da omuzuna hafifçe dokunmak gibi ufak müdahalelerle ortadan kaldırılabilir.

Yönerge Verme

Yönerge Verme, çocuğa öğreteceğimiz beceriyi ondan yerine getirmesini istemektir. Bir bakıma, çocuğa öğretim çalışmalarını başlatacak **işareti** vermektir.

Yönerge verme, aynı zamanda çocuğa, ona **hangi** beceriyi öğreteceğimiz konusunda açıklayıcı olacaktır.

Öğretim öncesinde son hazırlıkları yaptıktan ve çocuğun dikkatini sağladıktan sonra **yönergeyi** vererek çalışmayı başlatırız.

Çocuğa yönerge verirken, **ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORMU**'ndaki, **Çalışmanın Amacı** bölümünde yer alan ifadeyi **direktif** olarak söyleriz.

Örneğin; Çalışmanın Amacı "Çocuk elektrik süpürgesiyle halının üzerini pislik bırakmadan süpürür" şeklindeydi. Buna göre çocuğa;

"Elektrik süpürgesi ile halının üzerini pislik bırakmadan süpür" diyerek yönergeyi veririz.

Burada, çocuktan ne istediğimizin **açık** bir biçimde ifade edilmesi önemli olmaktadır. Bu yapılırken **yumuşak** fakat **kararlı** bir dil kullanılmalıdır. Zorunlu kalmadıkça yönerge tekrarlanmamalı, yönerge verilip beklenmelidir.

İpuçları Verme

Beceri öğretiminde çocuğun beceri basamaklarına uygun davranışlarda bulunabilmesi, dolayısıyla beceriyi bağımsız olarak yerine getirmeyi öğrenebilmesi için bazı İPUCU tekniklerinden yararlanmamız gerekmektedir. Bu tekniklerin ortak özelliği; çocuğa **neyi**, **nasıl** yapacağının **hatırlatılmasıdır.**

Başlıca ipucu teknikleri, en hafiften en şiddetliye doğru; Sözel İpucu, Davranışı Yapan Bir Modeli İzleme (Model Olma) ve Fiziksel İpucu (Yardım) olarak sıralanabilir. Bu sıra aynı zamanda öğretim çalışmalarında izleyeceğimiz sırayı göstermektedir.

Sözel İpuçları

Sözel ipucu, çocuğa gerektiğinde neyi, nasıl yapacağını, doğrudan **söyleyerek** ya da **açıklama** yaparak hatırlatılmasıdır. Çocuğun davranışı yerine getirmesini sağlamada en hafif ipucu tekniği olan sözel ipuçları tek başına kullanılabileceği gibi, başka ipucu teknikleri ile de kullanılabilir. Başlıca sözel ipucu teknikleri aşağıda açıklanmıştır.

Yapacağı Davranışı Söyleme: Çocuğa hangi davranışta bulunması gerektiğinin söylenmesidir.

Elektrik Süpürgesini Kullanma becerisine ilişkin örneğimizden hareket edecek olursak çocuk becerinin beşinci basamağında yer alan herhangi bir davranışı yerine getirememişse ona yapacağı davranışı söyleriz.

Örneğin: *"süpürgenin fişini prize tak"* .

Açıklama Yapma: Çocuğa neler yapması gerektiğinin daha ayrıntılı olarak söylenmesidir.

Örneğin; *"fişin uçlarını pirizin delikleri ile aynı hizaya getirerek takacaksın"* .

Vereceğimiz ipucu türü ne olursa olsun hem yapacağı davranışı söylerken, hem de açıklama yaparken ellerimizle **işaret ederek** veya **yüz hareketlerimizle** sözel ipuçlarını güçlendirebiliriz.

Model Olma

Model Olma, davranışın nasıl yerine getirileceğinin gösterilmesi, çocuğun da bunu **gözlemesi** ve **taklit** ederek yapmasıdır.

Model olma tekniğinde bir yandan çocuğa davranışın **nasıl** yapıldığını gösterirken aynı zamanda **ne** yapmakta olduğumuzu söyleriz.

Örneğin; *"fişi plastik bölümünden tutarak alıyorum, böyle tutarak prizin deliklerinin karşısına getiriyorum"*.

Bu şekilde davranışın nasıl yapıldığını gösterdikten sonra, *"haydi şimdi de sen yap"* diyerek çocuktan bu davranışı yerine getirmesini (taklit etmesini) isteriz.

Model Olma tekniğinde becerinin nasıl yerine getirildiği çocuğa gösterilirken davranışın yönü **önemli değilse**; genellikle çocukla karşılıklı dururuz.

Örneğin; süpürgenin hortumlarının birbirine takılmasını gösterirken karşılıklı durulabilir.

Fakat yerine getirilecek davranışın yönü **önemliyse**, çocukla yanyana durarak davranışı göstermemiz gerekir.

Örneğin; süpürgenin fişini prize takarken, davranışın yönü önemlidir. O halde çocukla yanyana duracağız.

Fiziksel Yardım

Fiziksel Yardım; çocuğa **elle** yardım edilmesidir. Çocuğa elle yardım ederken Model Olma tekniğinde olduğu gibi, aynı anda neler yapıldığı söylenmelidir.

Çocuğa yaptığımız yardımları, **en az** yardımdan **en çok** yardıma doğru Yönlendirme, Kısmî Yardım ve Tam Yardım olarak üç şekilde kullanırız.

Yönlendirme: Çocuk davranışı yaparken ellerimizin her an yardıma hazır şekilde çocuğa **dokunmadan**, onun ellerinin **yanında** tutulmasıdır.

Örneğin; ellerimizi çocuğun ellerinin yanında tutarız, *"fişin uçlarını prizin deliklerine yaklaştır ve ileriye doğru it"* şeklinde sözel ipuçları vererek beceriyi yerine getirmesine yardımcı oluruz.

Kısmî yardım: Sadece **elimizle** ya da **parmağımızla** çocuğun eline, bileğine ya da dirseğine **yön vererek** davranışı yerine getirmesini sağlamaktır.

Örneğin; çocuğun bileğinden ya da dirseğinden tutup hafifçe yönlendirerek *"fişi prizin deliklerine yaklaştır ve prize tak"* deriz ve davranışı doğru olarak yerine getirmesini sağlarız.

Tam Yardım: Çocuğun **arkasına** geçerek ellerinin **üzerinden** tutarak, davranışı yerine getirmesine yardım etmektir.

Örneğin; çocuğun elinin üzerinden tutarak yardım ederiz ve *"önce fişi burasından tutarak alıyoruz ve prizin deliklerine takıyoruz"* şeklinde açıklamalar yaparak fişi çocukla birlikte prize takarız.

Onaylama, Ödüllendirme ve Harekete Geçirme

Öğretim çalışmaları boyunca çocuk yerine getirdiği davranış ya da becerilerin doğru olup olmadığını öğrenmek ister. Bunu öğrendiğinde daha **cesaretli** ve daha **istekli** olarak çalışmalara katılır. Bunu yapmanın yollarından biri doğru davranışlarını **onaylama**, diğeri **ödüllendirmedir.**

Bunun yanında öğretim sırasında çocuk bazı beceri basamaklarında ya da bu basamaklardaki davranışların bir bölümünde **duraksayabilir**. Devam etmek için bir **işarete** gereksinim duyabilir. Bu gibi durumlarda onu **harekete geçirmek** gerekebilir.

Bu durumlarda yapılacak çalışmalar ve dikkat edilecek hususlar aşağıda açıklanmıştır.

Onaylama

Onaylama, bir şekilde çocuğa **doğru** yolda olduğunu hissettirmektir.

Çocuk beceri basamaklarındaki davranışları yerine getirirken ürkek davranabilir, yaptıklarından emin olmayabilir, tereddüt edebilir ve

hafif bir duraksama gösterebilir. Bu durumda, başımızı sallamak, gülümsemek, "*evet, tamam, devam et*" demek onun yaptıklarını onaylamamızdır.

Bu şekilde çocuğun doğru yaptığı davranışları **onaylandığında** tereddütleri de ortadan kalkmış olacak, dolayısıyla kendine güveni artacak ve çalışmayı daha cesaretli olarak sürdürecektir.

Ödüllendirme

Kitabımızın ikinci bölümünde, çalışmalarımızda kullanacağımız ödülleri belirlemiştik. Aşağıda, bu ödüller içinden hangi ödülleri, hangi durumlarda kullanacağımız, nasıl ödüllendireceğimiz ve ödüllendirmede nelere dikkat edeceğimiz konularında uymamız gereken bazı **kural** ve **önerilere** yer verilmiştir.

Hangi Durumlarda Hangi Ödülleri Kullanalım?

* Çocuğunuzun isteğiniz şekilde yerine getirdiği her bir beceri basamağı için; *aferin, çok güzel deme, kucaklama, saçını okşama* gibi **Sosyal Ödülleri** kullanınız.

* Çocuk çalışmanın belli bir aşamasına kadar beceri basamaklarını doğru olarak yerine getirmişse, kısa dinlenme molaları vererek *bir parça yiyecek, biraz içecek* gibi küçük miktarlarda **Yiyecek-İçecek Ödülleri** veriniz.

* Çocuk becerinin tamamını istenen şekilde yerine getirdiğinde, beceri basamaklarında verdiğiniz ödülden daha fazla miktarda **Yiyecek İçecek, Nesne ve Oyuncak** ya da **Oyun ve Etkinlik** ödülü veriniz.

* Ödülün türü ne olursa olsun **tüm ödülleri** sosyal ödüllerle birlikte kullanınız. Örneğin; *"aferin, çok güzel süpürdün, şimdi bahçede oynayabilirsin"*

* Öğrenilmesi ya da çocuğun yerine getirmesi daha zor olan becerilerde ÖDÜL LİSTESİ'nin **ilk sıralarındaki** ödülleri veriniz.

Nasıl Ödüllendirelim?

* Çocuk beceri basamaklarındaki bir davranışı ya da beceriyi **istenen şekilde** yerine getirdiğinde, zaman geçirmeden **hemen** ödüllendiriniz.

* Çocuğa ödülü **neden** verdiğinizi söyleyiniz. Örneğin; beceri basamaklarındaki bir davranışı yerine getirdiğinde *"aferin fişi prize çok güzel taktın"* diyerek, becerinin tüm basamaklarını yerine getirdiğinde *"halıyı çok güzel süpürdün, yerde oyuncaklarınla oynayabilirsin"* diyerek ödüllendiriniz.

* Çocuk beceri basamaklarını yerine getirebilir duruma geldikten sonra sosyal ödülleri daha seyrek kullanınız, **iki-üç doğru davranışta bir** ödüllendiriniz.

Nelere Dikkat Edelim?

* Çocuk, sadece **istenilen davranışı** yerine getirdiğinde ya da **istenilene yakın davranışı** yerine getirdiğinde ödüllendiriniz. Bunun dışında ödüllendirmeyiniz. Ancak bu şekilde ödüllendirmenin bir anlamı olabilir.

* Çalışmalarınızda hep **aynı** ödülleri **değil** mümkün olduğunca **değişik** ödüller kullanınız. Sürekli aynı ödüllerin verilmesi çocuğun o ödülden bıkmasına neden olabilir.

* Çocuğa hangi ödülü vereceğiniz konusunda tereddütleriniz

olursa, o an hangi ödülü istediğini **çocuğa sorabilirsiniz.**

* Özellikle oyun ve etkinlik ödüllerini mümkün olduğunca öğrettiğiniz beceri ile **ilişkilendiriniz.** Örneğin; çocuk elektrik süpürgesi ile halının üzerini istenen şekilde süpürdüğünde "*çok güzel süpürdün, şimdi halının üzerinde oyun oynayabilirsin*" diyerek ödüllendirebilirsiniz.

Harekete Geçirme

Harekete geçirme, çocuğa bir sonraki davranışa ya da basamağa geçiş işareti vermektir.

Çocuk beceri basamağındaki davranışın bir bölümünü ya da tamamını yerine getirdiğinde, bundan sonra ne yapacağı konusunda duraksayabilir. Bu durumda *"haydi" "yap bakalım" "devam et" "sonra"'* gibi sözlerle çocuğa bir sonraki davranışa ya da basamağa geçiş işareti veririz.

Bu şekildeki sözler, çocuğun **dikkatini** ne yapması gerektiği konusuna **yoğunlaştıracak**, onu harekete geçirecektir.

Uygulama

Çocuğa öğretilecek beceri ile ilgili çalışmalara başlamadan önce beceriye ve öğretimine ilişkin bilgilerin yer aldığı **ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORMU** açılır.

Öğretim Öncesi Son Hazırlıklar tamamlanır.

Hazırlıkların tamam olduğuna karar verildiğinde çalışmaya başlanabilir.

Sonra çocukla birlikte çalışma yerine gelinir.

Daha sonra çocuğun dikkatini çalışma üzerine toplaması sağlanır. Ufak dikkat problemleri olursa bunlar daha önce anlatıldığı gibi giderilmeye çalışılır.

Bu şekilde hem çalışmayla ilgili hazırlıklar hem de çocuğun çalışmaya hazırlanması sağlanmış olur ve beceri öğretimine başlanır.

Çocuğa beceriye ilişkin **yönerge** verilerek beceriyi yerine getirmesi istenir.

Çocuk verdiğimiz yönerge üzerine hiçbir davranışta bulunmayabilir.

Bu durumda çocuğu ilk beceri basamağına başlangıç yapabilmesi için *haydi, yap bakalım* gibi sözlerle **harekete geçirmeye** çalışırız.

Çocuk verdiğimiz yönerge üzerine yanlış bir davranışta bulunabilir.

Bu durumda **ipucu** vererek müdahale ederiz.

İpuçlarını açıklarken de belirtildiği gibi ipuçları aşağıda gösterildiği şekilde en hafiften en şiddetliye doğru bir sıra izlemektedir.

Sözel İpuçları	Yapacağı Davranışı Söyleme
	Açıklama Yapma
Model Olma	Model Olma
Fiziksel Yardım	Yönlendirme
	Kısmi Yardım
	Tam Yardım

Çocuğa ipucu verirken bu sırayı izleriz. Ancak beceri basamağındaki davranış çocuk için tehlike yaratacaksa dikkatli olunmalı, gerekirse hemen Fiziksel Yardım teknikleri kullanılarak çocuğun zarar görmesi önlenmelidir.

Böylesi bir durum sözkonusu olmadığında çocuğa verilecek ilk ipucu, **Yapacağı Davranışı Söyleme**'dir.

Çocuk, yapacağı davranışı söylememize rağmen **yanlış** yaparsa **bir sonraki** ipucuna geçeriz. Dolayısıyla çocuk beceri basamağındaki davranışı doğru bir biçimde yerine getirene kadar sırayla **tüm** ipuçlarını vermeyi sürdürürüz.

Çocuk, verdiğimiz yönerge üzerine ilk beceri basamağını doğru bir biçimde yerine getirebilir.

Bu durumda çocuğu **sosyal ödülle** ödüllendirerek bir sonraki beceri basamağını yerine getirmesini bekleriz.

Çocuk, verdiğimiz yönerge üzerine ilk beceri basamağını doğru bir biçimde yerine getirebilir. Ancak ileride herhangi bir beceri basamağında duraksayabilir ya da yanlış yapabilir.

Duraksarsa, onu **harekete geçirici** sözler söyleriz.

Yanlış yaparsa, çocuğa ne yapacağını **söyleyerek** müdahale ederiz. Yanlışlar devam ettikçe sırayla **bir sonraki** ipucuna geçeriz. Çocuk verdiğimiz herhangi bir ipucu sonucunda doğru yaptığında **ödüllendiririz** ve bir sonraki beceri basamağını yerine getirmesini bekleriz.

Çalışma süresi uzadığında çocukta dikkatsizlik ve yorgunluk

belirtileri ortaya çıkabilir. Bunu önlemek için çalışma sürelerini **uzun tutmamak**, güzel giden bir çalışmada zaman zaman **ara vererek** çocuğu bir parça yiyecek ya da biraz içecekle ya da kısa süreli bir oyun ya da etkinlikle **ödüllendirmek** gerekir.

Çalışmalara verdiğimiz aralar **aynı gün** olabileceği gibi, çalışmalarımız **ertesi güne** de sarkabilir. Her iki durumda da öğretim öncesi son hazırlıkları yaptıktan sonra çocuğa öğreteceğimiz beceriye ilişkin yönergeyi vererek çalışmamızı **baştan** başlatırız.

Bu şekilde tüm beceri basamaklarını tamamlarız.

Çocuk beceri basamaklarını baştan sona başarıyla ya da hafif ipuçlarıyla **tamamladığında** aralarda verdiğimiz ödüllerden **daha etkili** olabilecek nesne, oyuncak, oyun, etkinlik ödüllerinden birini vererek ödüllendiririz.

Çalışmalarımız süresince çocuğun durumunun **kaydedilmesi** de öğretim çalışmalarımızın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Çalışmalarımızın nasıl gittiği konusunda bilgi sahibi olabilmemiz için çalışmalarımız süresince çocuğun her bir beceri basamağındaki durumunu kaydetmemiz gerekmektedir.

Bu amaçla, **ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORMU**'nda **Beceri Basamakları**'nın karşılarında boşluklar bırakılmıştır.

Çocuk beceri basamağındaki davranışı ipucuna gerek olmadan ya da bir ipucunun verilmesi sonucunda yerine getirebilir. Bu durumları kaydetmede sizlere kolaylık olsun diye bir işaretleme sistemi geliştirilmiştir.

Bağımsız..... +
Sözel İpuçları..... S
Model Olma..... M
Fiziksel Yardım..... F

Buna göre, eğer çocuğumuz 1. çalışmada 1. beceri basamağını ipucuna gerek olmadan bağımsız olarak yerine getiriyorsa Örnekte görüldüğü gibi bu basamağın yanındaki **1. Çalışma** kolonuna + işaretini koyarız. Eğer Sözel İpucu ile yerine getiriyorsa **S** işaretini koyarız. Diğer ipuçları için de aynı şekilde işaretlemelerimizi yaparız.

ÖRNEK

Beceri Basamakları	1. Çalışma	2. Çalışma	3. Çalışma
1. Elektrik süpürgesini al, buraya getir.	+	+	+
2. Diğer parçaları da getir, süpürgenin yanına koy.	S	S	+
3. Süpürgenin hortumlarını birbirine geçirerek tak.	M	+	+
4. Düz zemin için kullanılan parçayı al, hortumun ucuna tak.	F	S	+

Kayıtlarımıza göre çocuğumuz beceri basamaklarındaki davranışları her çalışmada **daha hafif** ipucuyla ya da **hiç ipucuna** gerek

duymadan yerine getiriyorsa bu, çalışmalarımızda bir **ilerleme** olduğunu gösterir.

Son üç çalışmamızda ard arda tüm işaretler + olduğunda, bir başka deyişle çocuğumuz beceriyi **hiçbir** ipucuna gereksinim duymadan yerine getirebilir duruma geldiğinde bu beceriyle ilgili çalışmamızı sona erdiririz. Bir başka gün **BECERİLERİN ÖĞRETİM SIRASI LİSTESİ**'nde yer alan bir sonraki becerinin öğretimine geçeriz.

Günde 2-3 kez en az 4 gün çalıştığımız halde ard arda yaptığımız kayıtlardaki işaretlemelerde bir değişiklik olmaması, bir başka deyişle çocuğumuzun beceri basamaklarında ipuçlarına duyduğu gereksinimlerde bir azalma olmaması durumunda çalışmamızı sona erdiririz. Bir başka gün **BECERİLERİN ÖĞRETİM SIRASI LİSTESİ**'nde yer alan bir sonraki becerinin öğretimine geçeriz.

Yeni bir becerinin öğretimine geçtiğimizde çocuğumuzun bundan önce öğrettiğimiz beceriyi günlük yaşamında kullanması ve alışkanlık haline getirmesi için **fırsatlar** yaratırız. Öğrettiğimiz beceriyi ev içinde yerine getirmesi için onu **cesaretlendirir**, **teşvik** ederiz. Örneğin evde o becerinin yapılması gerektiğinde bunu çocuğun yapmasını isteriz.

Ard arda 3 gün yaptığımız çalışmalarda çocuk bir ya da birkaç

beceri basamağında sürekli olarak en şiddetli ipucu olan **Fiziksel Yardım**'larda takılır, daha hafif ipuçlarına geçemezse bu, beceri basamağı ya da basamaklarının çocuk için çok **zor** ya da **karmaşık** olduğu anlamına gelir. Bu durumda, becerinin basamaklarını oluştururken yaptığımız gibi, çocuğun takıldığı beceri basamağını **daha alt** basamaklara ayırarak beceri basamaklarını yeniden oluşturmamız gerekir.

Çocuğun birçok beceri basamağında fiziksel yardımlara takılması durumunda, bu kez öğreteceğimiz becerinin bütün olarak çocuk için uygun **olmadığı** sonucuna varılabilir.

Bu durumda, bu beceriye ilişkin çalışmamızı sona erdiririz. Bir başka gün **BECERİLERİN ÖĞRETİM SIRASI LİSTESİ**'nde yer alan bir sonraki becerinin öğretimine geçeriz.

Çalışmalarınız süresince
takıldığınız ya da zorlandığınız konularda
UZMANDAN
yardım isteyiniz.

EKLER

EKLER

Sayfa

EK-A ÇOCUĞA ÖĞRETİLECEK BECERİLERİ BELİRLEME LİSTESİ.....61

EK-B ÇOCUĞUN YERİNE GETİREMEDİĞİ BECERİLER LİSTESİ.....62

BECERİLERİN ÖĞRETİM SIRASI LİSTESİ..... 62

EK-C ÖDÜL BELİRLEME LİSTESİ.....63

EK-D ÇALIŞMALARDA KULLANILACAK ÖDÜLLER LİSTESİ.....64

EK-E ÖRNEK ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORMU..... 65

EK-F ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORMU..... 66

ÇOCUĞA ÖĞRETİLECEK BECERİLERİ BELİRLEME LİSTESİ

ÖZBAKIM BECERİLERİ

Tuvalet Becerileri

( ) Tuvaletini İşaret Etme
( ) Tuvalete Gitme
( ) Tuvalete Oturma
( ) Tuvaletini Yapma
( ) Temizlenme
( ) Sifonu Çekme
( ) Pantolonunu Çekme
( ) Ellerini Yıkama
( ) .....
( ) .....

Giyinme Becerileri

( ) Şapka Çıkarma-Takma
( ) Ceket Çıkarma-Giyme
( ) Eldiven Çıkarma-Giyme
( ) Ayakkabı Çıkarma-Giyme
( ) Çorap Çıkarma-Giyme
( ) Pantolon Çıkarma-Giyme
( ) Gömlek Çıkarma-Giyme
( ) Tişört-Atlet Çıkarma-Giyme
( ) Ayakkabı Bağı Çözme-Bağlama
( ) Etek Çıkarma-Giyme
( ) Düğme Açma-İlikleme
( ) Kemer Çıkarma-Bağlama
( ) .....
( ) .....

Yemek Yeme Becerileri

( ) Parmaklarıyla Yeme
( ) Yiyecekleri Koparma
( ) Bardaktan İçme
( ) Tabağına Yemek Alma
( ) Kaşıkla Yeme
( ) Çatalla Yeme
( ) Yiyecekleri Kesme
( ) Sofra Kurallarına Uyma
( ) .....
( ) .....

Kişisel Bakım Becerileri

( ) El-Yüz Yıkama
( ) Traş Olma
( ) Diş Fırçalama
( ) Makyaj Yapma
( ) Saç Tarama
( ) Cilt Bakımı
( ) Banyo Yapma
( ) .....
( ) .....

EV İÇİ BECERİLERİ

Evdeki Araç-Gereçleri Kullanma

( ) Saç Kurutma Makinesi
( ) Telefon
( ) Elektrik Süpürgesi
( ) Çamaşır Makinesi
( ) Televizyon
( ) KurutmaMakinesi
( ) Müzik Seti
( ) Bulaşık Makinesi
( ) Gazlı Ocak
( ) Tost Makinesi
( ) Şofben
( ) Mikser
( ) .....
( ) .....

Mutfak Becerileri

( ) Yiyecek Hazırlama Saklama
( ) Bulaşık Yıkama
( ) İçecek Hazırlama
( ) Mutfak Tezgahını Temizleme
( ) Yemek Masası Hazırlama
( ) .....
( ) .....

Ev Temizliği ve Düzeni

( ) Toz Alma
( ) Eşyaları Yerleştirme
( ) Yerleri Süpürme-Silme
( ) .....
( ) .....

Çamaşır Yıkama ve Giysilerin Bakım

( ) Çamaşır Yıkama-Kurutma
( ) Giysileri Onarma
( ) Giysileri Ütüleme
( ) Giysileri Yerleştirme
( ) .....
( ) .....

Uyku Zamanı

( ) Yatağını Toplama
( ) Yatağını Yapma
( ) Yatak Odasını Temizleme
( ) Yatak Odasını Düzenleme
( ) .....
( ) .....

ÇOCUĞUN YERİNE GETİREMEDİĞİ BECERİLER LİSTESİ

*.....
*.....
*.....
*.....
*.....
*.....
*.....
*.....
*.....
*.....
*.....
*.....
*.....

BECERİLERİN ÖĞRETİM SIRASI LİSTESİ

1.....
2.....
3.....
4.....
5.....
6.....
7.....
8.....
9.....
10.....
11.....
12.....
13.....
14.....
15.....

ÖDÜL BELİRLEME LİSTESİ

Yiyecek-İçecekler	Oyunlar	Etkinlikler
( ) Pasta	( ) Babasıyla Top oynama	( ) TV izleme
( ) Kraker	( ) Kamyonlarla oynama	( ) Alışveriş etme
( ) Kek	( ) Bebeklerle oynama	( ) Çiçeklere bakma
( ) Sandviç	( ) Çamurla oynama	( ) Pikniğe gitme
( ) Şeker	( ) Arabalarla oynama	( ) Kitap-dergi-gazete okuma
( ) Büsküvi	( ) Kumla oynama	( ) Evi temizleme
( ) Çikolata	( ) Bisiklete binme	( ) Resimyapma-boyama
( ) Dondurma	( ) Arkadaşları ile oynama	( ) Yemek masası hazırlama
( ) Meyve	( ) Hayvanlarla oynama	( ) Müzik dinleme
( ) Fındık ezmesi	( ) Anneyle evcilik oynama	( ) Masal dinleme
( ) Patates cipsi	( ) Salıncağa binme	( ) Evde annesine yardım etme
( ) Ciklet	( ) Saklambaç oynama	( ) Kendisine kitap okunması
( ) Süt	( ) Kaydıraktan kayma	( ) Oyun parkına gitme
( ) Oralet	( ) Körebe oynama	( ) Bir arkadaşını eve davet etme
( ) Meyve suyu	( ) Uçurtma uçurma	( ) Sinemaya gitme
( ) Kola	( ) Çocukla İskambil oynanması	( ) Özel telefon görüşmesi yapabilme
( ) Gazoz	( ) Çocukla dama oynanması	( ) Arkadaşları ile eğlenceye katılma
( ) Çay	( )	( ) Anne babanın işyerini ziyarete gitme
( )	( )	( ) Bakkala giderek istediğini alabilme
( )	**Sosyal Ödüller**	( ) Babasına yardım etme
Nesne ve Oyuncaklar	( ) Alkışlanma	( ) Arkadaşına gitme
( ) Renkli kalemler	( ) Aferin denmesi	( ) .....
( ) Silgiler	( ) Saçının okşanması	( ) .....
( ) Teyp kasetleri	( ) Çok güzel denmesi	
( ) Oyuncaklar	( ) Kucaklanma	
( ) Oyun kartları	( ) Yanaklarından öpülmesi	
( ) Renkli Kitaplar	( )	
( ) Takılar	( )	
( ) Giysiler		
( ) Hayvan Fotoğrafı		
( ) Ünlülerin posterleri		
( )		
( )		

ÇALIŞMALARDA KULLANILACAK ÖDÜLLER LİSTESİ

Yiyecek-İçecekler	Oyunlar	Etkinlikler
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
Nesne ve Oyuncaklar	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	**Sosyal Ödüller**	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....
*.....	*.....	*.....

ÖRNEK ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORMU

Becerinin Adı : Elektrik Süpürgesini Kullanma
Çalışmanın Amacı : Elektrik süpürgesiyle halının üzerini pislik bırakmadan süpürür.
Çalışma Yeri : Salon, Oturma Odası.
Çalışma Araçları : Elekrik süpürgesi, süpürgenin hortumları, süpürme parçaları, halı ve priz.

Beceri Basamakları	1. Çalışma	2 Çalışma	3 Çalışma	4 Çalışma	5 Çalışma	6 Çalışma	7 Çalışma	8 Çalışma	9 Çalışma	10 Çalışma	11 Çalışma	12 Çalışma
1. Elektrik süpürgesini bulunduğu yerden al.												
2. Süpüreceğin yere getir.												
3. Süpürgenin diğer parçalarını da getir.												
4. Parçaları elektrik süpürgesinin yanına koy.												
5. Süpürgenin hortumlarını birbirine geçirerek tak.												
6. Düz zemin için kullanılan parçayı al.												
7. Süpürgenin hortumunun ucuna tak.												
8. Süpürgenin fişini al.												
9. Fişi elektrik prizine tak.												
10. Süpürgenin hortumunu yeri süpürebilecek ve yere paralel olacak şekilde iki elinle tut.												
11. Bir elinle hortumu tutarken diğer elinle süpürgenin çalıştırma düğmesine bas.												
12. Süpürgeyi iki kez ileriye iki kez geriye hareket ettir.												
13. Halının her tarafını süpür.												
14. İşin bittiğinde süpürgeyi kapama düğmesine basarak kapat.												
15. Süpürgenin fişini elektrik prizinden çek.												
16. Hortumun parçalarını sök.												
17. Söktüğün parçaları her zaman konan yere koy.												
18. Elektrik süpürgesini her zaman konan yere koy.												

İşaretleme Sistemi

Bağımsız	+	Model Olma	M
Sözel İpucu	S	Fiziksel Yardım	F

ÖĞRETİM SÜRECİ VERİLERİ KAYIT FORMU

Becerinin Adı :
Çalışmanın Amacı :
Çalışma Yeri :
Çalışma Araçları :

Beceri Basamakları	1. Çalışma	2 Çalışma	3 Çalışma	4 Çalışma	5 Çalışma	6 Çalışma	7 Çalışma	8 Çalışma	9 Çalışma	10 Çalışma	11 Çalışma	12 Çalışma
1.												
2.												
3.												
4.												
5.												
6.												
7.												
8.												
9.												
10.												
11.												
12.												
13.												
14.												
15.												
16.												

İşaretleme Sistemi Bağımsız **+** Model Olma **M**
Sözel İpucu **S** Fiziksel Yardım **F**

EK 11
ARAŞTIRMA VERİLERİ

Sayfa

EK 11.1 BİRİNCİ ANNE G.'NİN ÇOCUĞU Ö. İLE YAPTIĞI BECERİ ÖĞRETİMİ ÇALIŞMALARINDA ELDE EDİLEN VERİLER..... 162

-TIRNAK KESME BECERİSİNİN VERİLERİ..... 162
-BIÇAKLA SALATALIK SOYUP DOĞRAMA BECERİSİNİN VERİLERİ..... 163
-GÖMLEK ÜTÜLEME BECERİSİNİN VERİLERİ..... 164

EK 11.2 İKİNCİ ANNE T.'NİN ÇOCUĞU Ç. İLE YAPTIĞI BECERİ ÖĞRETİMİ ÇALIŞMALARINDA ELDE EDİLEN VERİLER.....166

-BULAŞIK MAKİNASINI KULLANMA BECERİSİNİN VERİLERİ.....166
-ELEKTRİK SÜPÜRGESİNİ KULLANMA BECERİSİNİN VERİLERİ..167
-AYAKKABI BAĞI BAĞLAMA BECERİSİNİN VERİLERİ.....168

EK 11.3 ÜÇÜNCÜ ANNE F.'NİN ÇOCUĞU S. İLE YAPTIĞI BECERİ ÖĞRETİMİ ÇALIŞMALARINDA ELDE EDİLEN VERİLER.....169

-ELEKTRİKLİ FIRINI KULLANMA BECERİSİNİN VERİLERİ..... 169
-ÇAMAŞIR MAKİNASINI KULLANMA BECERİSİNİN VERİLERİ..... 170
-HAZIR ÇORBA YAPMA BECERİSİNİN VERİLERİ.....171

EK 11.1

BİRİNCİ ANNE G.'NİN ÇOCUĞU Ö. İLE YAPTIĞI BECERİ ÖĞRETİMİ ÇALIŞMALARINDA ELDE EDİLEN VERİLER

Öğrencinin Adı : Ö. K.
Becerinin Adı : TIRNAK KESME

Beceri Basamakları / Oturumlar	1	2	3	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5				Gözlemci
1. Bir eski gazete al, yere ser.	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+				-
2. Tırnak makasını al.	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+				-
3. Yere otur.	-	-	-	M	S	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+				-
4. Tırnak makasını sağ elinin baş ve işaret parmağıyla tut.	-	-	-	M	S	M	F	+	+	+	+	+	+	+	+	+				-
5. Makası sol elinin küçük parmağına yerleştir.	-	-	-	M	M	M	F	F	+	+	+	+	+	+	+	+				-
6. Makası bastırarak tırnağını kes.	-	-	-	M	M	M	F	F	+	+	+	+	+	+	+	+				-
7. Aynı işlemi diğer parmakların için de yap.	-	-	-	M	M	M	F	S	S	S	S	-	-	-	-	-				-
8. Tırnak makasını sol elinin baş ve işaret parmağıyla tut.	-	-	-	M	M	M	F	S	+	+	+	+	+	+	+	+				-
9. Makası sağ elinin küçük parmağına yerleştir.	-	-	-	M	M	M	M	F	+	+	+	+	+	+	+	+				-
10. Makası bastırarak tırnağını kes.	-	-	-	M	M	M	M	F	+	S	S	-	-	+	+	+				-
11. Aynı işlemi diğer parmakların için de yap.	-	-	-	M	M	M	S	S	S	S	S	-	-	-	-	-				-
12. Makası yerine koy.	-	-	-	M	M	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+				-
13. Gazeteyi dökmeden topla.	-	-	-	M	M	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+				-
14. Çöpe at.	-	-	-	M	M	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+				-
15. Ellerini sabunla yıka ve kurula.	-	-	-	M	M	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+				-
Doğru Olarak Yerine Getirilen Basamak Sayısı	0	0	0	2	2	2	4	8	13	12	12	12	12	12	13	13				0
Yüzdelik Oran	0	0	0	13.3	13.33	13.33	26.66	53.33	86.66	80	80	80	80	80	86.66	86.66				0

EK 11.1-devam

Öğrencinin Adı : Ö. K.
Becerinin Adı : BIÇAKLA SALATALIK SOYUP DOĞRAMA

Beceri Basamakları \ Oturumlar	1	1	2	3	1	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4		Gözlemci
1. Bıçağı sağ eline al.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+
2. Soyulacak malzemeyi sol eline al.	-	-	-	-	-	M	F	F	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+		-
3. Önce uç kısımların kabuğunu keserek al.	-	-	-	-	-	S	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		-
4. Malzemenin bir başına bıçağı koy.	-	-	-	-	-	M	S	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+		-
5. Baştan uca kadar malzemeyi soy.	-	-	-	-	-	F	F	F	M	S	S	+	+	+	+	+	+	+		-
6. Kabuklar bitene kadar devam et.	-	-	-	-	-	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		-
7. Bıçağı tezgahın üzerine koy.	-	-	-	-	-	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		-
8. Malzemeyi muslukta yıka.	-	-	-	-	-	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		-
9. Malzemeyi tahtanın üzerine koy.	-	-	-	-	-	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		-
10. Bıçağı al.	-	-	-	-	-	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		-
11. Malzemeyi sağdan başlayarak doğra.	-	-	-	-	-	M	S	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+		-
12. Bıçağı tezgahın üzerine bırak.	-	-	-	-	-	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		-
13. Malzemeyi tabağa doldur.	-	-	-	-	-	F	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		-
14. Tahtayı ve bıçağı bulaşıklığa koy.	-	-	-	-	-	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		-
Doğru Olarak Yerine Getirilen Basamak Sayısı	1	1	1	1	1	1	5	9	10	12	13	14	14	14	14	14	14	14		1
Yüzdelik Oran	0.71	0.71	0.71	0.71	0.71	0.71	35.71	64.28	71.42	85.71	92.85	100	100	100	100	100	100	100		0.71

EK 11.1-devam

Öğrencinin Adı : Ö. K.
Becerinin Adı : GÖMLEK ÜTÜLEME

Beceri Basamakları \ Oturumlar	1	2	1	2	3	1	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	1	2	3	Gözlemci
1. Ütü tahtasını aç.	-	-	-	-	-	-	F	F	M	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
2. Ütüyü al.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
3. Ütünün suyunu koy.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
4. Ütüyü tahtanın üzerine koy.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
5. Fişini tak.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
6. Buharın çıkmasını bekle.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
7. Gömleğini tahtanın üzerine koy.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
8. Önce arka robasını düzelt tahtaya koy.	-	-	-	-	-	-	F	F	F	F	M	M	S	S	+	+	+	+	+	+	-
9. Ütüyü sağ eline al.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
10. Sol elinle gömleği tut ve ütüle.	-	-	-	-	-	-	F	F	M	M	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	-
11. Ütüyü yerine koy.	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
12. Gömleğin sağ önünü tahtaya ser, düzelt.	-	-	-	-	-	-	M	M	S	S	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	-
13. Ütüyü al.	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
14. Sağ önünü ütüle.	-	-	-	-	-	-	S	S	S	M	M	S	S	+	+	+	+	+	+	+	-
15. Ütüyü yerine koy.	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
16. Gömleğin sol önünü ser, düzelt.	-	-	-	-	-	-	S	S	S	M	M	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
17. Ütüyü al.	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
18. Gömleğin sol önünü ütüle.	-	-	-	-	-	-	M	M	S	S	S	M	+	+	+	+	+	+	+	+	-

EK 11.1-devam

Beceri Basamakları / Oturumlar	1	2	1	2	3	1	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	1	2	3	Gözlemci
19. Sağ kolun manşetini düzelt.	-	-	-	-	-	-	M	M	S	S	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	-
20. Ütüyü al.	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
21. Manşeti ütüle.	-	-	-	-	-	-	M	M	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
22. Ütüyü yerine koy.	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
23. Gömleğin sağ kolunu tahtaya ser, düzelt.	-	-	-	-	-	-	M	M	F	F	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	-
24. Ütüyü al.	-	-	-	-	-	-	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
25. Sağ kolu ütüle.	-	-	-	-	-	-	S	S	F	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
26. Aynı işlemi sol kol için de yap.	-	-	-	-	-	-	S	S	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
27. Ütüyü yerine koy.	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
28. Gömleğin yakasının tersini tahtaya ser, düzelt.	-	-	-	-	-	-	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
29. Ütüyü al.	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
30. Gömleğin yakasını ütüle.	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
31. Ütüyü yerine koy.	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
32. Ütünün fişini çek.	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
33. Ütünün suyunu lavoboya boşalt.	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
34. Ütüyü taşın üzerine dik koy.	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
35. Gömleği al, askıya as.	-	-	-	-	-	-	S	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
36. Ütü tahtasını kapat.	-	-	-	-	-	-	S	S	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
37. Ütü tahtasını yerine koy.	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
Doğru Olarak Yerine Getirilen Basamak Sayısı	7	7	7	7	7	7	20	23	24	28	30	35	36	37	37	37	37	37	37	37	7
Yüzdelik Oran	18.91	18.91	18.91	18.91	18.91	18.91	54.05	62.16	64.86	75.67	81.08	94.59	97.29	100	100	100	100	100	100	100	1891

EK 11.2

İKİNCİ ANNE T.'NİN ÇOCUĞU Ç. İLE YAPTIĞI BECERİ ÖĞRETİMİ ÇALIŞMALARINDA ELDE EDİLEN VERİLER

Öğrencinin Adı : Ç. S.

Becerinin Adı : BULAŞIK MAKİNASINI KULLANMA

Beceri Basamakları / Oturumlar	1	2	3	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5					Gözlemci
1. Makinanın kapağını aç.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+					+
2. Üst sepeti dışarı çek.	-	-	-	M	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+					-
3. Bardakları sepete yerleştir.	-	-	-	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+					-
4. Sepeti yerine ittir.	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+					-
5. Alt sepeti dışarı çek.	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+					-
6. Tabakları bölmelere yerleştir.	-	-	-	M	M	M	M	+	+	+	+	+	+	+	+					-
7. Kaşıkları,çatalları,bıçakları özel sepetine koy.	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+					-
8. Sepeti yerine ittir.	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+					-
9. Deterjanı al.	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+					-
10. Deterjanı özel bölmeye bir ölçek dök.	-	-	-	M	M	F	S	+	+	+	+	+	+	+	+					-
11. Bölmenin kapağını kapat.	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+					-
12. Deterjanı yerine koy.	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+					-
13. Makinanın kapağını kapat.	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+					-
14. Soldaki düğmeyi iki sayısına çevir.	-	-	-	M	M	F	S	+	+	+	+	+	+	+	+					-
15. Sağdaki düğmeye bas.	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+					-
Doğru Olarak Yerine Getirilen Basamak Sayısı	1	1	1	10	12	12	12	15	15	15	15	15	15	15	15					1
Yüzdelik Oran	6.66	6.66	6.66	66.66	80	80	80	100	100	100	100	100	100	100	100					6.66

EK 11.2-devam

Öğrencinin Adı : Ç. S.
Becerinin Adı : ELEKTRİK SÜPÜRGESİNİ KULLANMA

Beceri Basamakları / Oturumlar	1	1	2	3	1	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4				Gözlemci
1. Elektrik süpürgesini yerinden al.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+				+
2. Süpürgeyi salona getir.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+				+
3. Süpürgenin parçasını da salona getir.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+				+
4. Hortumları geçirerek birbirine tak.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+				+
5. Süpürgenin fişini al.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+				+
6. Fişi elektrik prizine tak.	K	+	-	-	K	F	F	F	S	+	+	+	+	+	+	+				+
7. Süpürgenin burnunu yere paralel tut.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+				+
8. Diğer elinle çalıştarma düğmesine bas.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+				+
9. Süpürgeyi iki kez ileri iki kez geri hareket ettir.	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+				+
10. Her tarafı süpür.	-	-	-	-	-	S	S	F	S	+	+	+	+	+	+	+				-
11. Süpürgenin düğmesini kapat.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+				+
12. Fişi prizden çek.	-	-	-	-	-	F	F	F	S	+	+	+	+	+	+	+				-
13. Süpürgenin parçasını sök.	-	+	+	+	-	F	F	F	S	+	+	+	+	+	+	+				-
14. Kordonu süpürgenin etrafına dola.	-	-	-	-	-	F	F	F	S	+	+	+	+	+	+	+				-
15. Hortumu süpürgenin etrafına dola.	-	-	-	-	-	F	F	F	S	+	+	+	+	+	+	+				-
16. Süpürgeyi ve parçasını yerine kaldır.	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+				-
Doğru Olarak Yerine Getirilen Basamak Sayısı	9	10	9	9	9	10	10	10	16	16	16	16	16	16	16	16				10
Yüzdelik Oran	56.25	62.25	56.25	56.25	56.25	62.25	62.25	62.25	100	100	100	100	100	100	100	100				62.25

EK 11.2-devam

Öğrencinin Adı : Ç. S.
Becerinin Adı : AYAKKABI BAĞI BAĞLAMA

Beceri Basamakları \ Oturumlar	1	2	1	2	3	1	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	1	2	3	Gözlemci
1. Ayakkabılarını al yere koy.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
2. Ayakkabıyı ayağına geçir.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
3. Bağcıklarını ikielinle tutup çek.	-	-	-	-	-	-	S	M	M	M	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
4. Bağcığın birini diğerinden geçir, düğümle.	-	-	-	-	-	-	M	M	M	M	M	F	F	+	+	+	+	+	+	-
5. Soldaki bağcığı ikiye katla.	-	-	-	-	-	-	M	M	M	M	M	F	F	+	+	+	+	+	+	-
6. Katlanmış bağcığı solelinle tut.	-	-	-	-	-	-	M	M	M	M	M	F	F	+	+	+	+	+	+	-
7. Diğer bağcığı katlı bağcığın üzerine getir.	-	-	-	-	-	-	M	M	M	M	M	F	F	+	+	+	+	+	+	-
8. Bağcığı aradan geçirerek çek.	-	-	-	-	-	-	M	M	M	M	M	F	F	+	+	+	+	+	+	-
Doğru Olarak Yerine Getirilen Basamak Sayısı	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3	3	8	8	8	8	8	8	2
Yüzdelik Oran	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	37.5	37.5	37.5	100	100	100	100	100	100	25

EK 11.3

ÜÇÜNCÜ ANNE F.'NİN ÇOCUĞU S. İLE YAPTIĞI BECERİ ÖĞRETİMİ ÇALIŞMALARINDA ELDE EDİLEN VERİLER

Öğrencinin Adı : S. K.
Becerinin Adı : ELEKTRİKLİ FIRINI KULLANMA

Beceri Basamakları / Oturumlar	1	2	3	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5							Gözlemci
1. Fırını öne çek.	-	-	-	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+							-
2. Arkasından kabloyu kontrol et.	-	-	-	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+							-
3. Fişi prize tak.	-	-	-	F	+	+	+	+	+	+	+	+	+							-
4. Düğmeleri yandaki çizelgeye göre ayarla.	-	-	-	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+							-
5. Fırının içini kontrol et.	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+							-
6. Pişecek malzemeye göre yandaki çizelgeden programı seç.	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+							-
7. Fırının kapağını aç.	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+							-
8. Pişireceğin malzemeyi içine koy.	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+							-
9. Fırının kapağını kapat.	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+							-
10. Fırını çalıştır	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+							-
11. Piştikten sonra fırını kapat.	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+							-
12. Malzemeyi çıkart.	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+							-
13. Fırının kapağını aralık bırak.	-	-	-	M	S	+	+	+	+	+	+	+	+							-
14. Fişi prizden çek.	-	-	-	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+							-
15. Fırını yerine it.	-	-	-	F	+	+	+	+	+	+	+	+	+							-
Doğru Olarak Yerine Getirilen Basamak Sayısı	0	0	0	7	13	15	15	15	15	15	15	15	15							0
Yüzdelik Oran	0	0	0	46.66	86.66	100	100	100	100	100	100	100	100							0

BASILMAMIŞ

EK 11.3-devam

Öğrencinin Adı : S. K.
Becerinin Adı : ÇAMAŞIR MAKİNASINI KULLANMA

Beceri Basamakları \ Oturumlar	1	1	2	3	1	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4					Gözlemci
1. Çamaşırları makinanın yanına getir.	+	-	-	-	-	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+					+
2. Makinanın kapağını aç.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+					+
3. Çamaşırları makinaya yerleştir.	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+					-
4. Deterjan topunu al.	+	+	+	+	+	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+					+
5. İçine deterjanı doldur.	+	+	-	+	+	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+					+
6. Çamaşırların ortasına yerleştir.	+	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+					+
7. Makinanın kapağını aç.	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+					-
8. Yumuşatıcı gözünü aç.	-	-	-	-	-	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+					-
9. Yumuşatıcıyı koy.	-	-	-	-	-	S	+	+	+	+	+	+	+	+	+					-
10. Yumuşatıcı gözünü kapat.	-	-	-	-	-	+	+	S	+	+	+	+	+	+	+					-
11. Makinanın fişini prize tak.	-	-	-	-	-	S	S	+	+	+	+	+	+	+	+					-
12. Programı ayarla.	-	-	-	-	-	M	S	S	+	+	+	+	+	+	+					-
13. Düğmesine bas, çalıştır.	-	-	-	-	-	M	S	+	+	+	+	+	+	+	+					-
Doğru Olarak Yerine Getirilen Basamak Sayısı	5	4	3	4	4	5	8	11	13	13	13	13	13	13	13					5
Yüzdelik Oran	38.46	30.76	23.07	30.76	30.76	38.46	61.53	84.61	100	100	100	100	100	100	100					38.46

EK 11.3-devam

Öğrencinin Adı : S. K.

Becerinin Adı : HAZIR ÇORBA YAPMA

Beceri Basamakları \ Oturumlar	1	2	1	2	3	1	1	2	3	4	5	6	1	2	3					Gözlemci
1. Çorba yapacağın tencereyial.	-	-	-	-	-	-	M	S	+	+	+	+	+	+	+					-
2. Tencereye 5 bardak su koy.	-	-	-	-	-	-	F	S	+	+	+	+	+	+	+					-
3. Çorba paketinin kenarını makasla kes.	-	-	-	-	-	-	F	S	+	+	+	+	+	+	+					-
4. Çorbayı tencereye boşalt.	-	-	-	-	-	-	S	+	+	+	+	+	+	+	+					-
5. Kaşıkla iyice karıştır.	-	-	-	-	-	-	S	+	+	+	+	+	+	+	+					-
6. Ocağı yak.	+	+	-	-	-	-	S	+	+	+	+	+	+	+	+					+
7. Tencereyi ocağın üzerine koy.	+	+	-	-	-	-	S	+	+	+	+	+	+	+	+					+
8. Kaynayana kadar kaşıkla karıştır.	-	-	-	-	-	-	M	+	+	+	+	+	+	+	+					-
9. Ocağı kıs.	-	-	-	-	-	-	S	+	+	+	+	+	+	-	+					-
10. Tencerenin kapağını yarım aç.	-	-	-	-	-	-	S	+	+	+	+	+	+	+	+					-
11. 10 dk. kısık ateşte kaynat.	-	-	-	-	-	-	S	+	+	+	+	+	+	+	+					-
12. Ocağı kapat.	-	-	-	-	-	-	S	+	+	+	+	+	+	+	+					-
Doğru Olarak Yerine Getirilen Basamak Sayısı	2	2	0	0	0	0	0	9	12	12	12	12	12	11	12					2
Yüzdelik Oran	16.66	16.66	0	0	0	0	0	75	100	100	100	100	100	91.66	100					16.66

KAYNAKÇA

AAMR/American Association on Mental Retardation. Mental Retardation: **Definition, Classification and Systems of Supports.** (9th Edition) Washington, DC: 1992.

Akkök, Füsun. "Davranışsal Yaklaşıma Dayalı Anne-Baba Rehberliğinin Öğretilebilir Çocukların Özbakım Becerilerinin Gelişimine Etkisi" Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi: 1984.

Akkök, F. ve Sucuoğlu, B., **Anne Baba Rehberliği El Kitabı: Temel Becerileri Kazandırma Yöntemleri.** ODDÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara: 1989.

Alberto, A. P. ve Troutman, C. A. **Applied Behavior Analysis for Teachers.** McMillan Publishing Company, USA: 1990.

Anadolu Üniversitesi. "Cilt II Zihin Engelliler Alt Çalışma Grubu Rapor" **Engelliler İçin Eğitim Modelleri Geliştirme Projesi.** T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Eskişehir: 1992.

Baker, D. **Project Learn Parent Training Manual.** Lawrence Kans.: Burea of Child Research, 1978 (Turnbull, 1983a, s. 37'deki alıntı).

Baker, Bruce L. "Training Parents as Teachers of Their Developmentally Disabled Children" In S. Salzinger, J. Antrobus ve J . Glick (Eds.) **The Ecosystem of the Sick Child,** New York Academic Press: 1980, ss. 201-216.

_____.ve Heifetz, L. J. "The Read Project: Teaching Manuels for Parents of Retarded Children" **In Intervention Stratejies for High Risk Infants and Young Children.** (Ed. by Tijossem T. D.) University Park Press, Baltimore, Maryland: 1976.

_____.ve Brightman, R. P. "Training Parents of Retarded Children: Program-Specific Outcomes" **Journal Behaviour Therapy and Experimental Psychiatry,** Vol. 15, No: 3, 1984, ss. 255-260.

_____.ve McCurry, M. C. "School-Based Parent Training: An Alternative for Parents Predicted to Demonstrate Low Teaching Proficiency Following Group Training" **Education and Training of the Mentally Retarded,** December, 1984, ss. 261-267.

Ball, T. S., Coyne, A., Jarvis, R. M. ve Pease, S. S. F. "Parents of Retarded Children as Teaching Assistants for Other Parents" **Education and Training of the Mentally Retarded,** February, 1984, ss. 64-69.

Bazyk, S. "Changes in Attitudes and Beliefs Regarding Parent Participation and Home Programs: an Update" **The American Journal of Occputaional Therapy,** November, Vol. 43, No: 11, 1989, ss. 723-728.

Becker, Wesley C. **Parents Are Teachers: A Child Management Program.** Research Press, Oregon: 1971.

Bergan, J. R., Neumann, A. J. ve Karp, C. L. "Effects of Parent Training on Parent Instruction and Child Learning of Intellectual Skills" **Journal of School Psychology,** Vol. 21, 1983, ss. 31-39.

Bloom, B. S. **İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme** (Çev. D. A. Özçelik), Milli Eğitim Basımevi, Ankara: 1979.

Brolin, Donn E. **Life Centered Career Education: A Competency Based Approach.** (3th Edition) Published by the Counsel for Exceptionel Children, USA: 1991.

Browder, D. M., ve Snell, M. "Daily Living Skills" (Ed. M. Snell) **Systematic Instruction of the Moderately and Severely Handicapped.** (2nd Edition) Ohio Merrill Pub. Corp., Columbus: 1983 ss. 412-444.

Carr, J. ve Collins, S., **Working Towards Independence A Practical Guide to Teaching People with Learning Disabilities.** U.K. Kingsley Publishers Ltd: 1992 (Varol, 1996a s. 13'deki alıntı).

Carpenter, C. L. "Parents as Collobrators in Education: A Training Program for Parents of Children at Risks" Poster Annuel, CEC Convention, April: 1994.

Close, D. W., Sowers, J., Halpern, A. S. ve Bourbeau, P. E. "Programming for the Transition Living for Mildly Retarded Persons". In K. C. Lakin ve R. H. Bruininks (Eds.) **Stratejies for Achieving Community Integration of Developmentally Disabled Citizens.** (p.165) Baltimore, MD: Brookes: 1985 (Smith, Patton ve Ittenbach, 1994, s. 400'deki alıntı).

Coleman, M. ve Apts, S. "Home Alone Risk Factors" **Teaching Exceptional Children.** Spring, 1991, ss. 36-39.

Comer, J. P. ve Haynes, N. M. "Parent Involvement in Schools: An Ecological Approach" **The Elementary School Journal**, Vol. 91, No: 3, 1991, ss. 271-277.

Cooper, L. J., Wacker, D. P., Sasso, G. M., Reimers, T. M. ve Donn, L. K. "Using Parents as Therapists to Evaluate Appropriate Behavior of Their Children: Application to a Tertiatry Diagnostic Clinic" **Journal of Applied Behavior Analysis**, Fall, Vol. 23, 1990, ss. 285-296.

Cuvo, A. J. ve Davis, P. K. **Teaching Community Living Skills to Mentally Retarded Persons: An Examination of Disciriminative Stimulu.** Gedrag, 8 (1), 1980, ss. 14-33. (Snell, 1983b, s.123'deki alıntı).

_____., Leaf, R. B. ve Borakove, L. S. Teaching Janitorial Skills to the Mentally Retarded Acquisition , Generalization and Maintenance. **Journal of Applied Behavior Analysis**, 1978, ss. 345-355 (Snell, 1983b, s. 127'deki alıntı).

Çocuk Hakları Bildirgesi. Birleşmiş Milletlerce Kabul Tarihi: 20 Kasım 1959.

Datlow, S. ve Becker, M. R. "Teaching Life Skills to Adult Disabled by Otism" **Journal of Autism and Developmental Disorders**, Vol. 15, 2., 1985.

Doğan, Hıfzı. **Analiz ve Program Hazırlama.** Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara: 1979.

D.P.T. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu: **1. Aile Şurası: Raporlar, Görüşmeler, Kararlar**. Ankara: 1990.

Epstein, L. H., McCurley, J., Wing, R. R., Valoski, A. "Five Year Follow-Up of Family-Based Behavoral Treatments for Childhood Obesity" **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, Vol. 58, No: 5, 1990, ss. 661-664.

Eripek, Süleyman. **Zihinsel Engelli Çocuklar**. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Eskişehir: 1996.

Evcimen, E. "Zihin Engelli Çocuğu Olan Ailelerin (Anne Babaların) Gereksinimlerinin Belirlenmesi" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir: 1996.

Fox, R. A. ve Binder, M. C. "Parenting: A Developmental-Behavioral Approach" **Advances in Special Education**, Vol. 7B, 1990, ss. 187-201.

Gargiulo, R. M. Working with Parents of Exceptional Children. Houghton Mifflin Ca, Boston: 1985.

Glen, Thomas E. **Teaching Students with Mental Retardation: A Life Goal Curriculum Planning Approach.** Prentice-Hall, Inc, USA: 1996.

Griffen, A. K., Wolery, M. ve Schuster, J. W. "Triadic Instruction Chained Food Preparation Responses: Acquisition and Observationel Learning" **Journal of Applied Behaviour Analysis,** 25, 1992, ss. 193-204.

Gürsel, Oğuz. **Zihinsel Engelli Çocukların Doğal Sayıları, Gerçek Nesneleri Kullanarak Eşleme, Resimleri İşaret Ederek Gösterme, Rakamları Gösterildiğinde Söyleme Becerilerinin Gerçekleştirilmesinde, Bireyselleştirilmiş Öğretim Materyalinin Basamaklandırılmış Yöntemle Sunulmasının Etkililiği**. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir: 1993.

Heward, William L. **Exceptionel Children: An Introduction to Special Education** Fifth Edition, Prentice-Hall Inc. USA: 1996.

Heifetz, L. J. "Behavioral Training for Parents of Retarded Children: Alternative Format Based on Instructionel Manuels" **American Journal of Mental Defiency**, 82, 1977, ss. 194-203.

Hornby, G. "Group Parent Training Using Recleftive Counselling and Behavioural Training Procedures" **The British Journal of Mental Subnormality**, July, Vol. 38, No: 75, 1992, ss. 79-85.

_____.ve Singh, N. N. "Behavioral Group Training with Parents of Mentally Retarded Children" **Journal of Mentally Deficiency**, Vol. 28, 1984, ss. 43-54.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Birleşmiş Milletlerce Kabul Tarihi: 10 Aralık 1948.

Johnson, B.F. ve Cuvo, A. J. "Teaching Mentally Retarded Adults to Cook" **Behavior Modification**. 5, 1981, 187-202.

Johnson, V., Werner, V. A. **A Step By Step Learning Guide for Retarded Infantsand Children**. Syracuse University, New York: 1975.

_____.**A Step By Step Learning Guide for Older Retarded Children.** Syracuse University, New York: 1977.

Karasar, Niyazi. **Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler.** Yedinci Basım. Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd., 1995.

_____.**Araştırmalarda Rapor Hazırlama.** Sekizinci Basım. Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd., 1995.

Kırcaali-İftar, G., Tekin, E. **Tek Denekli Araştırma Yöntemleri.** Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Enstitüsü: 1997.

_____."Aile ve Çevre Eğitimi" Yayınlanmamış Ders Notları, Anadolu Üniversitesi Engelliler Araştırma Enstitüsü, Eskişehir: 1995.

Knapp, P. A., Deluty, R. H. "Relative Effectiveness of Two Behavioral Parent Training Programs" **Journal of Clinical Child Psychology**, Vol. 18, No: 4, 1989, ss. 314-322.

Kroth, R. L. ve Edge, D. "Parent Training Grups" **Stratejies Communications with Parents and Families of Exceptionel Children.** (3rd. Ed.), Love Publishing Company, USA: 1997.

Love, S. R., Matson, J. L., West, D. "Mothers as Effective Therapists for Autistic Children's Phobias" **Journal of Applied Behavior Analysis**, Fall, Vol.23, No: 3, 1990, ss. 379-385.

Makuau, N. ve Manos, M. J. "A Behavioral Model for Training Parents" **Social Casework: The Journal of Contemporary Social Work**, October, 1989, ss. 479-487.

Mannix, Darlane. **Life Skills Activities for Secondary Students with Special Needs.** The Center of Applied Research in Education, New York: 1995.

McLoughlin, A. James ve R. B. Lewis. **Assesing Special Students**, Englewood Cliffs, Nj, Merrill/Prentice Hall: 1995.

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü **Özel Eğitim ve Rehberlik El Kitabı**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara:1997.

M.E.B. **Eğitilebilir Çocuklar İş Okulu Programı.** Milli Eğitim Yayınevi, Ankara: 1991a.

_____.**Öğretilebilir Çocuklar Okulu Programı.** Milli Eğitim Yayınevi, Ankara: 1991b.

_____.**Eğitilebilir Çocuklar İlkokul Programı.** Milli Eğitim Yayınevi, Ankara: 1991c.

_____.1. **Özel Eğitim Koseyi Raporları.** Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Eğitim, Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel MÜdürlüğü Yayınları, Ankara: 1991d.

Moyer, J. R. ve Dardig, J. C. "Practical Task Analysis for Special Educators" **Teaching Exceptional Children**, Fall, 1978, ss. 16-18.

Neistadt, M. E., Marques, K. "An Independing Skills Training Program" **The American Journal of Occupational Therapy,** 38, 10, 1984, ss. 671-676.

Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Karar Sayısı: KHK/573, Resmi Gazete 23911: 6 Haziran 1997.

Özen, Arzu. "Zihinsel Engelli Çocuklara Yemek Yeme Becerilerinin Kazandırılmasında Fiziksel Yardıma, Model Olmaya ve Sözel Yönergeye Dayalı Bireyselleştirilmiş Öğretim Materyalinin Etkililiği" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir: 1995.

Özürlüler İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Karar Sayısı: KHK/571, Resmi Gazete 23004: 30 Mayıs 1997.

Özyürek, Mehmet. **Sınıfta Davranış Yönetimi-Uygulamalı Davranış Analizi.** Karatepe Yayınları, Ankara: 1996.

_____."Özel Eğitim Programlarının Bireyselleştirilmesi" Basılmamış Doktora Ders Notları, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir: 1988 (Gürsel, 1992, s.22'deki alıntı)

Pieterse, M. Treloar, R. **Küçük Adımlar.** (9 Kitap) (Ed. G. Kırcaali-İftar). Macquaire Üniversitesi, Sidney, Avusturalya: 1989.

Powers, L. E., Singer, H. S., Stevens, T. ve Sowers, J. A. "Behavioral Parent Training in Home and Community Generalization Settings" **Education and Training in Mental Retardation**, March, 1992, ss. 13-27

Reese, G. M., Snell, M. E. "Putting on and Removing Coats and Jackets: The Acquisition and Maintenance of Skills by Children with Severe Multiple Disabilities" **Education and Training in Mental Retardation**, December, 1991, ss. 398-410.

Reynolds, G. S. **Edimsel (Operant) Şartlanmaya Giriş.** (Çev. İffet Dinç), Hacettepe Üniversetesi Yayınları, Ankara: 1995.

Rosenberg, S. A. ve Robinson, C. C. "Enhancement of Mothers' Interactional Skills in an Infant Education Program" **Education and Training of the Mentally Retarded,** June, 1985, 163-169. Sailor, W. ve Guess, D. Severely Handicapped Students. Houghton Mifflen Company, USA: 1983.

Sailor, W. ve Guess, D. **Severely Handicapped Students.** Houghton Mifflen Company, USA: 1983.

Schulz, Jane B. **Parents and Professionals Special Education.** Allyn and Bacon, Inc., USA: 1987.

Senemoğlu, Nuray **Gelişim Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya.** Spot Matbaacılık, Ankara: 1997.

Siegel, E. "Task Analysis and Effective Teaching" **Journal of Learning Disabilities,** November, Vol. 5, No: 10, 1972, ss. 5-19.

Shea, T. M. ve Bauer A. M. **Parents and Teachers of Exceptionel Students.** New York: Walker and Co: 1985, 131-147 (Schulz, 1987'deki alıntı).

Shearer, D. E., Shearer, M. S. **The Portage Project: A Model for Early Childhood Intervention Strategies for High Risk Infants and Young Children.** Baltimore: University Park Press: 1972, (Schulz, 1983, s. 265'teki alıntı).

Smith, B. M., Patton, J. R., Ittenbach, R. **Mental Retardation.** (Fourth Edition) McMillan College Publishing Company, USA: 1994.

Snell, M. E. **Systematic Instruction of the Moderately and Severely Handicapped.** (Second Edition) Ohio: Merrill Pub. Corp., Columbus: 1983.

_____."Developing the IEP: Selection and Assesing Skills" (Ed. M. Snell) **Systematic Instruction of the Moderately and Severely Handicapped.** (Second Edition) Ohio: Merrill Pub. Corp., Columbus, 1983a, ss. 76-111.

_____. "Implementing and Monitoring the IEP: Intervention Strategies" (Ed. M. Snell) **Systematic Instruction of the Moderately and Severely Handicapped.** (Second Edition) Ohio: Merrill Pub. Corp., Columbus, 1983b, ss. 113-14.

_____."Self Care Skills" (Ed. M. Snell) **Systematic Instruction of the Moderately and Severely Handicapped.** (Second Edition) Ohio: Merrill Pub. Corp., Columbus, 1983c, ss. 357-410.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu (2828 S.K) Resmi Gazete 18059: 27 Mayıs 1983.

Sucuoğlu, Bülbin. "Anne Babaların Özel Eğitim Okullarını Algılama Biçimleri" H.Ü. Çocuk Sağlığı ve Eğitimi Programı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara:1990.

_____.Özürlü Çocuğu Olan Anne-Babaların Gereksinimlerinin Belirlenmesi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi: 1994.

_____.ve Kuloğlu, N. "Otistik Çocuklara Bağımsız Yaşam Becerilerinin Kazandırılması" **Psikoloji Dergisi**, Eylül, Cilt 7, Sayı 27, 1992, ss. 15-26

_____., Küçüker, S. ve Kanık, N. "Anne Babaların Özürlü Çocuklarının Eğitimine Katılımları" Yayınlanmamış Araştırma Raporu, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara: 1994.

Swanson, H. L. ve Reinert, H. R. **Teaching Strategies for Children in Conflict (Curriculum, Methods, Materials)**, St. Louis, 1984, Times Mirror/Mosloy College Publishing: 1984 (Varol, 1996a s. 13'deki alıntı).

T.C. Anayasası. Kanun No: 2709 Kabul Tarihi 18.10.1982.

Turnbull, A. P. "Parent Professionel Interactions" (Ed. M. Snell) **Systematic Instruction of the Moderately and Severely Handicapped.** (Second Edition) Ohio: Merrill Pub. Corp., Columbu: 1984, ss. 17-44.

UNICEF "Özürlü Çocuklar Alt Çalışma Grubu Raporu" **1990'ların Çocuk Politikası Ulusal Kongresi Raporu**, 26-27 Mayıs, Maya Matbaacılık Yayıncılık, Ltd.Şti., Ankara: 1990, ss. 155-162.

Varol, N. "Beceri Öğretim Materyali Geliştirme ve Beceri Öğretiminde İpuçlarının Kullanımı" Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü: 1996a.

_____."Aile Eğitimi Çalışmalarının Planlanması" **Eğitim ve Bilim** Ankara: 1996b, ss. 31-37.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM
DOKÜMANTASYON

Vuran, Sezgin. "Zihinsel Engelli Çocukların Giyinme Becerilerinde Yapabildiklerine Dayalı Olarak Hazırlanan Öğretim Materyalinin Etkililiği" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anodolu Üniversitesi, Eskişehir: 1989.

_____."Bireyselleştirilmiş Öğretim Materyallerinin Hazırlanması" **Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.** Cilt 6, sayı, 1, 1996, ss. 75-82.

_____."Zihin Engelli Çocuk Annelerine Ödüllendirme ve Eleştirmemenin Kazandırılmasında Bilgilendirme, Dönüt Verme ve Ödüllendirmenin Etkililiği" Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: 1997.

Walker, E. J. ve Shea, T. M. **Behavior Management.** C.V. Mosby Company, USA: 1984.

Westwood, Peter. **Commonsense Methots for Children with Special Needs.** (2.Edition), Boutledge, London: 1995.

White, M. ve Cameron, R. **Portage Early Education Programme: A Practical Manual.** Director; George Jesien) NFER-NELSON Publising Company ltd., England: 1987.

Winton, P. "The Developmentally Delayed Child with the Family Context" **Advances in Special Education**, Vol, 5, 1986, ss. 219-255.

Ysseldyke, J., Christenson, S. **The Instructionel Environment System-II: A System to Identify a Student's Instructionel Needs.** (Ed. Jami Leutheuser), Published and Disturbed by Sopris West, USA: 1993-1994.